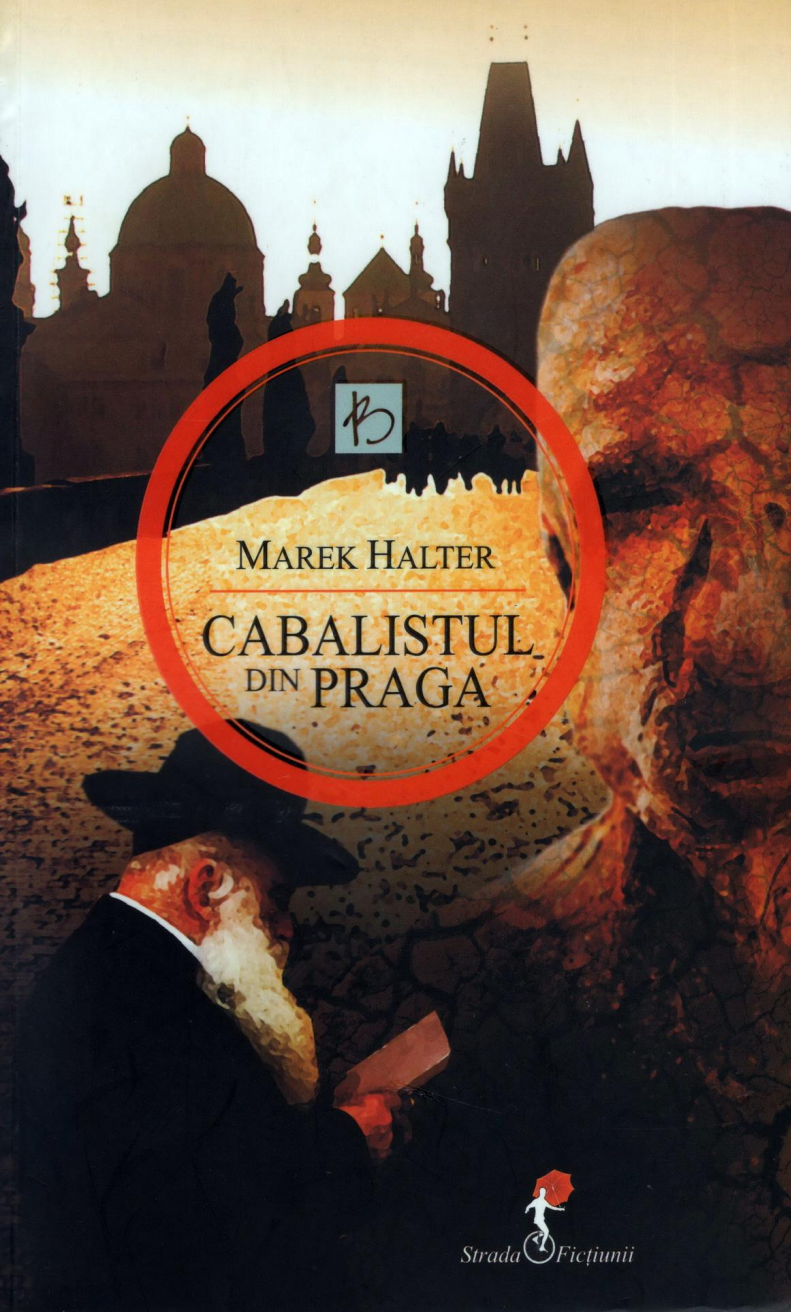
MAREK HALTER
CABALISTUL DIN PRAGA
Strada Ficțiunii

CABALISTUL DIN PRAGA

Strada Ficțiunii

Mergi pe o stradă. Cosmopolită. Straniu familiară. Cu miros de mare, de scorțișoară sau de cerneală. Trecătorii par manierați. Nonconformiști. Plini de umor. *Ai* căutat mereu strada asta. Paralelă cu modele. Perpendiculară pe modern. Nouă. Efervescentă. De tradiție bună. Cu seraiuri, *palazzo*-uri și hamace. Cu zgârie-nori și arcade. Cu clădiri invizibile. O stradă care se construiește pe măsură ce ți-o imaginezi.

Iată-l și pe omul cu umbrelă colorată, care știe drumul, dar se lasă purtat de suflul imaginației. Ghidul tău. Și, cum pe Strada Ficțiunii contează și plimbarea, nu doar destinația, dă mai întâi un tur.

Turul Clasic. Urmărește dreptunghiul colorat. Te vor acompania doar clasicii care au trecut testul timpului.

Turul Contemporan. Urmărește pătratul colorat. Te vor întâmpina autori care nu scriu neapărat pentru premii și vei descoperi debutanții chiar de la debut.

Turul Bestseller. Urmărește cercul colorat. Ești în rețea cu scriitori din cele mai fierbinți topuri ale lumii.

Colecție coordonată de ALEXANDRA RUSU

MAREK HALTER

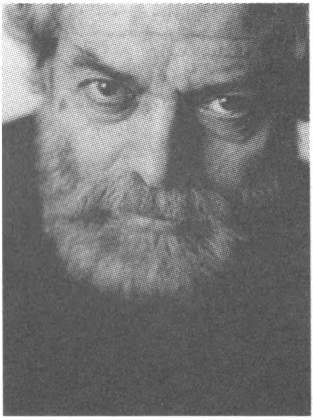

© Olivier Roller

Marek Halter s-a născut în Polonia, în 1936. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, familia sa a reuşit să evadeze din ghetoul evreiesc al Varşoviei. După ce au trecut prin Ucraina, Rusia şi Uzbekistan, au emigrat în Franţa, în 1950. Aici, Marek Halter a studiat pantomima, cu Marcel Marceau, şi a început să picteze, având o serie de expoziţii internaţionale. În anul 1967, a fondat International Committee for a Negotiated Peace Agreement, jucând un rol esenţial în medierea relaţiilor dintre palestinieni şi israelieni. A început să scrie în anii '70, debutând cu *Le Fou et les rois* (Prix Aujourd'hui, 1976). Printre romanele sale de succes internaţional se numără *Les Mystères de Jérusalem* (1999), *La Mémoire d'Abraham* (Prix du Livre Inter, 1983), *Le Messie* (1996), *Le Vent des Khazars* (2001), trilogia *Biblia la feminin* (*La Bible au féminin*) – *Sara* (*Sarah*, 2003), *Sefora* (*Tsippora*, 2004), *Lila* (*Lilah*, 2005) –, *Maria* (*Marie*, 2006), *La reine de Saba* (2008) şi ***Cabalistul din Praga*** (*Le Kabbaliste de Prague*, 2010; Editura ALLFA, 2011). Romanele sale au fost traduse în peste douăzeci de ţări.

Vocea autorului

„Cabala este, de secole, un instrument de referinţă în orice încercare de a pătrunde secretele umanităţii."

Marek Halter

MAREK HALTER

CABALISTUL DIN PRAGA

Traducere din limba franceză şi note de
Irinel Antoniu

EDITURA ALLFA

LE KABBALISTE DE PRAGUE
Marek Halter
Copyright © Editions Robert Laffont, Paris 2010

CABALISTUL DIN PRAGA
Marek Halter
Copyright © 2011 Editura **ALLFA**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
HALTER, MAREK
Cabalistul din Praga / Marek Halter;
trad.: Irinel Antoniu - Bucureşti: ALLFA, 2011
ISBN 978-973-724-317-1

I. Antoniu, Irinel (trad.)

821.133.1-31=135.1

Toate drepturile rezervate Editurii **ALLFA.**
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALLFA.**
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of **ALLFA,**
is strictly prohibited.
Copyright © 2011 by **ALLFA.**

Editura **ALLFA**:	Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3, sector 6, cod 060512 – Bucureşti Tel.: 021 402 26 00 Fax: 021 402 26 10
Distribuţie:	Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33
Comenzi:	comenzi@all.ro **www.all.ro**
Redactare:	Ovidiu Şerban
Tehnoredactare:	Andreea Dobreci
Corectură:	Laura Popa
Design copertă:	Alexandru Novac

„Nu întreba niciodată care este drumul pe cineva care-l ştie,
căci nu vei mai putea să te rătăceşti."
Rabi Nahman din Braslav

În amintirea acestei lumi de altădată,
distrusă pentru totdeauna, a cărei lumină
mă străduiesc să o păstrez vie, cu fiecare carte.

Prolog

Mă numesc David Gans. M-am născut la Lippstadt, în Westfalia, în anul 1541 al calendarului creştin, adică anul 5301 de la facerea lumii de către Atotputernic, slăvit fie El. Am murit la Praga, şaptezeci şi doi de ani mai târziu. O piatră poartă numele meu în vechiul cimitir evreiesc. Pe ea e gravată o gâscă, deasupra celor şase laturi ale scutului lui David.

Două mici semne, scobite în piatră, care-mi povestesc viaţa. În vremile acelea de demult, scutul, steaua cu şase colţuri, era emblema evreilor din Praga, înainte să devină a unui popor întreg. Azi nimeni nu mai ştie că eu am fost primul care şi l-a gravat lângă nume. Uitarea aceasta are motivele sale. Cele şase laturi perfecte, un triunghi cu vârful în jos plasat peste altul, aşezat pe bază, însemnau pentru mine mai mult decât amintirea lui Solomon. Mărturiseam acolo pasiunea şi bucuria vieţii mele, puritatea infinită a geometriei, capabilă să traseze, în inima ştiinţei astronomice, drumul Celui Veşnic.

Gâsca, la fel, îmi aparţinea numai mie. Nici cea mai graţioasă, nici cea mai glorioasă dintre păsările de curte din lume, trebuie să recunosc. Totuşi purtăm acelaşi nume: *gans*[1]. Mult timp, asta mi-a fost de ajuns ca să înţeleg că trebuia să-mi iau zborul în lume, fără să sper însă la puterile vulturului.

De fapt, pe vulturi i-am întâlnit faţă-n faţă. Ei s-au numit Galileo Galilei, Giordano Bruno, Johannes Kepler, Tycho Brahe, Isaac Luria şi cel mai mare, cununa înţelepţilor şi miracolul generaţiei mele: rabi Lœw Iehuda ben Bezalel, Mare Rabin de Poznan şi Praga, cel pe care-l numim cu toţii *MaHaRaL*-ul.

Pentru mine, discipolul lor înflăcărat, măreţia spiritului lor a însemnat nu numai spectacolul uimitor al creaţiei desăvârşite

[1] *Gans*: „gâscă", atât în idiş, cât şi în germană.

a Atotputernicului, ci și o neîncetată lecție de umilință. Pentru că frumusețea spiritului nu se împlinește niciodată fără să se apropie de voia Celui Veșnic.

Să vă povestesc: câteodată, zborul acestor maeștri era atât de frumos, de o inteligență atât de arzătoare, încât mă orbea. M-a cuprins iluzia că m-aș putea înălța printre ei. Timpul m-a readus cu picioarele pe pământ. Am aflat cât de mult le datoram și cât de întinse îmi erau aripile. Am devenit, ca să zic așa, un călător prin gândurile lor. Un purtător al măreției lor, căreia toată viața mea i-a fost și încă-i este închinată.

Poate de aceea bunii oameni din Praga au pus să se graveze pe piatra mea de mormânt, sub cele două simboluri ale existenței mele, aceste cuvinte mari:

„Aici este îngropat
Hehasid Morenu Harav David Gans,
Baal Zemah David."[1]

Formula sună frumos. Și astăzi încă-mi măgulește mândria. Modestia greu se învață. O viață de om nu-ți ajunge ca s-o deprinzi și nu e zi în care să nu mă străduiesc...

Ah! Te simt pe tine, care citești rândurile acestea, că îți pierzi răbdarea și te îngrijorezi în sinea ta. Te-ntrebi de-i viu ori mort cel care-ți vorbește în paginile de față. Acest Gans care se pretinde țărână din țărână, gâscă în ograda largă a Celui Veșnic, și care vorbește ca un om viu, când, de patru lungi sute de ani, trupul lui a redevenit humă în humă!

Și totuși da, așa este. Trupul meu nu mai este, și cuvântul meu e viu.

Atotputernicul ne-a dăruit vizibilul. Credem că găsim în el singurul adevăr. Ne-a dat materia. Îi conferim acesteia putere de început și sfârșit. Orbi și îngâmfați, iată ce suntem. Și, tocmai fiindcă nu s-au mulțumit cu această iluzie, maeștrii mei, MaHaRaL-ul, Tycho Brahe, marele Kepler și alți câțiva, au atins cerul Cunoașterii, care se refuză de obicei oamenilor.

---

[1] „Dreptul rabin David Gans, autorul lui *Zemah David*."

Cât despre mine, David Gans, numai Dumnezeu ştie când voi dispărea, căci locuiesc în casa Lui, iar casa lui este Cuvântul. Aşa este încă de la prima suflare a omului: cuvântul este partea vie din om. Fireşte, bărbaţi, femei, copii sau bătrâni, suntem cuvinte de carne, mişcări de carne, vieţi şi emoţii de carne. Iar timpul care pătrunde în aceste trupuri trece şi le roade în risipirea lui. El reduce chiar şi materia desăvârşită, pielea de mătase şi tenul de trandafir, la acel biet fir de praf pe care suflarea unui copil e de-ajuns ca să-l spulbere.

Cuvântul însă e nemuritor. El n-a cedat în faţa niciunei violenţe, n-a fost strivit de nicio gloată. Niciun rug, chiar în cele mai demente dintre secolele bogate în masacre, nu l-a ars. El a venit odată cu spiritul omului, nu cu carnea lui. Şi niciodată, niciodată, din prima zi, n-a tăcut.

Iată: nimic nu poate fi creat în afara Cuvântului, totul cedează în faţa lui. Sunt slabi aceia care-l ignoră; mari sunt aceia care ştiu să se plece în faţa acestei puteri. Oameni, simpli oameni, credem că numai carnea dă naştere cărnii. Orbire, neştiinţă! Răsuflarea, bătăile unei inimi pline de sânge sunt de asemenea rodul cuvintelor pe care Cel Veşnic le-a pus în gurile noastre.

O, cititori, ghicesc că printre voi mulţi arborează zâmbetul neîncrederii! Îngăduiţi-mi ca, înainte să încep marea poveste care ne adună aici, să vă spun una mai mică, aşa cum, până să fim în toiul sărbătorii, schiţăm un pas de dans între prieteni.

Talmudul (Sanhedrin 65b) povesteşte că rav Hanina şi rav Hoşaia trăiau retraşi în studiu. Se obişnuiseră să piardă, în ajunul Sabatului, orice noţiune a realităţilor omeneşti, studiind până la agonie sulurile din Sefer Ieţira, *Cartea Creaţiei*. Curând, ajunurile de Sabat n-au mai fost de-ajuns pentru pasiunea lor. I-au acordat mai multe dintre zilele obişnuite. Apoi, nopţile obişnuite. Citeau neîncetat, învăţau, meditau. Ştergându-şi din conştiinţe povara cărnii şi a oaselor, nu se mai gândeau decât la bruma de învăţătură dobândită cu atâta chin. Dacă adormeau sau îşi luau un scurt răgaz, erau nevoiţi apoi să-şi dubleze eforturile. Nu-şi dădeau seama că slăbiciunea trupului era mult mai rea decât cea a înţelepciunii lor. Lipsa hranei începu să-i istovească. Pielea de pe chipurile şi gâturile lor nu mai era decât un pergament, mai tare decât paginile din *Sefer Ieţira*. Ridurile lor atât de adâncite deveneau o brazdă în

inima deşertului. Încă un Sabat, şi şi-ar fi dat duhul. Dar niciunul, nici celălalt nu mai aveau putere să plece după merinde.

Rav Hanina spuse:

— Atotputernicul a zis: „Am pus cuvintele Mele în gura ta." Cuvintele care se ivesc pe buze curate dau naştere Vieţii. Mi-e foame, trebuie să recunosc. Ce riscăm dacă facem să se nască un viţel cu vorbele noastre, care sunt Cuvântul Atotputernicului, decât să aflăm cât de pure ne sunt buzele?

Rav Hoşaia răspunse:

— Prostia şi pedeapsa noastră sunt că nu ne-am gândit mai devreme la asta!

Împreună, într-un glas, rostiră cuvintele necesare. Şi iată. Un viţel de trei ani, cu blana deasă şi ochii miraţi, apăru dinaintea lor.

Rav Hoşaia şi rav Hanina, deşi îşi făcuseră speranţe, rămaseră uimiţi. Cu toată marea lor slăbiciune, se ridicară şi se apropiară de viţel, care era blând. Îi atinseră cu mâna grumazul, coastele, crupa. Totul era cât se poate de adevărat, de comestibil şi gustos. Marea înţelepciune a Cabalei avea să-i sature. Îşi oferiră răgazul unui ospăţ.

Povestea asta am citit-o cu multă vreme în urmă. Am zâmbit cum zâmbiţi şi voi acum, cititorii mei.

Credeam numai pe jumătate. Mă gândeam la ea nu ca la o realitate posibilă a lumii noastre, ci ca la ceea ce retorii greci au numit *parabolă*. Cuvinte cu greutatea unei imagini. Căci aparenţa cuvintelor nu conţine decât umbra puterii lor.

Nu ştiam că voinţa Celui Veşnic avea să mă facă în curând martor la o minune şi mai mare, la o dovadă a puterii Cuvântului de o forţă nemaiauzită, astfel încât oamenii şi astăzi se mai tem de misterul ei.

O minune care a dat direcţie şi sens întregii mele existenţe şi care a făcut din ea ceea ce e astăzi: veşnicia cuvântului, care este totodată memoria noastră şi viaţa noastră ce va să vie.

O fiinţă de cuvinte, iată ce-i de-acum David Gans.

Unii se pot împăuna cu descoperirea lor, cu creaţia lor. Singura-mi mândrie e întinderea amintirii mele. Eu sunt martorul. Transmiţătorul şi călătorul prin memorie. Port cu mine măreţia altora şi uneori fac astfel încât ea să nu se piardă în neantul nepăsării voastre...

Fiece zi mi se pare destul de grea ca să fie ultima, dar următorul revărsat de zori se iveşte aşa cum mi se deschid pleoapele şi-mi arată că misiunea mea nu e împlinită încă.

GOLEM! Iată cuvântul şi focul existenţei mele!

Iată misterul care-a făcut din mine acest *ghilgul*, această metamorfoză, acest jidov rătăcitor fără altă casă decât cuvântul, care vine şi pleacă dintre voi, nevăzut în mijlocul vostru şi totuşi prezent în memoria voastră de veacuri, orice credinţe, temeri şi cunoştinţe aţi avea.

Iată ce s-a întâmplat în ziua aceea din ianuarie 1600 în curtea ieşivei Maestrului meu, MaHaRaL-ul, lumina lui Israel, fie-i numele binecuvântat. În ziua aceea, da, puterea lui Dumnezeu s-a arătat în puterea omului.

MaHaRaL-ul săvârşise minunea minunilor. Înălţase scara care leagă Pământul de Cer. Ce spaimă, ce groază!

Ce înţelepciune de neconceput!

De atunci, sumedenie de oameni au vrut să-l urmeze numai spre a-şi însuşi cunoaşterea lui.

Sumedenie de inocenţi şi de orgolioşi. Şi, mai ales, sumedenie de oameni ai Răului.

În van, în van s-au dedicat misterului Golemului... Fără nicio reuşită. Nimeni, după rabinul Lœw, Maestrul meu, n-a ştiut să suie din nou scara, cea a lui Iacob, care leagă Pământul de Cer.

Niciunul n-a ştiut să pătrundă atât de adânc în cuvinte, în litere şi în înţelepciunea Cabalei.

Şi nu că nu s-ar fi străduit. Pe când extermina evreii, Hitler, fie-i numele blestemat în veşnicie, a încercat şi el. Dureroasă ironie.

Dar măcar teama de minune a insuflat destul respect pentru ca trupele naziste să nu sfărâme impozanta statuie a creatorului Golemului, înălţată la capătul ghetoului din Praga. Cum nici sovieticii n-au îndrăznit, ceva mai târziu.

Ajunge însă. Ştiţi destul ca să vă pot spune adevărata poveste a Golemului, eu, David Gans, care-am fost martor la această uluitoare aventură.

PROMISIUNEA

1

Totul a început cu o promisiune. Promisiunea pe care şi-au făcut-o Isaac Cohen şi Iacob Horowitz.

Văd de parc-ar fi fost ieri. Ieşeam din *alt şul*, vechea şi frumoasa sinagogă din Praga, despre care legenda spune că pietrele din *geniza* fuseseră aduse din Templul de la Ierusalim. Era, poate, a doua zi după Yom Kippur? Era vreme frumoasă, deşi vântul de toamnă, viu şi pişcător, obişnuit pentru luna Tişri, sufla peste Vltava. Ce e sigur e anul: 1574 din era creştină. Sau, după calendarul nostru, anul 5334 de la facerea lumii de către Atotputernic.

Traversam vestibulul, cu un pachet de cărţi sub braţ, după obişnuinţă, şi mă pregăteam să urc cele nouă trepte ce dădeau în stradă, când nişte voci mă opriră.

— David!

Isaac şi Iacob îmi făceau semn să mă-ntorc, din penumbra cămăruţei unde se ţineau lumânările.

— David! Hai odată, avem nevoie de ochii tăi, de urechile şi de inima ta!

Şalul de rugăciune care le acoperea umerii dădea chemării lor o solemnitate deosebită. Dar bucuria care le lucea în ochi mă încredinţă că nu era vorba de vreun lucru grav. Aşa că le-am răspuns în glumă:

— Credeţi că Iertarea mi s-a dat deja îndestul ca să mă puteţi dezmembra fără teamă?

Isaac se apropia de treizeci de ani. Scund, cu faţa rotundă ca o lună şi fără cine ştie ce graţie, era unul dintre bărbaţii aceia pe care nu-i remarci decât pentru privirea lor. A lui atrăgea atenţia prin acea sclipire amuzată care e semnul inteligenţei şi totodată al poftei de viaţă. Cuvântul lui avea farmecul unei mari

înțelepciuni, care nu-i micșora nicicând bunătatea. Cu toată silueta-i banală, afișa acea ținută care nu se dobândește decât în sânul familiilor destrămate de fluxurile și refluxurile lumii.

Cu patru ani în urmă, se însurase cu fata cea mare a MaHaRaL-ului, Lea. O făptură frumoasă, blândă, cuminte și plăpândă. Prea plăpândă, căci miasmele unei toamne urâte o luară dintre noi înainte să fi putut deveni mamă. În primăvara următoare, după tradiție, dar cu un entuziasm care nu lăsa loc de îndoială, Isaac o luase de soție pe mezina Maestrului, Vögele, „pasăre" în germană. În idiș i se spunea Faigele, „păsărică". Și asta deși, mai puțin firavă decât sora ei, era mai robustă și mai ascuțită la minte. Vögele moștenise firea și trupul mustind de viață al mamei ei, Perl, soția MaHaRaL-ului.

Așa cum deosebirile și polii opuși se atrag și se completează, Iacob Horowitz era exact opusul lui Isaac. Atât la înfățișare, cât și la fire. Uscățiv, sever, orfan de multă vreme, neavând altă familie decât studiul și ieșiva, Iacob arbora o barbă cu reflexe roșietice care-l îmbătrânea cu zece ani. Văzându-l, și adesea auzindu-l, nu-ți venea să crezi că abia împlinise douăzeci și șapte de ani. Vorbea cu zgârcenie, pe o voce ușor nazală, dar sigură. Agerimea minții îl făcea să fie stimat de toți, de mine mai întâi, și mulți ar fi putut prezice că avea să devină maestru în *Sefer ha-Zohar*, *Cartea Splendorii*.

Din primii ani petrecuți pe băncile unei ieșive, Isaac cel bogat și Iacob cel studios își juraseră o prietenie sinceră. Tot ce-i deosebea îi și apropia. S-ar fi putut crede că, numai prin exemplul lor, Dumnezeu voia să ne arate calea păcii și a bunăvoinței între oameni.

Ca suprem semn al acestei profunde afecțiuni ce-i lega, atunci când Isaac se însurase cu Vögele, Iacob se hotărâse, după ani de șovăială, s-o ia de soție pe Rebeca, fiica mai mică a unui unchi al lui Isaac, pecetluind prietenia lor cu legătura sfântă a familiilor.

Însă dorințele lor pentru viitor erau mai ambițioase.

— David, se întâmplă lucru mare ! Vrem să fii martor !

— Lucru mare și frumos, dacă e să mă iau după zâmbetele voastre.

— Lucru mare, frumos și minunat, se înflăcără Isaac, pe când Iacob încuviința din cap, cu barba tremurându-i.

— Slăvit fie Cel Veșnic! De multă vreme n-am auzit așa vorbe!

Chiar așa era. Ani sumbri urmau prea multor ani întunecați. Acum douăzeci de luni, o stea cu coadă lungă se arătase pe cer în fiecare noapte, neîncetat, până astă-primăvară. În almanahul său, Bartholomaus Sculetus, discipol al lui Paracelsus și astrolog de renume care preda la Görlitz, prezisese mari catastrofe pentru națiunile Europei și pentru evrei.

Ca să-i dea dreptate, creștinii papei și cei ai Reformei se măcelăriseră toată vara la Paris. De la prinți la poporul de jos, toți își scoteau măruntaiele. Sângele nebuniei acesteia a dat naștere atâtor masacre, că o carte întreagă nu mi-ar ajunge să le țin socoteala.

Suflul haosului se răspândise puternic la răsărit de Rin. Acolo, exterminarea copiilor lui Avraam n-a cunoscut margini. Moravia, Boemia, Ungaria. Focul, fierul, ura. Într-atât, încât evreilor care-au mai rămas, ici și acolo, li se cruțase viața numai din voința împăratului Maximilian. Ție-l Cel Veșnic în gândul lui pe vecie pentru asta!

Urmarea acestei păci nesperate se arătase în Praga de puțin timp. Respiram din nou aerul speranței. Cu băgare de seamă, cum simți adierea unei brize în preajma unui foc pe jumătate stins. Temându-ne în fiece clipă ca prospețimea care ne mângâia buzele să nu întețească jăratecul.

Iacob îmi ghicise gândurile.

— Hai, David. Nu uita că o noapte fără zi și o zi fără noapte nu intră în casa Celui Veșnic.

— Și iată că vine ziua, prietene, adăugă Isaac entuziasmat. Vögele și Rebeca or să ne dăruiască în curând copii.

— A! Iată vestea cea bună!

— Peste douăsprezece sau douăzeci de luni, precizâ Iacob.

— Adică nu-s însărcinate?

— Încă nu.

— Niciuna?

— De azi în douăzeci de luni, vor fi, repetă Iacob, aruncându-mi privirea aceea pe care-o avea când cineva nu-l înțelegea destul de repede.

— Bine. Și atunci?

— Atunci una o să aibă un băiat, iar cealaltă o fată...

— Sau viceversa.

— Firește! O fată și un băiat, care vor fi la rândul lor soț și soție. Iacob și cu mine ne-am făcut promisiunea asta. Peste douăzeci de ani, copiii noștri ne vor lega familiile.

— Cum e tefilinul legat de braț.

— Iar nepoții noștri vor fi roadele acestei promisiuni.

— Rodul înțelepciunii noastre de astăzi, David.

— Și tu, prietenul nostru, ai să poți fi martor. Dacă Dumnezeu nu ne ține ca să apucăm să ne sărutăm nepoții, ai să le poți spune: Iacob Horowitz și Isaac Cohen au vrut asta.

— Și-au fost destul de înțelepți ca Preasfântul, slăvit fie-I numele, să le împlinească dorința.

Toate acestea murmurate între cei doi tovarăși cu o agitație extremă, cu o fericire care-i făcea să se schimonosească, ducându-l pe Iacob la o exuberanță pe care nu i-o mai cunoscusem niciodată. Am rămas uluit. Pesemne că pe chip nu mi se citea entuziasmul pe care-l așteptaseră ei.

Se încruntară în același timp.

— Ce e?

— Copiii voștri nu s-au născut, prieteni.

— Și ce? Nu ne crezi în stare să facem astfel ca Vögele și Rebeca să-i nască?

— Ba sigur că da. Dar de unde știți că Domnul o să vă dăruiască un fiu și o fiică, și nu două fiice? Sau doi băieți?

Încruntarea lor se șterse deodată. Râseră amândoi din toată inima.

— David Gans, asta-i promisiunea! Ne facem promisiunea asta și Dumnezeu, dacă ne socoate demni, ne-o va împlini.

Chipul rotund al lui Isaac era plăcut la vedere. Zeflemeaua care fremăta în barba lui Iacob mă făcu să roşesc! Plecai fruntea.

— Ah, prieteni, iertaţi-mă că n-am înţeles! Iată-mă de pe acum încărcat ca un măgar pentru următorul Yom Kippur.

Azi, când contemplu trecutul aşa cum pasărea descoperă sub aripile ei rânduiala ogoarelor şi a drumurilor, văd originile şi împlinirile. Ştiu înlănţuirea cauzelor, hotărârile şi alegerile care sapă, tot mai îngustă de-a lungul anilor, brazda vieţii noastre.

Am învăţat că tulburările cele mai mari, fie ele măreţe sau cumplite, îşi aveau izvorul într-o întâmplare neînsemnată, obişnuită şi repede uitată. Şi trebuie să spun adevărul: cea mai adâncă sământă care l-a condus pe Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, douăzeci şi cinci de ani mai târziu, să înfrunte imposibilul şi să scoată la lumină nemaivăzutul a fost semănată în ziua aceea.

O, ar fi tot atâta deşertăciune să spun azi, după patru secole lungi, că mi-am dat seama atunci de frământările şi minunile ce-aveau să vie! Totuşi, pe când lăsam capul în jos ca să salut bucuria prietenilor mei, o suflare înţepătoare îmi atinse ceafa. O suflare pe care-o cunoşteam. Acea adiere de îndoială şi teamă care ne învăluie când cerem Timpului, precum nişte copii mofturoşi, o salvare care nu aparţine decât legilor Universului.

Nu era o nebunie să faci legământ pentru fericirea unui bărbat şi-a unei femei ale căror inimi nu băteau încă? Nu era o deşertăciune să vrei să croieşti ordinea viitorului?

Nu însemna să uiţi că forţa şi puterea de-a face totul să crească şi să înflorească reveneau numai celui care a spus „Să fie lumină", şi a fost lumină?

Am cedat însă în faţa încântării lui Isaac şi a lui Iacob. Glasul meu s-a luat după bucuria lor. Şi-mi găseam motive întemeiate pentru asta. Isaac era un om cuminte şi înţelept. Iacob încă şi mai cuminte, şi mai înţelept. Amândoi erau oameni pioşi, dar mai puţin atenţi ca mine la judecata Celui Veşnic. Iar promisiunea lor nu era, totodată, cea a curăţeniei lor? O credinţă curată în bunătatea Celui Veşnic şi în ajutorul Providenţei Lui? Nu se cuvenea să-i judec, numai să-i aplaud şi să-i admir.

Fleacuri şi prefăcătorie!

Tăcerea mea avea motive mai puțin nobile și mai puțin modeste. Că Isaac și Iacob mă aleseseră drept martor la fericirea lor mă măgulea.

Prietenia noastră nu data de multă vreme. Prețuiam încrederea lor, mai ales a lui Isaac. Ea îmi sporea speranța să atrag asupra-mi umbra binevoitoare a socrului său, noul meu Maestru, MaHaRaL-ul.

Mergeam la ieșiva rabinului Lœw de numai douăzeci de luni. Venisem de la Cracovia, unde Rema, eminentul și dreptul rabin Moșe Iserlis, mă primise, cu doisprezece ani în urmă, cu răbdarea unui tată. Fie-i amintirea binecuvântată!

Doisprezece ani de fericire studioasă. Tora, Mișna, Ghemara, legile astronomiei și matematicile lui Euclid, căile filozofiei lui Aristotel... Rema era o fântână de cunoaștere. Sub aripa lui, mă apropiasem de tainele adânci ale cerului întunecat, care taine, mai mult decât orice, ne luminează casa și inimile.

Însă doisprezece ani de studiu nu însemnau nimic. Știam asta, iar rabinul meu știa și el. Să vezi deschizându-se porțile înțelepciunii înseamnă să vezi pragul unde lumina cedează în fața umbrei. Iar să-ți dai seama cât ești de neștiutor este deja o mare cunoaștere.

2

Înainte să se înalțe la Domnul, Rema îmi spusese:

— David, ai să mă plângi, apoi ai să te duci să te înclini înaintea rabinului Lœw în ieșiva lui de la Poznan.

— Are să-și aplece măcar ochii asupra mea?

— Are să-i aplece. Cum îi apleacă spre orice lucru și ființă din lumea asta: mormăind. Rabinul Lœw, leul, cum bine îi spune numele! O să-și scuture coama ca să te impresioneze, dar ochii are să și-i aplece asupra-ți. Ai să vezi. Am să scriu o scrisoare pe care să i-o dai.

În trecut, rabinul Lœw i se împotrivise lui Rema pe multe subiecte. Și o făcuse fără blândețe. Rema îi răspunsese de fiecare dată cu delicatețe și spirit. I-am amintit de înfruntarea aceasta. N-avea să fie de bun augur pentru primirea mea la ieșiva rabinului Lœw.

Rema mi-a răspuns:

— Rabinul Lœw mi s-a împotrivit, dar eu lui, nu. Știi ce cred eu despre disputele acestea, că-s bune și necesare. Unitatea e rodul încontrării. Rabinul Lœw are să te ia la întrebări, să te cântărească, și astfel are să știe cine ești. Să nu te-nșeli, David, vei avea în față Cununa Înțelepților. Nimeni nu știe mai bine să se orienteze în obscuritățile științei astrelor, ca și în bogăția sclipitoare a tradițiilor noastre. Nimeni nu apropie mai mult ca el inima de cunoaștere. Poate să înțeleagă și să comenteze ceea ce nimeni nu înțelege: explicațiile lui sunt ca niște portocale desăvârșite într-un coș de argint. Drumul tău să nu meargă decât pe urmele pașilor lui.

Rema își cunoștea puterea cuvintelor. Elogiul adus de el rabinului Lœw îl înflăcăra pe cel ce-l asculta.

Iar lucrurile s-au petrecut aproape cum a prezis el.

S-a înălțat la Dumnezeu în primăvară. L-am plâns, dar am rămas la Cracovia. Nehotărât. Șovăind nu asupra drumului meu, ci asupra curajului de a înfrunta privirea rabinului Lœw. Apoi am auzit vestea că adunarea înțelepților din Boemia îl numise pe MaHaRaL Mare Rabin de Praga și Poznan. Și că la Praga i se deschisese o școală. Un klaus unde putea să transmită cunoașterea lui uriașă și să aplice metoda sa cu totul deosebită de învățătură celor mai buni dintre noi.

Praga, giuvaierul Europei, Ierusalimul timpurilor noi!

Praga mi-a insuflat curajul ce-mi lipsea. După un an lung de nehotărâre, m-am înfățișat la intrarea acestui nou klaus. Nu eram primul. Mulți au fost cei ce se socoteau demni de învățătura MaHaRaL-ului.

Ca un stol de sturzi, capetele acestea bine educate se adunaseră deja, din cele patru zări ale Europei, pe ulița care despărțea klausul de cimitir. O casă simplă, albă și scundă, fără etaj, adăpostind patru săli de studiu și o cameră îngustă unde Maestrul găsea liniște pentru propriile reflecții, pentru scrieri și uneori pentru discuții.

Eram eu unul dintre capetele acestea bine educate? Posedam știința, înțelepciunea cuvenite? Ah! Pe bună dreptate mă temusem de clipa aceea. Încercările acelor zile nu mi s-au șters niciodată din amintire.

Dis-de-dimineață, am intrat timid în vestibulul klausului. M-am anunțat. Am spus de unde veneam și pentru ce. Mi s-a făcut semn să aștept.

Așteptarea a ținut până seara, fără să arate cineva câtuși de puțin interes pentru prezența mea. Ba chiar mă îndoiam că ajunsese la Maestru cererea mea. A doua zi dimineața, am revenit și m-am postat aproape de intrare, înarmat cu ceva de citit ca să îndur o nouă așteptare.

Fără-ndoială, atunci l-am văzut prima oară pe Isaac, căci mi-a povestit mai târziu, râzând în hohote, că trecuse de multe ori pe lângă mine, la porunca Maestrului. Adevărul e că eu nu-mi amintesc deloc. Țin minte însă că seara, la ora rugăciunii,

nimeni nu-mi adresase vreun cuvânt, la fel ca-n ajun, şi că nici măcar nu zărisem silueta Maestrului. Nici măcar în sinagogă.

Mai târziu, am aflat că MaHaRaL-ul mergea rareori la sinagoga cea mare. Prefera o încăpere din casa modestă lipită de ieşivă, un ştibl unde putea ajunge fără să mai treacă pe stradă şi unde fuseseră instalate bima, candelabrul şi heihalul.

După rugăciunea de seară, am petrecut o noapte fără somn, ros de îndoială şi oarecum de mânie. Mă temeam că Rema, purtat atât de uşor de propria bunătate, o va fi presupus şi pe cea a MaHaRaL-ului. Totuşi, a doua zi, la ivirea zorilor, după şaharit, rugăciunea de dimineaţă, mi-am ocupat din nou inutilul loc de la intrarea klausului.

M-am ostenit iarăşi cu o lectură pe care mintea mea învălmăşită n-o putea urmări. Pesemne c-am adormit. Şi deodată, la mijlocul zilei, cineva a apărut în faţa mea ca să-mi spună că Maestrul voia să mă vadă. Cât ai clipi, deşi eu credeam numai pe jumătate ce auzisem, am fost împins într-o încăpere călduţă care mirosea a cerneală de nuci, a seu şi a praf. Cel pe care Rema îl numise „Cununa Înţelepţilor" era acolo, stând cu spatele la mine.

Era aşezat într-un jilţ mare de lemn şi piele. În faţa lui, un maldăr de cărţi şi suluri, cutii cu pene şi clepsidre, acoperea o masă împinsă sub lucarnă. Aproape fără voia mea, de la prima privire, am băgat de seamă hărţile astrale şi bucăţile de ardezie înălbite de calcule geometrice.

După un moment, rabinul Lœw s-a ridicat, întorcându-se cu faţa. Am fost mirat de cât era de înalt: avea un cap peste mine. Al lui era impresionant. Un păr şi o barbă atât de bogate, că abia îi distingeai obrazul. Însă de privirea lui nu puteai scăpa. Un foc cenuşiu şi aurit. Foarte limpede, imobil. De la prima privire pe care ţi-o arunca, mintea lui părea să te dezmembreze, ghicindu-ţi rotiţele, încercându-ţi moliciunile şi tăriile, strecurându-se până-n cele mai intime obscurităţi pe care le ascunzi în speranţa că le vei uita pentru totdeauna.

Cuvintele lui Rema îmi răsunau în cap: „Rabinul Lœw, rabinul-leu!"

Hainele-i erau simple: un caftan uriaş de in brun, brodat cu şnur de mătase neagră la mâneci. Eram la începutul verii, şi asta-i era de ajuns. Mai târziu, când se lăsa frig, se acoperea cu una sau două tunici identice şi nu ieşea decât înfofolit într-un mantou de catifea, greu şi suplu totodată, desfăcându-se şi strângându-se în atât de multe pliuri la fiecare mişcare a sa, de-ai fi putut crede că aceasta era însăşi pulsaţia răsuflării sale.

Eram, în sfârşit, faţă în faţă.

După ce isprăvi să-mi cântărească înfăţişarea, îi întinsei scrisoarea de la Rema. Aceasta dispăru pe dată, fără a fi deschisă, într-o mânecă a caftanului său. Îmi rosti totuşi numele, ca şi cum ar fi deschis un capitol:

— David Gans din Cracovia.

Vocea lui fu o nouă surpriză. Joasă, foarte clară, mai călduroasă decât mă aşteptam şi având vioiciunea unei tinereţi invizibile.

Subjugat, posedat de groază, i-am răspuns cum nu se putea mai prosteşte.

— David Gans, da, Maestre.

— De la ieşiva rabinului Moşe Iserlis, nu-i aşa? Rămână-i amintirea în vecie.

— Da, Maestre, am fost în preajma lui doisprezece ani, până când s-a înălţat la Cel Veşnic, slăvit fie numele Lui.

— Doisprezece ani! Ai, ai, ai! În doisprezece ani, poţi să studiezi mult şi să ştii puţin.

De astă dată m-am priceput în sfârşit să-mi ţin gura.

— Rabinul Moşe era un om bun, reluă el încreţindu-şi pleoapele grele. Bunătatea nu-i întotdeauna cea mai bună cale spre înţelepciune. Învăţătura mea nu-i a unui om bun.

Iarăşi am ştiut să tac.

— Rema a scris multe cărţi, ca *Torat haOlam* şi *Mahalakh haKokhavim*. Mereu plin de bunătate. Maestrului tău îi plăcea să împace cele de neîmpăcat. Şi mie-mi place asta. Cu toate că unii spun că, dacă Rema avea pasiunea concordiei, eu o am pe cea a discordiei. Să iei şi de la unii, şi de la alţii e tot înţelepciune.

Am perseverat în prudența tăcerii. Lucrul acesta i-a stârnit o grimasă.

— Și Tradiția? Despre Tradiție ce gândea rabi Moșe?

— Că nimic nu se învață în afara ei, dar că Atotputernicul ne dă neîncetat lecții ca s-o înțelegem mai bine. Spunea Rema: „Toate cunoștințele înfrumusețează casa lui Dumnezeu, cele mici și cele mari, dar scara care duce la Cel Sfânt e făcută din treptele nesfârșite pe care ignoranța noastră n-a știut încă să le urce."

— E bine. Mi s-a zis că vă lăsa să-l citiți pe Aristotel în ziua de Sabat?

Întrebase asta încruntându-se, însă tonul și privirea nu erau de condamnare. Am zis:

— Rabinul Solomon Luria i-a reproșat asta. Rema a răspuns: „Ce rău poate fi să studiezi filozofia grecilor în zilele de sărbătoare și de Sabat, când alții se duc la plimbare?"

— Putem! Putem... Cu condiția să studiem în ebraică. Căci, dacă limbajul e o pădure prin care oricine se poate plimba liber, fiecare copac își poartă propriile fructe.

— Întotdeauna în ebraică, Maestre, răspunsei. Însă Rema spunea că, dacă filozofia e cercetarea universului, cercetarea aceasta începe în Tora, cu întrebările lui Avraam către Cel Veșnic. Dumnezeu, mai zicea Rema, are nevoie de om, cum scrie în *Midraș*, la fel cum, în bună logică aristotelică, ipoteza are nevoie de teză.

— Ai, ai, ai! Zicea el asta? Interesant! Dar măcar a precizat că marea bibliotecă a lui Solomon i-a oferit-o Alexandru lui Aristotel și că din biblioteca aceasta și-a inspirat el gândirea?

— Da, Maestre. Și compara metoda de raționare a Cabalei cu cea a filozofiei...

De astă dată tăcerea n-a venit din parte-mi. MaHaRaL-ul înțepenise. Cu ochii ascunși sub pleoapele groase. Buzele-i schițau o strâmbătură de neîncredere sub barbă. Câteva secunde extraordinare. Mai târziu, am înțeles că aceea era la el expresia celei mai mari furii.

Întâi am crezut că adormise. Pe urmă am perceput o mormăială. Cuvintele MaHaRaL-ului mă străpungeau ca o furcă.

— Aiureli ! Nefericite urechile care aud asemenea prostii !

Şi, fără să-şi tragă suflarea, într-un discurs ce amesteca elogiile cele mai mari cu criticile cele mai cumplite, calificându-l deopotrivă drept „Suveranul spiritului" şi „Domnul din Cracovia", MaHaRaL-ul a făcut praf comentariile, a sfâşiat în zdrenţe fără număr frumoasa logică şi vivacitatea argumentelor pe care fostul meu Maestru le construise în cartea sa, *Thorat haOlam*, tipărită chiar aici, la Praga, cu doi ani înainte de moartea sa.

Ce puteam face, decât să îndur în tăcere furtuna ? Nu eram capabil să ţin această dispută, nici să apăr gândirea lui Rema. Mi s-a făcut ruşine văzându-mă condamnat la o aşa neputinţă. Astfel că, atunci când MaHaRaL-ul se opri să-şi tragă suflarea, mă înclinai retrăgându-mă spre uşă cu spatele.

— Unde te duci ?

Am încremenit. MaHaRaL-ul scoase scrisoarea de la Rema din mânecă. O desfăcu şi se aşeză în jilţ ca s-o citească. Nu-i luă mult. Nu se uita la mine. Numai flutură din mâna stângă şi-mi făcu semn să mă apropii.

— Rabi Moşe îmi scrie că eşti avansat în studiul matematicilor şi-al astronomiei. E bine. Mă măguleşte totodată. Locul tău e aici, cu condiţia să-mi urmezi metoda, care-i aceea de-a lua fiecare lucru de la început cu umilinţa neştiutorului.

Astfel m-a primit MaHaRaL-ul sub aripa sa. Fără niciun cuvânt în plus.

Tot astfel, mi-am pus pentru prima oară pe cap tichia de fetru tare care semnala apartenenţa mea la comunitatea evreilor din Praga. Era un fel de tocă ascuţită, cu marginea înaltă şi tare, care acoperea kipa. De douăzeci de ani, prin hotărârea împăratului, eram obligaţi s-o purtăm de cum intram în Boemia. Dar trebuie să spun că distincţia asta o arboram, pe vremea aceea, poate naivi, cu o frumoasă mândrie.

Şi, firește, din lunile următoare, mi-am dat toată silinţa să-mi dovedesc valoarea în faţa MaHaRaL-ului. Dar, cu timpul, nu atât ştiinţa mea, cât admiraţia pentru sfântul rabin a crescut.

Dreptatea vorbelor lui, puritatea inteligenței mă cucereau ca un cântec. Am înțeles în sfârșit frumusețea imaginii folosite de Rema. Da, în dispute, gândurile MaHaRaL-ului străluceau ca niște portocale desăvârșite într-un coș de argint.

Cu toate acestea, n-am renunțat câtuși de puțin la învățăturile primului meu maestru. Dimpotrivă, aplicam preceptul său: „Două școli opuse sunt amândouă Cuvântul lui Dumnezeu cel viu."

Ochiul și urechea MaHaRaL-ului erau prea sensibile ca să nu-și dea seama de asta. Fidelitatea mea față de „Domnul din Cracovia" a fost pentru el o dezamăgire. Strădaniile mele de a-i câștiga încrederea se loveau de zidul abrupt al intransigenței sale. Cu trecerea timpului, mă așteptam să-l aud mormăind când mă apropiam și să-i îndur furcile înțepătoare ale privirii.

Iată de ce, în ziua aceea de după Yom Kippur, inima mi s-a umplut de recunoștință când Isaac Cohen și Iacob Horowitz mi-au încredințat secretul lor.

Nimic nu se întâmplă cum dorește fiecare.

Deși o prietenie sinceră și o prețuire tot mai puternică mă legau de ginerele său Isaac, atitudinea sfântului rabin față de mine nu s-a schimbat, rămânând aspră și neîncrezătoare.

Ca să nu mai pun la socoteală că nu de cincisprezece sau douăzeci de luni a fost nevoie ca Vögele și Rebeca să-și vadă pântecele umflându-se de o viață nouă, ci de treizeci pentru una și treizeci și patru pentru cealaltă.

EVA

1

N-are rost să mai povestesc emoția lui Isaac și-a lui Iacob când nevestele lor i-au anunțat în sfârșit că sunt însărcinate. Valuri de lacrimi, râsete și rugăciuni, cum e și de închipuit.

Țin minte că Isaac s-a apropiat de mine într-o dimineață, în klausul Maestrului nostru. Cu buzele tremurânde, obrajii stacojii și ochii tresărind de parcă nimic nu mai era statornic pe lume, mă prinse de mânecă.

— David!

Înfățișarea lui tulburată mă făcu să mă gândesc la ce era mai rău.

— Ce s-a-ntâmplat, Isaac?

— Avem un împărat nou. Numele lui e Rudolf al II-lea.

— Cum?

Îl priveam surprins. Asta-i schimbase așa mult trăsăturile chipului? Nu mai era o noutate. Numele lui Rudolf îmi devenise familiar de câteva zile. Isaac îl auzise din aceeași sursă ca și mine: klausul MaHaRaL-ului. La Praga, ca în toate orașele Imperiului, la Worms, Lübeck și chiar la Cracovia, în Polonia, de mai bine de o lună se rostea în șoaptă numele lui Rudolf, oamenii se temeau și făceau presupuneri între zidurile sinagogilor.

Împăratul Maximilian al II-lea de Habsburg nu mai era. Cel care, fie-i numele binecuvântat, știuse să-i scape de masacru pe câțiva fii ai lui Avraam cu ceva ani în urmă. Spaima a pus stăpânire pe orașul evreiesc. Toți știau din experiență: fericirea, nenorocirea, ura sau clemența față de evrei depindeau de buna sau reaua-voință a viitorului împărat.

Europa trăia atunci sub pumnul de fier al Sfântului Imperiu Roman germanic. Acesta se întindea de la Marea Baltică la Adriatică, de la Marea Nordului la Mediterana. De la est la

vest, avea doar două granițe: cea rusească și cea franceză. Dar înlăuntru mocnea de focuri pe care numai Maximilian fusese în stare să le țină sub cenușă. Tăciunii aceștia roșietici purtau numele de Reformă, luterani, calviniști, catolici. Torțe de ură, războaie și omoruri care-aveau un singur lucru în comun: ura față de evrei.

De aceea, deși aflasem deja vestea și gândurile pe care le inspira, l-am lăsat pe Isaac să-mi repete ceea ce toată lumea spunea în șoaptă, și anume că Rudolf părea mai îngăduitor cu fiii Sionului decât cu luteranii Reformei. Mai degrabă o speranță, decât o certitudine. Mai rămânea ca timpul să facă din ea un adevăr.

Isaac mi-a mai vorbit și despre Rudolf, despre care se zicea că e un bărbat foarte curios, atât la minte, cât și la trup. Fără să fi moștenit prea mult din eleganța naturală a tatălui său și, poate, nici din discernământul acestuia, dar având pasiune pentru științe și femei, mâncăruri alese și astronomie. Un savant în felul lui.

— Se zice că iubește mult Boemia. Că vrea să vină să locuiască la Praga, încheie Isaac, apucându-mă nervos de mână.

Iată cel puțin un lucru pe care nu-l știam. Am putut să arăt o mirare sinceră, cuprinzându-i, la rândul meu, mâna.

— Cine știe, poate că-i o veste bună? Dar asta te-a tulburat într-atât?

— Ei, David!

— Da?

— Iată. S-a împlinit...

Era un fel atât de ocolit de a anunța lucrurile, emoția lui Isaac părea așa de gravă, că pe moment nici n-am înțeles.

Dar, după ce mi-a șoptit vorbele acestea, mi s-a aruncat în brațe. A plâns ceva timp, dând frâu liber atât bucuriei, cât și îngrijorării pe care-o ținuse sub tăcere atâtea luni. *„Mazel-tov! Mazel-tov!"*, am exclamat. Și curând tot klausul a defilat prin fața bărbii lui ca să-l felicite. MaHaRaL-ul a apărut în prag și ne-a văzut dansând și râzând cu spatele la mesele pline de cărți. Îndată ce-a aflat motivul, mânia i s-a pierdut într-un zâmbet larg.

Scena a fost cam aceeași când Iacob a putut, la rându-i, să anunțe în mod oficial starea nevestei lui. Deși a fost singura dată când l-a văzut cineva dansând.

Astfel că, în primăvară, Vögele a născut prima. Pruncul era o fată.

O fată cu ochi mari. Țipa foarte tare în primele zile. Ceea ce toate femeile au socotit ca fiind semnul unei bune sănătăți și promisiunea unui viitor plin de energie.

În a treia zi după nașterea copilului, după ce fusese încredințat că e sănătoasă și viguroasă, spre marea bucurie a lui Isaac, MaHaRaL-ul a venit să-și salute nepoata. Privind chipul uimitor ce se apropia, copilul a tăcut pentru prima oară, câteva lungi clipe. Negri, abia formați, aproape orbi din ce spune lumea, ochii ei larg deschiși fixau fața aceea ce nu semăna cu nicio alta.

Ce vedea ea în valul acela de barbă care se apleca asupră-i, în sutele de brazde sculptate de vârstă și de înțelepciune? Ce vede viața abia născută în lumea care-o întâmpină?

Nou-născuta aceasta a văzut ceva. Sau a simțit.

Poate că e slăbiciunea care ne cuprinde la amintirea oricărui început, dar iată un adevăr: tăcerea aceea o mai aud și astăzi. Văd mâna lungă și delicată a MaHaRaL-ului întinzându-se spre pătuțul pruncului. Mâneca largă a caftanului acoperea în întregime leagănul. Nu atinse copila, n-o mângâie. Ochii ei proaspeți părăsiră chipul, ca să privească degetele acelea palide, tremurânde. Și, în tăcerea care-i unea, nou-născuta și-a fluturat pumnul minuscul.

Cu lovituri mărunte, dar cu o energie pe potriva celei a unei lungi îmbrățișări, ea bătea în palma MaHaRaL-ului. Întotdeauna am crezut că această mare dragoste, această mare înțelegere care aveau să-i lege până la ultima lor suflare și care-au fost, în felul lor, cauza tuturor lucrurilor, se născuseră în clipa aceea.

Numele copilului a dat loc câtorva negocieri în zilele ce-au urmat.

Vögele voia ca pe fiica ei s-o cheme Eva. Isaac nu era deloc entuziast. Discuția s-a înfierbântat. Isaac mormăia că în Tora se

găseau din belşug prenume feminine, ca Raşela, Sara, Sefora, Batşeba, Mariam... încât nu era nevoie ca Vögele să aleagă tocmai numele păcătoasei. Tocmai cea din pricina căreia, cum spune Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecleziastul, 25:27), „ toţi murim".

Vögele era tare din fire. Nu s-a lăsat înduplecată de reproşurile şi rugăminţile soţului ei. Era fiica MaHaRaL-ului. Ştia de mult cum se manevrează o voinţă când vrei s-o înfrângi. La o zi după o ceartă care risca să prelungească prea mult nehotărârea lui Isaac, ea s-a destăinuit mamei ei, Perl.

Soţia MaHaRaL-ului era o femeie mărunţică, de o discreţie exemplară, pe care mulţi ar fi putut să n-o bage de seamă. Însă Maestrul îi ştia mai bine ca oricine şi energia, şi tenacitatea: singur Dumnezeu putea s-o facă să cedeze. Nu împărţise traiul cu el atâtea zeci de ani fără să fi deprins ceva din abilitatea lui.

Perl a ales ziua liniştită a Sabatului ca să-i comunice MaHaRaL-ului dorinţa fiicei. Maestrul a închis ochii şi a murmurat prenumele în ebraică: „*Hawwa, Hawwa...*"

Silabele i-au plăcut. Totuşi, cum se şi aştepta soţia lui, grimasa i se ivi sub barbă. La fel ca Isaac, deşi calm şi oarecum mecanic, a amintit cuvintele Ecleziastului.

La care soţia lui, pe tonul unei constatări nevinovate, i-a răspuns:

— Hawwa era prima dintre femei. Şi, prima fiind, era la originea tuturor lucrurilor care le leagă pe femei de bărbaţi. Bune şi rele. Nepoata ta e nepoata ta. Ea e rodul Celui Veşnic, slăvit fie numele Lui, ceea ce nu-nseamnă că vine din rai. A ieşit din burta maică-sii. Grădina Cunoaşterii ai să fii pentru ea tu, bunicul ei, MaHaRaL-ul Pragăi. Şi, dacă eşti aşa cum te cred eu, micuţa Eva va fi curând mai degrabă calea Mântuirii decât amintirea păcatului.

Răspunsul l-a încântat pe Maestru. Ni l-a dezvăluit a doua zi şi de multe ori după aceea. Pot să fiu martor, eu, David Gans, că l-a ţinut minte mereu, la fel şi soţia lui. Cum vom vedea.

Astfel, fără să se mai împotrivească la hotărârea soţiei sale, Isaac şi-a numit fiica Eva.

Iacob a fost singurul care nu s-a împăcat cu această alegere. I-a încolțit o îndoială pe care a nutrit-o mulți ani, însă cu absolută discreție, de vreme ce Maestrul încuviințase.

Ca să nu repete greșeala lui Isaac, i-a impus nevestei sale, Rebeca, numele fiului lor, când ea mai avea câteva săptămâni până la naștere. Ne-a anunțat cu ușurare:

— *Yechaya!* Iată numele fiului lui Iacob Horowitz. *Yechaya.*

Ceea ce v-aș traduce prin Isaia.

Iacob ne-a amintit că Isaia nu era numai profetul profeților, cel mai curat și mai tare în fața chemării lui Iehova. Dar mai purta și numele mântuirii și-al ieșirii din haosul omenesc, de vreme ce înseamnă: „Iehova este mântuire."

— Cu prenumele pe care i l-a dat Isaac fetei lui, sau mai degrabă pe care a lăsat-o pe fiica MaHaRaL-ului să i-l dea, ce altă alegere ar fi fost mai potrivită pentru fiul meu, viitorul ei soț?

Cu toate că se străduia s-o ascundă, zilele acelea erau grele pentru Iacob. Se culca și se scula cu un singur gând în minte: rugându-se la Atotputernic.

El nu alesese decât un prenume, și era un prenume de băiat. Altfel nici n-ar fi putut să fie. N-avea să fie cel prin care Atotputernicul să-și arate mânia, rupând promisiunea. Totul avea să se-mplinească așa cum trebuia.

Se gândea însă neîncetat la Rebeca. Puțin obișnuită cu asemenea grijă din partea lui, nevastă-sa a avut înțelepciunea să vadă aici numai un dar al Celui Veșnic. În timp ce se bucura de mângâierile stângace ale lui Iacob, îl liniștea zâmbind:

— Are să se întâmple cum trebuie să se întâmple, Iacob. Dumnezeu veghează și e mai priceput ca tine la lucrurile acestea.

Ea vedea bine. S-a întâmplat întocmai. În arșița unei prime zile de vară, născu un băiat. A fost a doua și ultima oară când Iacob a fost văzut dansând.

Mai mic decât mireasa lui promisă, Eva, Isaia a avut din primul ceas ceva din răceala tatălui său. Dar, spre marea ușurare a tuturor, s-a arătat la rându-i foarte vioi și zgomotos.

Au urmat câteva zile de exaltare pentru prietenii noştri. Veselie şi rugăciuni. Pentru prima oară, luându-mă martor şi punându-mă să povestesc de o sută de ori momentul şi cuvintele, au dezvăluit promisiunea lor oricui voia să-i asculte.

Am avut surpriza să aflu că Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, printr-o ultimă prudenţă a ginerelui său şi-a lui Iacob, nu fusese înştiinţat. Ceea ce, recunosc, m-a măgulit întrucâtva, căci în sfârşit m-a privit cu alţi ochi când a trebuit, de astă dată numai pentru el, să reiau povestea.

A ridicat o sprânceană şi toată îndoiala, toată dezaprobarea cărora n-avusesem curajul să le dau glas în faimoasa zi a promisiunii, el le-a ghicit pe dată. Avea privirea aceea care era numai a sa şi care-l făcea poate să semene mai mult ca niciodată cu leul patronimului său. Şi-a lăsat puţin pleoapele în jos, pentru ca strălucirea pupilelor să fie mai puţin violentă şi să nu-ţi dai seama de unde avea să vină lovitura de gheare.

— Aşa vasăzică, spuse el întorcându-se spre Iacob şi Isaac. Aşa, v-aţi făcut promisiunea asta?

Iacob se întristă auzind tonul Maestrului.

— O promisiune care nu răspundea altei dorinţe decât aceea de a ne supune judecăţii Preaînaltului.

— Ai, ai, ai, frumoasă promisiune! Dar încă n-a venit timpul împlinirii ei. Ce-i cereţi voi lui Dumnezeu nu e să aveţi un băiat şi o fată, ci ca ei să fie soţi. Drumul timpului, care vă va duce la ziua aceea, e încă lung.

Spusese asta pe un ton prietenesc, cu vocea la înălţimea obişnuită. Totuşi bucuria îngheţă pe chipurile prietenilor mei.

Întorcându-se către mine şi adresându-mi pentru prima dată un semn prietenesc, o mişcare infimă a arătătorului, MaHaRaL-ul adăugă:

— Întrebaţi-l pe David. După mine, el cunoaşte cel mai bine stelele. O să vă spună: niciun destin nu e trasat dinainte, nici aici, jos, nici în mersul astrelor. Iar ce citim în strălucirea stelelor conţine mai multe enigme decât certitudini. Înţelepciunea, Iacob, nu înseamnă să-ţi închipui fapta de mâine deja împlinită.

Ea ar fi deja foarte mare dacă ne-ar îngădui să înţelegem ceea ce ne-a condus la ziua de azi.

Şi Maestrul nostru mă gratifică încă o dată cu un mic semn de complicitate înainte să plece, lăsându-i pe Iacob şi pe Isaac pradă uluielii. Mi-e de ajuns să mă gândesc la clipa aceea, ca emoţia să mă cuprindă. Pentru prima oară, MaHaRaL-ul îmi arăta preţuirea lui.

Aşa e orgoliul nostru. Auzeam zgomotul cuvintelor care mă măguleau şi închideam urechile la sensul lor. Am avut nevoie de douăzeci de ani ca să-mi dau seama că, luminat de înţelepciunea de care ne vorbise, rabi Lœw presimţea încă de atunci împlinirea aspră cu care promisiunea aceasta putea să ne confrunte.

2

Cei șase sau șapte ani care-au urmat au fost uimitor de liniștiți, cum nu mai cunoscusem de multă vreme la Praga și în Boemia.

După nașterea copiilor lor, Isaac și Iacob s-au întors la viața lor obișnuită. Cum avertismentul MaHaRaL-ului îi îndemnase la discreție, niciunul nu mai vorbea despre promisiunea lor de alianță. O prudență care nu însemna deloc uitare.

În fiecare an, a doua zi după Yom Kippur, proaspăt redați lumii prin iertarea divină, ne întâlneam în vestibulul vechii sinagogi. Ne așezam în același loc în care Iacob și Isaac îmi anunțaseră frumosul lor plan. Nu scoteam niciun cuvânt. Ne împreunam mâinile și închideam ochii. Gândurile ni se înfierbântau de la palmele lipite și fiecare murmura în barbă o rugăciune.

Pe ale prietenilor mei nu le-am știut niciodată. A mea îmi venea firesc pe buze, fără să fac vreun efort:

Și scump va fi numele lor înaintea lui.
Și va fi viu și se va da lui din aurul Arabiei.
Fi-va belșug de pâine pe pământ, până-n vârful munților.

Și astăzi cuvintele acestea (Psalmi, 71:14–16), de fiecare dată când îmi vin în minte, îmi aduc liniștea și parfumul vechii sinagogi, gustul acela melancolic de umezeală, lemn și lână, de ceară și praf. Părea că rugăciunile ce fuseseră murmurate între zidurile acelea, spaimele și bucuriile pe care le însoțiseră se preschimbau într-o materie palpabilă, o fervoare pe care-o respiram din plin, pentru ca într-o zi, după promisiune, Eva și Isaia să cunoască marea fericire a nuntirii.

În restul timpului, ca și ceilalți, uitam de acestea, o dată trecut Yom Kippurul. Și, fără-ndoială, mai mult decât ei, într-atât de mare era înflăcărarea mea de a mă apropia de frumusețile profunde ale cunoașterii în umbra MaHaRaL-ului.

An după an, ieșiva Maestrului nostru devenea și mai faimoasă. Maestrul vorbea despre *Midraș*, interpretându-i luminile surde și puterea îndepărtată cu o vigoare mereu reînnoită. Mai vorbea despre rolul științei pe lângă Tora și spunea răspicat că „niciodată ele nu se vor înfrunta, căci drumurile lor nu duc spre aceeași împărăție".

În vremea aceea a apărut prima dintre cărțile lui, *Ghevurot Haşem – Faptele măreţe ale Celui Veşnic*. O scriere pe potriva intransigenței și curajului său, care a atras asupră-i admirația celor mai alese spirite ale poporului nostru.

Mulți au fost atunci cei care, din cele patru zări ale Europei, au venit să-l asculte în modestul nostru klaus. Plecau de la Praga cu inima în sărbătoare și cu mintea mai bogată, mergând spre alte orașe și alte ieșive, unde răspândeau cuvintele Maestrului nostru. Iar eu, însoțit acum de bunăvoința lui, care părea că vrea să uite ucenicia-mi dintâi în preajma lui Rema, găseam în știința astrelor și-n matematică izvorul pentru cel mai viguros dintre motoarele înțelepciunii, acela de a pune o mie de întrebări îndată ce-ai reușit să răspunzi la una singură.

În jurul nostru se desfășura un spectacol magnific. Împăratul Rudolf fusese cuprins de o pasiune îndreptățită pentru Praga. Încă din primele ceasuri ale domniei lui, hotărâse să-și mute aici curtea, bogățiile și capriciile. Efectul s-a făcut simțit foarte repede. În fiece anotimp orașul se înfrumusețea cu o nouă clădire, cu o grădină, o stradă, o poartă sau un pod.

Și orașul nostru evreiesc, deși încercuit de ziduri care porneau de pe malul Vltavei, precum o buclă în interiorul orașului creștin, se înfrumusețea și se reconstruia. Fără a încălca în vreun fel regulile care limitau suprafața orașului, se ridica pe înălțime ceea ce nu se putea întinde pe pământ. Astfel, burgmaistrul nostru, Mordehai Maisel, a găsit îndrăzneala să propună înălțarea unei noi și splendide sinagogi, foarte aproape de klausul

Maestrului. Construcție pe care avea s-o ridice pe propriile speze și întru gloria împăratului Maximilian, tatăl lui Rudolf, a cărui clemență salvase atâția evrei de la masacru.

Toată exuberanța aceasta era rodul bogăției pământurilor din Boemia, pe cât de frumoase, pe atât de fertile. Pășunile și livezile se întindeau mai mult decât puteai cuprinde cu ochii. Vinul curgea din belșug, iar mustul era atât de mult, încât era vândut în țările vecine. Peste tot se ridicau grânare. Mulțimea râurilor mici și mari ținea de miracol, fără a mai pune la socoteală minele de fier, de cositor, aramă și argint, până la aurul care, în unele locuri, se ivea din pământ.

Și pretutindeni vedeai oameni care trăiau din bucuriile acestea. Pretutindeni erau sate, castele și palate. Pretutindeni, delicate și îndrăznețe arhitecturi rivalizau în somptuozitate, având, în mijlocul acestei binecuvântări divine, ca un giuvaier montat într-o orfevrărie savantă, darnica Pragă, capitala noastră.

O Pragă bogată în promisiunile Boemiei, dar și în istoria zidurilor ei. Un fel de Ierusalim, născută în anul 2455 de la facerea lumii, înainte chiar de Troia grecilor. Și, după tradiția dovedită a textelor noastre vechi, o Pragă care primise poporul evreiesc după distrugerea celui de-al Doilea Templu, ale cărui pietre, după cum am amintit deja, smulse de perși, se zicea că stăteau acum la temelia bătrânei noastre sinagogi.

Ah, cât am iubit Praga aceasta! Cum mi-a rămas dragă și mereu prezentă în gând, în rătăcirea fără sfârșit a vieții mele!

Iar în Praga aceasta, între zidurile orașului evreiesc și câteodată dincolo de ele, figura MaHaRaL-ului impresiona. Nu era evreu care să n-o recunoască de departe. Tot anul, fie îngheț, fie arșiță, el nu ieșea niciodată din ieșivă sau din sinagogă fără să-și pună o tocă de jder peste kipa. Pe ulițele înguste, silueta lui părea uriașă. Văzându-i șuvițele părului săltând în ritmul pașilor, parcă răspândind în juru-i focul înțelepciunii sale, ți se părea, mai mult ca oricând, că vezi înaintând un leu al Cunoașterii.

Totuși, cum spune Talmudul, unanimitatea e suspectă. MaHaRaL-ul o evita. Asprimea și intransigența lui nu deschideau toate inimile, nici toate mințile. Mulți, în Boemia, dar mai

ales în afara ei, priveau bănuitori studiul Zoharului, *Cartea Splendorii*. Iar cuvântul Cabală le dădea fiori. Fraza de căpătâi a acestora era scurtă: „Nu trebuie să cauți ceea ce este ascuns".

La Praga, nu mulți îndrăzneau să-i dea glas. Cel mai zgomotos, cel mai cunoscut și cel care oferea bucuros spectacolul împotrivirii sale se numea Zalman, fiul lui Samuel. Un om scurt și îndesat, solid, cu privirea ca de cărbune și chipul ascuns sub o barbă încâlcită, din care se arătau numai buzele foarte roșii. Toca evreilor din Praga îl făcea ceva mai înalt. Vindea culegeri de rugăciuni. În fața tarabelor cu fructe și legume, își întindea pe jos sulurile și se pornea deodată pe blestemat fără nicio măsură. Amenințările și anatemele sfârșeau întotdeauna prin a înfricoșa pe unul sau pe altul. Însă noi, cei mai mulți, îl socoteam un nebun și-l ocoleam stingheriți.

Povești dintre cele mai urâte umblau despre el. Unii îl bănuiau că-i prea slobod la limbă cu spionii poliției și uneori chiar că-i delecta pe creștini povestindu-le tot felul de nebunii.

Dar nouă, celorlalți evrei, nu ne plăcea să vedem figuri nedesăvârșite printre noi. În ce mă privește, făceam ca și ceilalți, întorceam capul când se apropia Zalman. Nicio clipă nu-mi închipuiam că-ntr-o zi avea să joace, fără voia lui, un rol în măreția MaHaRaL-ului!

Astfel, în viața aceasta liniștită, savantă și măsurată, au crescut copiii lui Isaac și Iacob.

După trei sau patru ani a fost limpede că amândoi erau rezistenți la trup. Nici Vögele, nici Rebeca nu se mai temeau de infecțiile cumplite care răpeau atâția copii încă din primii lor ani de viață. Aceștia, pe lângă faptul că erau plini de energie, aveau înclinații demne de familiile lor, manifestând atât inteligență, cât și caracter.

Încă de la cinci sau șase ani, Isaia a început să studieze cu o asiduitate care făcea să-i crească inima lui Iacob. Mi se-ntâmpla să-i surprind în conversații atât de serioase, că m-aș fi putut îndoi de tinerețea fiului, de nu l-aș fi cunoscut. Pe lângă asta, Isaia avea o fire binevoitoare și supusă. Nu vedeai niciodată

la el furiile sau mofturile atât de obişnuite la băieţii mici. Era foarte duios cu mama lui şi-şi venera tatăl. Însă, aşa cum nu-i auzeai râsul în casa lui Iacob, nu-mi aduc aminte să-l fi văzut ocupat cu jocurile care, din noaptea timpurilor, înflăcărează imaginaţia copiilor.

Dacă Isaia nu se lăsa pradă imaginaţiei, Iacob o făcea în locul lui. Fiul acesta plin de calităţi îi mulţumea mândria de tată. Nu vedea nicio limită pentru destinul lui. Iar desăvârşirea cuminte a lui Isaia era atât de adevărată, că nu se găsea nimeni care să-i stingă acest avânt de orgoliu.

În vremea asta, micuţa Eva se dovedea alcătuită dintr-un cu totul alt aluat.

Isaac şi Vögele şi-au dat repede seama că supunerea nu era cea mai mare calitate a ei. Într-adevăr, fiica lor părea mult prea vioaie, prea plină de energie pentru ca fie şi cel mai mărunt sfat de cumpătare s-o atingă.

Fiind fată, răspunderea pentru educaţia ei îi revenea în mare parte lui Vögele. Nimeni n-ar fi putut-o acuza pe mama ei că-i prea moale. Cu toate acestea, Eva făcea numai ce voia. Isaac o mustra şi ţipa la ea. Mai des decât ar fi vrut, o pedepsea. Micuţa Eva îl privea atunci ţintă, tăcută. Ochii săi albaştri căpătau nuanţe întunecate. Cu trupşorul tânăr şi încordat ca un reproş, îndura şi-şi aştepta eliberarea. Pe urmă totul reîncepea ca mai înainte, iar ea se grăbea să-i arate tatălui ei cât de fără rost erau pedepsele lui.

Eva tocmai împlinise şase ani când Vögele s-a hotărât să ceară ajutorul tatălui ei, MaHaRaL-ul. Maestrul nostru s-a arătat dintru început prea puţin doritor să primească sarcina aceasta. Soţia lui, Perl, i-a amintit cuvintele pe care tot ea le rostise la naşterea copilului: „Grădina Cunoaşterii ai să fii pentru ea tu, bunicul ei, MaHaRaL-ul Pragăi. Şi, dacă eşti aşa cum te cred eu, micuţa Eva va fi curând mai degrabă calea Mântuirii decât amintirea păcatului".

MaHaRaL-ul a lăsat să se scurgă câteva săptămâni, ocupat cum era să contrazică spusele unui înţelept din Italia, Azarya dei Rossi, din cartea acestuia *Meor Enayim*. Furia lui la citirea cărţii

lui Azarya m-a surprins şi totodată m-a întristat şi m-a îngrijorat: eu îi pusesem în mâini cartea aceasta, pe care-o admiram destul de mult şi în care stătea scris: „Dacă vrei să oferi un holocaust lui Dumnezeu, atunci oferă-l Adevărului".

MaHaRaL-ul s-a împotrivit cu obişnuita-i vigoare. În dialogul ce-l purta în fiecare săptămână cu noi, elevii şi discipolii lui, ne-a spus o poveste care apare în ultimul capitol al tratatului Sanhedrin 97a din Talmud:

— „Rava povesteşte: Eram convins că adevărul nu-i din lumea aceasta până-ntr-o zi când unul dintre maeştri – pe care-l chema rav Tavot – mi-a spus că pentru tot aurul din lume n-ar spune nici cea mai mică minciună. Într-o zi, el a mers într-un oraş al cărui nume era Adevăr. Acolo nu murea nimeni niciodată. Şi-a luat acolo o nevastă şi a avut doi copii. Într-o dimineaţă, nevasta lui tocmai se pieptăna când o vecină bătu la uşă. El se gândi c-ar fi fost necuviincios să deschidă şi răspunse că nevasta lui nu-i acasă. La aceste vorbe, cei doi copii ai lui căzură morţi. Locuitorii oraşului veniră la el şi-l întrebară: Ce s-a întâmplat? El le spuse povestea. Atunci ei îi ziseră: Te rugăm, pleacă din oraşul acesta şi nu aduce moartea printre semenii noştri."

În mijlocul însufleţit al klausului nostru, Maestrul ne-a explicat că, după el, una dintre limitele adevărului este decenţa. Să încalci decenţa înseamnă să batjocoreşti una dintre implicaţiile fundamentale ale naturii etice a omului. Recunoştea totuşi că se apropiase de cartea lui Azarya „întocmai cu bucuria logodnicului care se apropie de logodnica lui!".

Ajuns aici cu peroraţia, privirea lui de vultur a căutat-o pe a mea printre toţi cei care-i sorbeau cuvintele, iar vorbele lui răsună şi azi în limburile unde freamătă pe vecie memoria marilor dispute ale gândirii:

— Vă spun cu sufletul sfâşiat: nefericiţi ochii care văd asemenea lucru, nefericite urechile care-l aud...

Şi, vreme de mai multe zile, timp în care a scris condamnarea cărţii *Meor Enayim*, nu l-am mai văzut. Cărbunii încinşi ai vinovăţiei mă chinuiau de dimineaţa până seara şi mă întrebam mereu dacă MaHaRaL-ul va mai avea încredere în mine.

Însă lucrurile s-au petrecut cu totul altfel decât mi-aş fi închipuit, poate mulţumită nepoatei sale, Eva.

Odată împlinită grija de a-l contrazice pe Azarya, Maestrul nostru a profitat de una dintre serile acelea domoale şi liniştite de la începutul verii, când crepusculul pare să estompeze brutalitatea timpului, ca s-o cheme pe fetiţă lângă el.

Deşi chemarea era neaşteptată şi Eva se îndoia că bunicul ei voia numai s-o vadă, ea i s-a înfăţişat în felu-i obişnuit: cu privirea clară, sfidătoare, nelăsând să se întrezărească nimic din temerile ei, de le va fi avut.

MaHaRaL-ul a folosit felul lui favorit de a îmblânzi firea oamenilor. Plimbându-şi ochii peste o carte căreia-i întorcea încet paginile, a lăsat-o pe Eva să aştepte în picioare în faţa lui. A durat ceva. Părea că nici nu-şi dă seama de prezenţa nepoatei. În cele din urmă, cu o voce în care înţelegerea ascundea cu greu furia, Eva spuse:

— Ai trimis după mine, bunicule. Am venit. N-ai uitat cumva?

MaHaRaL-ul îşi coborî pe jumătate pleoapele, ca să-şi ascundă plăcerea. Sunt sigur că sub barbă i s-a ivit un zâmbet. O măsură pe Eva.

— Nu, n-am uitat de tine. Dar n-ai de ce să fii nerăbdătoare. Ai toată viaţa înainte. Aici numai eu pot să ţin socoteala timpului, fiindcă-s bătrân.

Apoi se ridică, îşi puse pe cap toca de jder şi o luă de mână pe Eva.

Degetele lor se împreunară pentru prima oară de când MaHaRaL-ul întinsese palma deasupra leagănului Evei. Ea îşi strecură mâna plăpândă în aceea lungă şi autoritară a bunicului, serioasă şi, cu siguranţă, mai impresionată decât ar fi vrut să arate.

Nimeni nu îndrăzni să-i urmeze când se îndepărtară spre malul Vltavei. Atâta cât au fost vizibili, toată lumea şi-a întipărit în minte cuplul acela straniu, atât de măreţ în disproporţia lui. Un înţelept uriaş şi slab, cu pasul lung şi regulat. O fetiţă gingaşă şi neastâmpărată. Legaţi între ei prin înlănţuirea mâinilor,

ca şi cum sângele care-i unea ar fi curs liber între palmele lor. Însăşi imaginea flăcării de nestins a vieţii.

Au reapărut abia la lăsarea nopţii. Temându-se de verdictul socrului, Isaac se învârtea în cerc asemenea unui animal rănit, de câteva ceasuri. Când servitoarele le anunţară întoarcerea, el ieşi în grabă în faţa casei. Frica lui lăsă loc uimirii.

Pe pereţii uliţei care venea drept dinspre fluviu, torţele semănau nimburi gălbui şi tremurânde, întretăiate de umbre groase. Eva şi Maestrul se apropiau ţinându-se şi acum de mână. Ca o singură fiinţă, treceau, una câte una, de coroanele de lumină. Eva mai mult ţopăia decât mergea. Aerul cald vibra de vocea ei ascuţită, însoţită de un râs blând şi discret. Un râs pe care foarte puţini îl mai auziseră până atunci: al MaHaRaL-ului.

Ajuns în anticamera casei, el îşi dădu jos toca şi se aplecă destul cât Eva să găsească, prin barba lui, drumul unui sărut.

Răspunzând în sfârşit privirii lui Isaac, se mulţumi cu o mişcare din cap pe care ginerele nu ştiu s-o interpreteze. A doua zi, Vögele află de la mama ei cât de fericit era Maestrul. Cu puţin înainte să adoarmă, el îi mărturisise că nepoata nu era nimic altceva decât un dar trimis lui de Atotputernic.

— Nu-i fiica mea, dar se pare că Dumnezeu a pus în inima ei ceva asemănător cu ceea ce a pus într-a mea.

— O moştenire care n-are cum să fie uşor de purtat şi care nu pare s-o ducă lesne spre înţelepciune, îi răspunsese soţia, ceva mai puţin entuziastă.

— Pentru că voi nu ştiţi să căutaţi lumina acolo unde ea e din belşug, oftase MaHaRaL-ul, cu ochii deja închişi. În copilul acesta, înţelepciunea-i o sămânţă care fermentează ca o varză într-o oală prea bine închisă. Ridicaţi capacul. Daţi-i învăţătura pe care-aţi da-o unui băiat. Ea are o singură supărare, cea mai sănătoasă: de a nu şti cum să se apropie de bogăţiile vieţii.

Un sfat a cărui justeţe am putut s-o măsor câteva săptămâni mai târziu. Isaac m-a abordat precaut.

— MaHaRaL-ul vrea s-o înveţi matematică pe fiică-mea...

Cu un gest şovăitor, adăugă:

— Şi tot ce mai poţi. Dacă vrei.

Inima mi-a tresăltat la auzul acestor cuvinte. Vasăzică Maestrul nu-mi purta ranchiună pentru *Meor Enayim* a lui Azarya! Furia sa se mărginea să-l atace pe italian, nu pe mesagerul lui. M-am străduit totuşi, pe cât puteam, să-i răspund liniştit prietenului meu:

— Bine. O să mă ocup de asta cu plăcere.

— Chiar? Ţi se pare cu putinţă?

— Şi de ce nu?

— E fată, David.

— Maestrul ştie asta.

Isaac dădu din cap oftând.

— Câteodată mă-ntreb dacă el nu se lasă înşelat. Dacă, de astă dată, n-are slăbiciunea de a fi numai un bunic. Matematici, astronomie... Fata mea?

Isaac n-avea nevoie să-mi deschidă ungherele inimii lui. Bănuiam cât de mari îi erau îndoielile. Era aceasta calea cea bună pentru Eva? Avea să fie ea demnă, la soroc, de Isaia?

Hotărând să-i dea o educaţie de băiat, MaHaRaL-ul ţinuse oare seamă de alianţa promisă nepoatei sale? De viitorul ei rol de soţie?

Iacob nu ţinea la nimic mai mult decât la tradiţii. De nenumărate ori îşi arătase pasiunea nemăsurată pentru ordine. Pentru el, calităţile unei soţii se cântăreau cu alte măsuri decât întinderea cunoaşterii şi a ştiinţei. Şi era totodată sigur că, în ziua logodnei, fiul lui, Isaia, avea să gândească întocmai.

Am potolit pe cât am putut îngrijorarea lui Isaac:

— Ai încredere în MaHaRaL. Cine ştie mai bine decât el să vadă un destin? Ai încredere în timp. E încă departe clipa când ai s-o conduci pe fiica ta sub hupa.

Încă de a doua zi, care era una ploioasă, m-am înfăţişat acasă la Eva. Vögele ne-a deschis o cămăruţă mobilată zgârcit şi cu pereţii goi. După o ultimă şi îngrijorată recomandare de cumînţenie către fiică-sa, ne-a lăsat singuri. Pentru prima oară, o cercetam cu adevărat pe Eva.

Nu era un copil de o mare frumuseţe. Trupul ei plăpând, subţire susţinea un chip slab şi cam alungit. Pielea-i era albă până la

transparență. Era foarte greu să ghicești grația viitoarei femei pe chipul acela acru. Și totuși energia ei radia, la fel de imposibil de ignorat ca ochii de un albastru ca al mării, care te cântăreau cu răceala unui negustor aspru.

Am încercat să urmez exemplul MaHaRaL-ului și n-am deschis gura pentru un timp, care mi s-a părut foarte lung. Tăceam ca niște străini. Sau ca niște luptători. Până la urmă, Eva ridică din umeri.

— Bunicul meu, rabinul, zice că poți să mă-nveți multe. Trebuie să fie adevărat. Altfel, ai să-ți pierzi timpul, iar eu multe prilejuri să fiu ascultătoare, ceea ce le-ar displăcea tatei și bunicului.

Schiță o strâmbătură și adăugă cu un suspin ușor:

— Și, cum tu știi ceea ce eu nu știu, tu trebuie să vorbești.

Vreme de douăsprezece luni, nu și-a pierdut dorința de a învăța, nici eu bucuria de a-i face plăcerea aceasta. Ceea ce pe urmă avea să devină prietenia noastră indestructibilă a început în acel an.

I-am deschis încet drumul matematicilor și am descoperit bucuria și mângâierea de a oferi unei inteligențe lacome hrana de care va ști să se folosească. Lucram de două ori pe săptămână. Fără grabă. Ca și cum acel timp fericit, când totul redevenea nou, iar cunoașterea părea un ținut mereu primitor, nu trebuia să se încheie niciodată.

O iluzie spulberată într-o dimineață din luna Adar a acelui cumplit an 1584, anul 5344 de la facerea lumii de către Cel Veșnic, slăvit fie El.

O dogoare apăsa peste Praga, cum rareori se întâmpla în acea perioadă a anului. Mă duceam la klaus în zorii zilei, ca să mă bucur de puțină răcoare. Sălile ieșivei deveneau repede înăbușitoare după-amiaza. Aburul cernelurilor și colbul cărților, ridicat de caniculă, se amestecau în gurile noastre ca o pastă grețoasă.

Zilele frumoase ale Purimului erau pe sfârșite. În sinagogi și în case, oamenii își aduceau aminte de exilul în Persia. Rabinii și tații povesteau cum bătrânul evreu Mardoheu, unchiul Esterei,

soția mult iubită a lui Artaxerxe, regele Persiei, refuzase să se plece în fața lui Aman, favoritul acestuia. Aman îl ponegrise pe Mardoheu în fața regelui. Folosindu-se de minciuni și de dovezi false, obținuse condamnarea lui.

Atunci Estera a spus că va posti, cu ajutorul Preaînaltului, până când Artaxerxe va recunoaște perfidia și pornirea geloasă a lui Aman față de Mardoheu și de tot poporul evreu, sau până când moartea o va lua. Regele, înspăimântat de așa pierdere, a deschis în sfârșit ochii. Aman a fost spânzurat și toată lumea și-a dat seama că Estera își scăpase poporul de la o moarte sigură.

Astfel, în luna Adar, Purimul, „sărbătoarea sorților", îi încântă pe copiii deghizați în Artaxerxe, Estera sau Mardoheu. Cu zâmbetul pe buze, îi vezi jucând vioi drama pe străzi, pierduți în sarabande răzbunătoare, scandând numele rușinos al lui Aman și pedepsindu-i amintirea cu lovituri puternice de băț.

Îi priveam și eu în ziua aceea, amuzat, pe copiii care ieșeau în stradă fluturându-și încă măștile când, în fața cimitirului, chiar alături de klaus, am zărit o adunare de oameni. Cu umerii strânși, capetele plecate, bombănind întruna. Un semn de recunoscut dintre toate. Astfel se răspândeau întotdeauna veștile proaste.

N-a trebuit să întreb. Cu două zile înainte, în orașul creștin, se număraseră vreo sută de morți între răsăritul și apusul soarelui. În ajun, cifra se dublase. Preoții creștini închiseseră bisericile peste noapte, îngroziți de vederea cadavrelor pe care oamenii îi implorau să le binecuvânteze.

De cealaltă parte a zidurilor noastre, spaima punea stăpânire pe Praga cea splendidă. Era vorba de o boală care nu se temea nici de milițiii, nici de izgonire, nici de ambuscade, nici chiar de rugăciuni și exorcisme. Degeaba se baricadau oamenii, umpleau șanțurile, ridicau podețele, coborau gardurile de fier, trăgeau obloanele și astupau ferestrele, nimic nu era de ajutor. Zvonul umbla deja. Se spunea că boala începuse de câteva săptămâni și lucrul acesta le fusese ascuns. Un rău în care febra îi ardea și-i înseta pe bolnavi, până să-i facă să-și dea sufletul în trei sau patru zile. Cadavrele aveau plăgi purulente la vintre sau la subsuori, buboaie sparte și cărnuri parcă sfâșiate de colți de șarpe.

Înainte să-şi dea ultima suflare, muribunzii îşi goleau măruntaiele într-un val de împuţiciune şi cereau de băut de parc-ar fi străbătut deşertul Sinai. Cei mai mulţi delirau. Unii, cât încă mai aveau putere, în nădejdea că vor da afară focul care le mistuia plămânii, îşi desfăceau pieptul cu cuţitele...

Un rău pe care-l cunoştea toată lumea. Un rău groaznic şi nevăzut care infesta aerul cu promisiunea unei distrugeri. Ciuma.

Un cuvânt care se ridica din abis şi ducea în abis.

Pentru noi, evreii, primejdia era dublă. Ciuma nu se sinchisea de apartenenţa celor pe care-i lovea, dar creştinii, ştiam asta din experienţă, aveau să ne acuze că noi suntem de vină. „Nenorocire pe capul nostru!" se repeta în oraşul evreiesc.

De multă vreme, graţie Talmudului şi vechilor cărţi arabe de medicină, noi învăţaserăm că leacul cel mai bun împotriva epidemiei, deşi destul de slab, stătea în câteva reguli: izolarea bolnavilor, a familiilor lor şi a celor care-i îngrijeau; afumarea caselor infestate cu un amestec de absint, ienupăr, măghiran, cuişoare, camfor şi rozmarin; dezinfectarea obiectelor, a monedelor şi a scrisorilor; în sfârşit, incinerarea rapidă a morţilor. Construirea unor spitale dincolo de zidurile oraşului ar fi fost şi mai eficace, dar lucrul acesta ne era interzis.

Astfel, încă din zori, burgmaistrul Mordehai Maisel şi Maestrul meu, MaHaRaL-ul, au făcut cunoscute hotărârile pe care toată lumea trebuia să le respecte. Sinagogile şi locurile de comerţ au fost închise, la fel klausul şi micile ieşive. Fiecare a primit ordinul de a se întoarce acasă după ce-şi va fi făcut provizii de hrană şi apă. Avea să fie săpată o groapă la intrarea în cimitir, pentru depunerea cadavrelor, unde avea să fie întreţinut un foc. Voluntarii, câţiva celibatari, înarmaţi cu îmbrăcăminte potrivită şi măşti alcătuite dintr-un burete înmuiat într-un amestec de oţet, absint şi camfor, aveau să îndeplinească sarcinile care cereau un contact cu cei infectaţi, fie ei morţi sau vii. Oamenii aceştia curajoşi n-aveau să se mai apropie de nimeni dintre cei sănătoşi, până când încercarea nu va fi trecut.

Toate hotărârile şi-au dovedit îndată eficacitatea, în vreme ce ciuma infecta aerul Pragăi cuprinse de canicula, iar trupurile putrezinde ale creştinilor se adunau pe malurile Vltavei fără să aibă cineva curajul de a aprinde un rug. Zidurile înalte ale castelului, părăsit de Rudolf încă din primele ceasuri ale răului, închideau parcă un mormânt fantastic. Porţile Pragăi au fost ferecate spre a ţine boala înăuntru, iar praghezii au fost lăsaţi în ghearele ciumei.

Însă, cum noi respectam cu înţelepciune regulile decretate de burgmaistru, ea părea să se arate mai puţin feroce în oraşul evreiesc. O oarecare cruţare care n-a întârziat să ajungă la urechile înnebunite ale vecinilor noştri.

Iar lucrul de care ne temeam cu toţii n-a întârziat să se întâmple.

Locuiam de patru ani la catul al doilea al unei case aparţinând unui omuleţ de treabă, Iosif, croitor şi pielar iscusit, care avea o nevastă blândă şi trei copii ce-aveau să-i îmbrăţişeze curând meseria. Într-a unsprezecea zi de ciumă, bătu la uşa mea în toiul nopţii:

— Rabi David! Rabi David!

Am deschis ţinând lumânarea în mână. Ochii mari ai lui Iosif străluceau de spaimă în întuneric.

— Rabi David! Străinii urlă sub zidurile oraşului. Trebuie să veniţi. Se pregătesc să spargă porţile. Vor să ne dea foc la case!

— Şi de ce? întrebai, deşi nu mă îndoiam în privinţa motivului.

— Preoţii le-au zis că noi suntem pricina răului. Spun că noi i-am plătit pe leproşii care s-au apropiat de oraş acum trei săptămâni ca să otrăvească cu cărnurile lor bolnave apa fântânilor. Ne-acuză c-am făcut să putrezească şobolanii veniţi de la turci! Pretind c-am încheiat un pact cu Diavolul. Dovada: la noi sunt mai puţini morţi decât la ei.

Bietului Iosif aproape că-i dădeau lacrimile. Ştiam însă ce-avea să se-ntâmple. Şi ştiam că nu vom putea niciodată să restabilim adevărul.

Astfel se întâmpla din oraș în oraș, din sat în sat. Bunul-simț n-avea să ne mai ferească de nimic. De aproape o mie șase sute de ani, în ochii creștinilor noi eram fiii lui Iuda, poporul care-l trădase pe Cristos, și nu mai voiau să vadă în noi decât pricina suferinței lor.

Ura lor ne amenința mai mult decât ciuma însăși. Și, încă o dată, poate a douăzecea, a cincizecea sau a suta oară în viața lui, Iosif se temea că nebunia asta nestăpânită avea să-i ucidă pe cei dragi lui și poporul nostru întreg.

— Rabi Dabid, veniți ! Veniți iute... Trebuie să apărăm porțile, să nu-i lăsăm pe nebunii ăștia să intre și să ne măcelărească femeile și copiii !

Îmi întinse un obiect bizar. O mască stranie pe care o meșterise chiar el. O îmbinare iscusită de piele și pânză care acoperea fața. Lipindu-se de nas și de gură, le ascundea sub o protuberanță mare, străpunsă de incizii fine, pe unde aerul infectat putea să intre, dar unde miasmele erau oprite de niște bureți groși, îmbibați cu esențe purificatoare.

Iosif m-a ajutat să mi-o leg. Chiar dacă masca nu te împiedica să vezi bine, trebuia să te obișnuiești să respiri și să absorbi vaporii de oțet camforat. Am ieșit totuși în grabă din casă.

La colțul dintre strada Evreilor și strada Maisel, ne-am încrucișat cu doi bărbați care băteau la uși întrebând : „Sunt morți aici ?“ Ne-au privit prin deschizătura măștii, dar nu ne-au vorbit.

Deodată, am auzit urletele care răsunau dinspre poarta lui Maximilian. Cerul fără lună era roșiatic de la sutele de torțe. Dar, pe când alergam în urma lui Iosif, un discipol al MaHaRaL-ului, și el cu un capișon tras pe ochi, fără altă protecție decât o bucată de pânză înmuiată în smirnă peste gură, sosi în fugă. Din cauza măștii, nu mă recunoștea. Începu să strige sub ferestrele casei lui Iosif :

— David ! David Gans !

Tresări speriat când îl prinsei de braț.

— Eu sunt, strigai la rându-mi de sub mască, ceea ce nu era lucru ușor. Sunt eu, David Gans !

Privindu-mă cu un aer rătăcit, șovăi până să se convingă.

— Ce vrei? îl grăbii. Spune repede! Străinii forțează porțile orașului evreiesc!

— Te cheamă Maestrul!

— Acum?

— Da, da, acum! MaHaRaL-ul știe despre porți. Vrea să te vadă îndată!

Se întoarse, cu mâinile lipite de față. Speriat, întrebându-mă care era motivul atât de grav pentru care Maestrul voia numai-decât să mă vadă într-o clipă ca asta, pornii în urma lui.

Abia se închisese în spatele nostru ușa casei, iar eu îmi desfăcusem masca, năduşit şi gâfâind, că MaHaRaL-ul se ridică în fața mea. Ochiul lui ascuțit mă scrută. Știam ce caută. Mă așezai astfel încât să mă vadă mai bine, la lumina lumânărilor ținute de servitoare.

— Sunt bine, Maestre, sunt sănătos. N-am frisoane, nici febră. Dacă mă vedeți asudat, e fiindcă a trebuit să alerg cu pielea asta pe față, iar noaptea e la fel de cald ca ziua.

I-am arătat masca născocită de Iosif. Îmi făcu semn să iau un sfeşnic în mână, porunci servitoarelor să iasă şi mă trase sub scara ce ducea spre camere. Privirea lui era deopotrivă de piatră şi de foc. Pleoapele şi sprâncenele abia ascundeau o strălucire atât de puternică, încât, în alte împrejurări, n-aş fi avut curajul s-o înfrunt.

— David, vreau să-ți încredințez bunul meu cel mai de preț.

— Maestre?

— Ura poate va rămâne dincolo de zidurile noastre în noaptea asta, dar va porni iarăşi mâine, apoi poimâine şi câtă vreme ciuma îi va ucide pe creştini. Ei nu-şi închipuie decât un mijloc de a-şi micşora suferința: să ne extermine! Şi dacă, prin voința Atotputernicului, reuşim să le rezistăm, atunci ne va birui boala. Nici noi n-o să ne putem apăra mult timp de ea. Vreau s-o duci pe Eva departe de Praga.

Tăcu, scrutându-mă din nou, ca să-mi măsoare frica şi fidelitatea. Am făcut ce-am putut ca să-l încredințez de amândouă.

— Ciuma, se zice, merge spre apus şi ocoleşte națiunile răsăritului, continuă el. Mai ai prieteni la Cracovia?

Aveam. Cu toţii credincioşi fostului meu maestru Moşe Iserlis, Rema. A cărui operă MaHaRaL-ul o atacase neîncetat, în ultimii ani, atât în ieşiva sa, cât şi în scrieri. Îmi ghici gândurile şi-mi arătă asta clipind rar.

— Mă voi pricepe s-o duc pe nepoata dumneavoastră teafără la Cracovia, îi răspunsei hotărât.

— Trebuie să ieşiţi din oraş.

— Pe fluviu. În noaptea asta. Când zarva se va fi potolit în jurul zidurilor, iar creştinii vor fi osteniţi. Putem scoate o barcă chiar înaintea zorilor, fără ca ei să prindă de veste.

Un oftat se ridică din barba MaHaRaL-ului. Îşi puse mâna delicată pe umărul meu, fără o vorbă. Privirea lui nu mai era aceeaşi.

— Sărutaţi-vă nepoata, îi zisei. Mă-ntorc s-o iau cu un ceas înainte de răsărit.

Mă opri când îmi puneam masca.

— Acolo să continui cu educaţia ei. Nu trebuie să-i laşi inteligenţa fără hrană.

I-am promis şi mi-am petrecut restul nopţii căutând o barcă, pregătind o bocceluţă şi scriind câteva scrisori. Mă temeam în fiece clipă că voi auzi urletele vestind că porţile oraşului fuseseră străpunse.

Însă Cel Veşnic, slăvită fie bunătatea Lui, a hotărât să ne dea o şansă.

Totul s-a desfăşurat cum prevăzusem. Ai noştri s-au ţinut pe poziţii. Creştinii au istovit cu puţin înainte de ziuă, mulţumindu-se să-şi fluture torţele deasupra zidului, cât încă puţină putere le mai purta furia. Apoi fiecare s-a retras în bârlogul lui, ca să lupte cu ciuma care nu aştepta decât căldura zilei ca să lovească din nou.

Am putut să mă-ntorc la Iosif. Mi-a dat, pentru Eva, una dintre măştile pe care le făcuse pentru fiii lui, asigurându-mă că nu era cine ştie ce pentru el să facă alta.

Când am ajuns acasă la ei, fata lui Isaac era deja îmbrăcată cu o pelerină mult prea călduroasă pentru noaptea aceea înăbuşitoare. Fără să scoată o vorbă, m-a lăsat să-i pun masca, îndurând

fără să se plângă aburii purificatori care te făceau să-ţi lăcrimeze ochii şi să pleci capul. S-a mai dus încă o dată, în costumaţia aceea bizară, s-o îmbrăţişeze strâns pe mama ei. Isaac, cu obrajii şiroind de lacrimi, mi-a repetat recomandările cu aceeaşi înflăcărare pe care-o punea zilnic în citirea *Mişnei*.

MaHaRaL-ul rămăsese sus, în odaia lui, semn că nu-şi lua adio de la noi, fiindcă aştepta să ne întoarcem. Soţia lui, Perl, mi-a dat o pungă cu bani şi nişte scrisori ce-aveau să ne deschidă uşile în multe oraşe. În sfârşit, am luat-o de mână pe Eva cum făcuse şi bunicul ei şi am pornit grăbiţi pe uliţele pustii, ca două năluci fără chip.

În ciuda fricii, ori poate datorită ei, fuga mi s-a părut ciudat de uşoară.

În partea noastră, nu se vedea ţipenie de om pe mal. La creştini, clopotul bătea tărăgănat pentru morţi. Noaptea încă era prea întunecoasă ca să fim zăriţi de pe malul celălalt al fluviului. Eva m-a ajutat să împing barca pe panta nămolită care dădea în apă. Cu vocea deformată de mască, i-am cerut să se întindă pe fundul bărcii şi să nu se mişte. Îndată ce-am ajuns în mijlocul fluviului, am strâns vâslele. Eram învăluiţi într-o linişte deplină. M-am aşezat lângă copil pe scândurile ude. I-am explicat şoptit că ne vom lăsa duşi de curent cât mai departe de Praga. Eram năduşit, răsuflam cu greu, cu siguranţă şi ea la fel. Însă mândria o împiedica să se plângă în vreun fel.

În vreme ce fluviul ne învârtea domol barca, iar malurile defilau în jurul nostru precum personajele teatrului de umbre, inventat la Praga, căutam să-i abat gândurile de la teama care ne îngheţa inimile şi ne ţintuia picioarele. I-am explicat că noi tocmai aplicam singurul leac împotriva ciumei cunoscut de creştini. Ei îl numeau „electuarul celor trei adverbe": „*Cito, longe, tarde* – Pleacă repede, du-te departe şi întoarce-te târziu."

N-a avut nicio reacţie, n-a manifestat nicio curiozitate. Degeaba-i pândeam suspinele sau lacrimile sub mască. Stătea atât de încremenită în barca aceea incomodă, încât mă întrebam dacă nu cumva a adormit.

Dar, când încercam să-mi dau seama unde-am ajuns, aruncând o privire peste marginea bărcii, degetele ei îmi strânseră mâna.

— David, mă întrebă de sub capişon, ţi-e frică?

Am fost ispitit să mint, să fac pe curajosul. Apoi mi-am amintit de talentul ei de-a descoperi minciunile.

— Da, recunoscui sincer. Cred că niciodată-n viaţă nu mi-a fost atât de frică.

— Şi mie. Chiar dacă n-am avut aşa multe prilejuri, ca tine, ca să compar frica asta cu altele.

Remarca m-a făcut să zâmbesc şi totodată m-a liniştit. Gustul Evei pentru adevăr n-avea egal decât în cel pentru judecăţile precise. După o clipă, mă întrebă iar:

— Tu, care cunoşti matematica, ştii dacă o frică mare plus o frică mare dau un curaj mic?

Întrebarea aceasta nepotrivită m-a încântat. Nu mi-am putut stăpâni un râs care m-a scuturat atât de tare, că era să mă înec sub mască. Un râs nebun, care l-a stârnit şi pe-al Evei. Şi poate că astfel ne-a văzut Atotputernicul, fugind de groază şi de ură într-o barcă rătăcitoare, care ameninţa să se răstoarne din pricina hohotelor noastre.

3

N-am fost tată. N-am avut un fiu, o fiică sau o soție. Știința și studiul au fost pricina, devorându-mi deopotrivă inima și zilele. Dar, dacă a fost o vreme în viața mea când am putut să-mi dau seama de intensitatea bucuriei de părinte și de imensitatea singurătății celor care nu și-au dăruit niciodată misiunea aceasta, au fost lunile petrecute la Cracovia împreună cu Eva.

Cum prezisese MaHaRaL-ul, ciuma lovise destul de puțin răsăritul Europei. Deja cu mult înainte de Cracovia oamenii nu se mai temeau de ea. Am avut nevoie de mai puțin de cinci zile ca să ajungem în acest oraș, sau mai degrabă la Bochnia, orașul evreiesc, care se afla chiar la sud, fiindcă de aproape un secol prezența evreilor era interzisă în interiorul Cracoviei.

Acolo, la Bochnia, am găsit deschise toate ușile prietenilor. Iar când s-a aflat despre motivele întoarcerii și cine era copilul ce-mi fusese încredințat spre ocrotire, s-au deschis și mai larg.

În bucuria primelor zile, toți voiau s-o admire pe nepoata MaHaRaL-ului. Renumele Maestrului făcea din Eva o minune. Ea s-a supus acestei curiozități cu o plăcere lacomă, neprecupețind nimic spre a-i impresiona, pe cât îi era cu putință, pe toți cei întâlniți, fie aceștia copii de vârsta ei sau bătrâni venerabili.

Din fericire, nimic nu înceta mai repede ca jocurile și plăcerile copilărești ale Evei. Firea ei se sătura iute de repetiții și, când i-am propus să ne întoarcem la studiu, a avut o singură întrebare:

— Poți să mă înveți despre stele?

Astfel a început un lung dialog în care i-am expus, spre marea mea plăcere, o parte din cunoștințele mele. Între alte momente prețioase, păstrez în veci amintirea frumoasei ei uimiri când

i-am povestit cum marele Copernic, nu cu mult timp în urmă, schimbase cu totul concepția despre universul nostru.

Abia-mi încheiasem lămurirea că s-a și repezit la fereastră ca să privească pata palidă a soarelui, care nu răzbătea prin norii cerului de toamnă.

— Noi ne învârtim în jurul Soarelui?

— Da, invers decât credeau Aristotel și Ptolemeu. Și milioane de oameni după ei.

— Eu nu simt nimic. Eu mă-nvârt, nu casa, nici altceva sub picioarele mele.

Râdea învârtindu-se în loc. Apoi, se opri deodată ca să întrebe, cât se poate de serioasă:

— Cum poate să fie așa de sigur Copernic ăsta?

— *Era.* A murit acum patruzeci de ani. A studiat planetele, mărimea și locul lor și a transformat ceea ce vedea în calcule. Calcule care explică mișcarea lor zilnică, de ce vedem Soarele atât de jos iarna, atât de sus vara, de ce răsare și apune... De ce Marte, Jupiter și Saturn se mișcă așa. Copernic a știut și să măsoare distanța dintre planete...

— Calculele astea tu ai știi să le faci? Ai știi să mă înveți?

— Nu, nu cred c-aș știi să le fac. Poate mai târziu.

— 23 de ore, 56 de minute, 4 secunde... Atâta-i ia Pământului să se-nvârtă și el?

Eva dansa iar, rotindu-se pe loc.

— Vezi, țin minte. O singură dată ai spus, și eu țin minte.

— Dar de ordinea planetelor, după calculele lui Copernic, îți aduci aminte?

— Soarele, Mercur, Venus, Pământul cu Luna în jurul lui, Marte... și... asta...?

— Jupiter.

— A, da... Jupiter și Saturn.

— Iar în jur, stelele fixe.

Privea cerul cu un aer perplex, întorcându-se să se uite la desenele astronomice pe care i le arătasem.

— Dar tu crezi cu adevărat că Copernic nu se-nșală?

— Sunt sigur că are dreptate.

— Bunicul meu, rabinul, crede și el?

— Absolut.

— Dar sunt și oameni care nu cred?

— Da. Mai ales printre creștini, căci ei cred că Dumnezeu a creat Universul ca să-l așeze pe om în mijloc și că, prin urmare, Pământul, care ne ține pe toți, trebuie și el să se găsească în mijlocul cosmosului. Ei cred încă precum Aristotel și se înșală alături de Ptolemeu.

— Și noi, nu? Noi nu credem că Dumnezeu ne-a așezat în mijloc?

— Tora spune că Dumnezeu a făcut Legământ cu poporul lui Avraam. Dacă Pământul e în centrul Universului sau se învârte în jurul Soarelui, asta nu schimbă nimic, așa cum nu se schimbă greșelile și îndatoririle noastre.

— Dar nici Dumnezeu nu e în Soare. S-ar arde.

— Ba da, El este în Soare ca oriunde altundeva, fiindcă este pretutindeni și nicăieri, ca aerul pe care-l respiri în jurul tău. Nu-l vezi, și totuși el intră în plămânii tăi, iar dacă e infestat de ciumă, te îmbolnăvești de ciumă...

— Și dacă Dumnezeu e în aer, îl respir pe Dumnezeu și mă îmbolnăvesc de Dumnezeu.

Râdea din toată inima și mie-mi era greu să rămân serios.

— Fie ca slava Lui să se răspândească! Dumnezeu nu s-ar arde în Soare, fiindcă el nu e din nicio materie, spre deosebire de noi, de animale sau de stele.

— Asta aș vrea eu foarte mult să văd, ceea ce nu e făcut din nicio materie, și totuși destul de puternic ca să construiască stele și planete.

Apoi, într-o zi, când abia-mi încheiasem rugăciunea de dimineață, Eva m-a întrebat deodată:

— Am auzit oamenii spunând că bunicul meu, rabinul, este savant în Cabală. Și tu ești?

Nu mă-ndoiam, privindu-i chipul, că rumegase toată noaptea întrebarea asta.

— Bunicul tău e savant în toate, iar eu în destul de puține, i-am răspuns prevăzător.

Eva s-a strâmbat la mine în felul încântător în care o făcea când o scoteau din sărite încetineala și prudența celor mari.

— Bine. Ai înțeles. N-are rost să te prefaci. Ce este Cabala?

Am râs, atât ca să-mi maschez admirația față de manevrele Evei, cât și ca să am timp să mă întreb dacă era bine să-i dezvălui fie și numai niște rudimente dintr-o asemenea înțelepciune unui copil. Unei fete. Fie ea și nepoata mult iubită a MaHaRaL-ului.

Și totuși Eva avea dreptate. N-avea rost să mă prefac. Știam că n-am să mă împotrivesc asaltului ei dacă tăceam. Apoi, ca și cum mi-ar fi ghicit îndoiala, a adăugat cu o privire rece:

— Să nu-mi spui că-s prea tânără ca să-nțeleg. Știu că tatăl lui l-a învățat deja pe Isaia lucruri din Zohar.

— Cunoști vasăzică Zoharul? *Cartea Splendorii*?

— Numai numele. N-am văzut-o niciodată.

— Poate-ar trebui să faci ca Isaia: să aștepți să te învețe tatăl tău.

Eva ridică din umeri, uitându-se drept în ochii mei.

— Nu fi prost, David. Știi prea bine că tu ai să-mi spui mai multe, și mai bine. Altfel bunicul meu nu te-ar fi ales ca să mă înveți ce trebuie să învăț.

Cine s-ar fi putut împotrivi puterii și seducției unui raționament de copil?

Astfel m-am trezit explicându-i cum *Kabbalah*, *KBLH*, în ebraică, însemna ideea și adevărul fizic al *Primirii*. Și cum acest cuvânt devenise sensul cel mai înalt al învățăturii primite de Moise de la Cel Veșnic pe Muntele Sinai, împreună cu Tablele Legii. Acestea erau lucruri destul de greu de înțeles pentru o fată ca Eva, dar ea mi-a făcut semn să continui.

— Tora mai spune că este învățătura „din gură-n gură". Ea se transmite prin uriașa înțelepciune a tăcerii, a rugăciunii și a ascultării. Căci Dumnezeu spune la fel de mult în cele scrise și în cele nescrise, în cuvântul care iese pe buze și în cel care nu se aude. Spațiul dintre litere e un suflu care nu este un vid. Iar tăcerea aceasta, care este, ca să zicem așa, inversul Cuvântului, este cea care trăiește învățătura Cabalei. De aceea se mai spune despre Cabala că este o grădină. Cea mai frumoasă, dar și cea

mai primejdioasă. O grădină din care cel care intră nu e niciodată sigur că va putea ieși, nici nu poate ști cum va ieși. O grădină pe care-o numim *Pardes* și care se scrie *PRDS*. E foarte important.

— De ce? E un cuvânt ca oricare.

— Nu. Nu-i ca oricare. Niciun cuvânt, dacă suntem atenți, nu-i precum un altul. Asta ne învață Cabala. Literele spun întotdeauna mai mult decât semnul lor, căci ele exprimă și puterea tăcerii. În PRDS, citim P pentru *Pșat*, „Semnificație"; R pentru *Remez*, „Ceea ce pare"; D pentru *Draș*, „Comentariu"; și S pentru *Sod*, „Secret"... Aceștia-s cei patru stâlpi care susțin cuvântul lui Dumnezeu, în vorbele Lui și în tăcerea Lui.

Eva își mușca buzele. Strădaniile ei de a înțelege erau minunate. Frumusețea inteligenței a fost dintotdeauna unul dintre spectacolele mele preferate.

Ca să-i ușurez reflecția, am adăugat:

— Este în Talmud o poveste frumoasă care ne ajută să înțelegem. A celor patru rabini care se numeau rabi ben Zoma, rabi ben Azzai, rabi Elisha ben Abuya și rabi Akiva. Ei erau înțelepți și foarte sfinți, infinit mai puri și mai savanți decât mine. Prima oară când a văzut grădina, rabi ben Zoma a căzut încremenit de uluială și a murit înainte să atingă pământul. Rabi ben Azzai a început să danseze de bucurie. Un frumos dans în cerc. Dar, vai, după ce s-a învârtit de patru ori, n-a mai fost în stare să se oprească, fiindcă înnebunise. Rabi ben Abuya a văzut și el grădina. A făcut un pas înăuntru și a ieșit îndată, ca să se lepede de credința lui. Și-a folosit restul zilelor ca să distrugă și să calce în picioare tradiția pe care-o iubise și o respectase. Devenise mesagerul nenorocirii. Rabi Akiva a fost singurul care a străbătut grădina, îndurându-i strălucirea orbitoare fără să se transforme în scrum la întoarcere.

Eva făcuse ochii mari și-și mototolea nervoasă rochia între degetele fine.

— Rabi Akiva avea ceva deosebit care să-l călăuzească?

— Da. Cabala. Ceea ce nu se poate spune, ceea ce nu se poate învăța din simpla vedere a cuvintelor. Ceea ce a domnit

peste tăcerea în care Moise a primit Legea pe Muntele Sinai. Ceea ce nu-i de ajuns să înveți așa cum înveți o lecție.

— Și bunicul? A intrat și el în Pardes?

— Da.

— Și a ieșit nevătămat, ca rabi Akiva?

— Așa cred.

— De ce?

— Pentru că el este Maestrul nostru, MaHaRaL-ul.

La vremea când iarna începea a înălbi Cracovia și Bochnia, am primit primele vești de la Praga: o scrisoare de la Isaac, al cărei cuprins era mai degrabă rău decât bun.

Ciuma dădea înapoi și epidemia părea să înceteze. Asta cu prețul unui număr atât de îngrozitor de morți, încât orașul pierduse o treime din locuitori. Isaac mi-i înșira pe prietenii și camarazii de klaus pe care n-aveam să-i mai vedem. Dumnezeu îl cruțase pe MaHaRaL și cea mai mare parte a familiei lui Isaac. Vögele fusese în primejdie îngrijindu-și servitoarele, dar acum se întrema. Iacob își apărase ca un tigru fiul, pe Isaia.

Iar dacă, în cele din urmă, masacrul evreilor nu fusese total, asta se datora slăbiciunii călăilor, nu dorinței lor. Știam bine că rănile urii se vor închide mult mai greu decât cele ale buboaielor.

De aceea Isaac, spre marea lui tristețe și la cererea MaHaRaL-ului, mă ruga să mai rămân câteva luni în Polonia. Împăratul Rudolf încă nu se întorsese la castel, iar Praga era liberă să facă după voia ei, astfel încât burgmaistrul Maisel se temea ca furia creștinilor să nu se trezească din nou, odată ce-și vor fi recăpătat puterile și vor fi măsurat mărimea dezastrului.

Astfel că am rămas pentru cele trei luni de iarnă la Bochnia. Am profitat de ele ca să studiez din nou gândirea lui Rema și să mă cufund în scrieri pe care-mi devenise greu să le găsesc la Praga. O mică infidelitate față de MaHaRaL care, peste ani, mi-a fost foarte folositoare, când mi-am scris, în sfârșit, prima carte.

Eva se purta neschimbat în acest răstimp, fără să arate, spre mirarea mea, că i-ar fi fost foarte dor de părinți. Poate că era

urmarea afecțiunii pe care-o găsea în fiecare casă care ne primea pe rând, căci aveam grijă să nu rămânem mult pe capul gazdelor. Legase astfel frumoase prietenii cu câțiva copii de vârsta ei, când a sosit o nouă scrisoare de la Isaac.

Pe un ton misterios, prin care răzbăteau o bucurie și un entuziasm pe care nu le simțisem de multă vreme, îmi cerea, în numele MaHaRaL-ului, să mă întorc de îndată la Praga. Cu toate că în luna Adar drumurile nu prea erau prielnice călătoriei, Eva și cu mine trebuia să înfruntăm zăpada și gheața cât mai repede. Degeaba am recitit scrisoarea, impresia mea dintâi fusese bună. Nu fericirea de a-și revedea fiica îl făcea atât de nerăbdător, ci un cu totul alt motiv enigmatic.

Pot să mărturisesc astăzi, când toate acestea-s pulbere, că eu, care de șase luni făceam pe tatăl, l-am învinuit pe Isaac pentru nepăsarea față de Eva. Și l-am mai învinovățit că spulbera acea fericire simplă care-mi fusese dăruită în vreme ce lumea se zvârcolea în noroi.

Dar sunt dator totodată față de adevăr să recunosc că, o săptămână mai târziu, odată ajuns și sărbătorit în Praga, am uitat repede această încântare efemeră. Am uitat, ca și Isaac, bucuriile simple ale Evei, obrăzniciile ei și întrebările fără sfârșit, îndoielile și șireteniile ei.

Vestea care-mi cerea întoarcerea era măreață. Nu trecuse nici jumătate de ceas de când intrasem pe ușa lui, că Isaac m-a împins în încăperea aceea îngustă unde-i dădusem prima dată o lecție fiicei lui. A închis ușa și mi-a spus în șoaptă, tot întorcând cu degetele febrile marginea mantoului său de călătorie:

— David, săptămâna trecută Împăratul Rudolf l-a primit pe Maestrul nostru.

— Rudolf și MaHaRaL-ul?

— Și pe mine, pe fratele său, rabi Sinai, și pe cumnatul nostru Isaac Weils. Pe toți patru! Ne-a primit pe toți patru. Îndată ce s-a întors la castel, după ciumă, l-a chemat pe Maestru.

— Pentru ce?

— Sst...

Isaac închise ochii, duse un deget la buze şi dădu încet din capul său mare. Niciodată nu-l văzusem strălucind astfel. În cele din urmă, murmură încă şi mai încet:

— Asta nu se poate spune.

— Totuşi, am protestat eu, după masacrele săvârşite de creştini...

— Sst, David!

Isaac scuturâ iarăşi din cap şi mă privi mustrător.

— Asta nu se poate spune!

— Am înţeles. Dar, dacă nu se poate spune, la ce ne-aţi pus pe drumuri, pe mine şi pe fata ta, pe frigul ăsta?

— Pentru că...

Isaac îşi muşcă buza, oftă şi apoi dădu din cap. Adevărul era că el nu luase parte la conversaţia dintre MaHaRaL şi Rudolf. La sosirea la palat, împăratul îl luase pe Marele Rabin într-un cabinet secret dintr-unul din turnuri şi-l ţinuse acolo mai bine de două ceasuri.

— Dar când a ieşit, David, MaHaRaL-ul nostru avea pe chip o expresie pe care nu i-am mai văzut-o niciodată.

— De bine sau de rău?

— De mare tulburare, aş zice eu.

— Şi el ce ţi-a spus?

— Nimic.

— Nimic?

— Aproape nimic. Numai că împăratul a promis să vegheze asupra poporului nostru aşa cum făcuse tatăl său înainte.

— Slăvit fie Atotputernicul.

— Dar restul nu se poate spune.

— Aşadar, tot nu ştiu de ce-a trebuit ca eu şi Eva să venim în grabă de la Bochnia.

— Pentru că trebuie să te duci să-l saluţi pe Maestrul nostru îndată ce vei ieşi din încăperea asta. Are să-ţi încredinţeze o misiune. O misiune pe care numai tu poţi s-o duci la capăt. L-a asigurat pe împăratul nostru c-ai s-o îndeplineşti.

MISIUNEA

1

MaHaRaL-ul părea mai puţin nerăbdător decât Isaac. Abia după ceremonia de havdala care, după rugăciunea de seară, încheie ziua de Sabat, m-a chemat la dânsul.

M-a primit în mica sa cameră de studiu, pe care-o ştiam de la prima noastră întâlnire. În zece ani, nu se schimbase decât prin îngrămădirea cărţilor şi sulurilor, care nu mai lăsau decât un foarte îngust spaţiu de lucru. Domnea aici o căldură blândă, şi totuşi Maestrul îşi purta mantoul căptuşit pe deasupra caftanelor obişnuite. De data asta, m-a întâmpinat încă de la intrare, întinzând amândouă mâinile ca să mă plec sub ele. Ceea ce am şi făcut cu grăbire.

Clipa aceea mi-a amintit de intensitatea emoţiilor mele la prima noastră întâlnire. Emoţie care nu s-a şters nicicând. Eram încă tânăr, la vârsta când sentimentele sunt destul de violente ca să rămână imprimate în carnea spiritului ca un fier în carnea trupului.

Înţelesesem că MaHaRaL-ul era pentru mine mai mult decât un maestru care mă impresiona şi pe care-l admiram cu devoţiune. Timpul ne apropiase, şi încă şi mai mult încrederea ce mi-o arătase. Îmi încredinţase viaţa Evei, nepoata sa mult iubită, la care ţinea mai mult decât o arăta. Prin această încredere, ghiceam cum se întredeschide poarta inimii sale, nu numai cea a minţii.

Mie, care trăiam de mult fără familie, voiam să cred că-mi acorda ceva din afecţiunea pe care o purta urmaşilor săi.

De aceea, când mi-am ridicat chipul, n-am fost mirat să-l aud întrebându-mă de la bun început:

— S-a purtat frumos, nu-i aşa?

Nu numai c-o iubea pe Eva, ca orice bunic, dar voia şi să fie mândru de ea. L-am liniştit şi i-am făcut o dare de seamă despre

ședera noastră la Cracovia. N-am ocolit amănuntele despre laudele primite de Eva. De obicei, MaHaRaL-ul arăta puțină aplecare spre lucrurile banale ale vieții de zi cu zi. Însă acum m-a ascultat răbdător.

Când am tăcut, s-a întors cu spatele la mine ca să mute niște hârtii de pe masă. După mișcarea bărbii, îi ghiceam zâmbetul. Totuși, când s-a întors, nici gura, nici privirea lui nu arătau vreo urmă a plăcerii. Bunicul dispăruse, redevenise MaHaRaL-ul.

— Ce ți-a zis Isaac?

— Că aveți o sarcină pentru mine, Maestre.

— Știi de vizita mea la împărat?

Am dat din cap că da.

— Și că v-a trimis o trăsură și străjeri pentru escortă.

Alungă vorbele acestea cu mâna sa delicată. Se apropie de mine. Ochii lui îi fixară pe-ai mei. Începu să murmure, atât de încet, că aproape voiam să întorc capul spre a-mi apropia urechea de gura lui:

— „Fiți cu băgare de seamă față de cei puternici, căci numai spre binele lor își deschid porțile pentru voi..."

Am recunoscut citatul din *Tratatul Părinților*. Am clipit ca să-i arăt că înțelesesem, dar MaHaRaL-ul a mai păstrat tăcerea pentru un lung moment.

În cele din urmă, rosti sec:

— Împăratul Rudolf n-are mai multă minte și tărie de caracter ca un urcior ars numai pe jumătate.

Uimit de aceste vorbe atât de neașteptate din gura unui Mare Rabin, îndrăznii să răspund:

— Dar nu se spune că e un om învățat?

Maestrul își încreți pleoapele.

— Învață. În felul lui. Știe latinește și chiar mai multă ebraică decât m-aș fi așteptat. S-ar putea crede că iubește știința și cunoașterea.

Mânia tremura în barba MaHaRaL-ului. Niciodată nu-l văzusem atât de pornit. Scutură din cap într-un reproș tăcut și merse să se așeze în jilț. Cum nu mă mișcam, îmi făcu semn

să mă apropii, arătând spre un scaun acoperit de cărți legate în piele. Le dădui jos ca să mă așez.

Maestrul bătea în masă cu vârful degetelor.

— „Cartea Celor Ascunse este cartea care descrie ceea ce este cântărit în Balanță; căci înainte să fie o Balanță, Chipul nu privea Chipul."

Ca toți cei care studiau la klausul său, cunoșteam gestul și fraza aceasta pe de rost. Astfel erau desemnate opera și mișcările cuvintelor Cabalei. Fraza era din Zohar și desemna însăși *Cartea Splendorii*. Bătaia din degete a MaHaRaL-ului îi amintea celui care rostea cuvintele acestea că nu trebuia să le scoată din tăcere fără a le înapoia tăcerii.

Ceea ce-am și făcut, timp de câteva secunde.

Ar fi trebuit să las tăcerea să mă cuprindă. Dar în clipa aceea n-am putut să nu visez la ce va fi fost întâlnirea față în față dintre MaHaRaL și împărat. Se spuneau multe despre Majestatea-Sa. Că nu prețuia nimic mai mult decât secretele, că adora misterele și enigmele. Tot ce era ascuns îi înflăcăra gândurile. Douăzeci de magi, ghicitori, alchimiști și astrologi îi întocmeau în fiecare seară lista evenimentelor ce urmau să se întâmple a doua zi. Iar a doua zi îi explicau de ce nimic din ce preziseseră ei nu se întâmplase.

Umbla zvonul că transformase castelul, *hrad*-ul, cum îi spuneau praghezii, după imaginea spiritului său. Pusese să se construiască numeroase încăperi secrete. Și cabinete și mai secrete, ascunse în zidurile camerelor secrete. Un pictor italian pe nume Arcimboldo îi înfățișase chipul și trunchiul printr-un amalgam de fructe, legume și flori. Un dovleac îi ținea loc de piept, niște vinete, niște pere și o ridiche de iarnă închipuiau gâtul, o pară, nasul, struguri, raci și nu mai știu ce, părul. Astfel dus pe gânduri, îmi ziceam că, în timpul întâlnirii lor de taină, o muscă ar fi văzut ciocnirea dintre o ramură, uscată, desigur, dar încă strălucind de sevă și promisiuni, și o tarabă nebunească de legume aproape acrite.

Ca și cum ar fi ghicit unde mă purtau gândurile, MaHaRaL-ul îmi șopti, fără să ridice pleoapele:

— Împăratul voia să-i dezvălui secretele Cabalei. I-am răspuns cu cuvintele rabinului Șimon bar Iohai, rămână-i amintirea în vecie: „Nenorocire mie dacă dezvălui aceste secrete și nenorocire mie dacă nu le dezvălui". Apoi am citat din rabi Abba: „Dacă Maestrul nostru dorește să dezvăluie lucrurile acestea, nu stă scris că «Domnul arată tainele sale celor ce se tem de dânsul» ?"

— Și cum a reacționat împăratul ?

— Cu niște ochi de copil, mi-a zis: „Știu bine că toate secretele conțin o primejdie. Al dumneavoastră este mare, iar primejdia pe potrivă."

Am tresărit, presimțind ce puteau însemna cuvintele acestea. MaHaRaL-ul tăcea.

Și, deodată, ca și cum știam deja prea mult sau mai degrabă fiindcă simțise tulburarea ce mă cuprindea și mă împiedica să-l ascult cu liniștea trebuincioasă, se ridică din jilț. Mă măsură de la înălțimea celui aproape un stânjen.

— Ne revedem îndată, David. E timpul să se cânte *Melave Malka*, ca s-o însoțim pe regină, ziua aceasta sfântă care se duce.

Ne-am reîntâlnit abia a doua zi, după minha, rugăciunea de după-amiază. Mă pregătisem să dau dovadă de calm și să fiu demn de ce aștepta Maestrul de la mine.

Raze delicate de soare pătrundeau pe ferestrele înguste, plimbându-se peste cărți și peste podeaua lustruită ca o oglindă. Chipul MaHaRaL-ului era și mai închis decât în ajun. După un moment de tăcere, cită din Simeon cel Drept, ori poate din discipolul acestuia, Antigonus din Soco, nu-mi mai amintesc bine: „Nu fiți precum slugile care-și slujesc stăpânul pentru câștig. Ci precum slugile care-și slujesc stăpânul fără să aștepte nicio răsplată și pătrundeți-vă de frica de Dumnezeu".

Se întoarse în sfârșit către mine.

— Iată cum stau lucrurile, David. Astăzi Rudolf ne ocrotește, mâine, dacă nu-i mai dăm motive să ne iubească, dezamăgirea lui va însemna nenorocirea noastră.

De astă dată, MaHaRaL-ul îmi destăinui cum, sprijinindu-se pe teoria sa despre *be-mtsa'*, locul de mijloc care rămâne între două extreme şi uşurează ciocnirea forţelor opuse, îl convinsese pe împărat că nu era în măsură să-i dezvăluie secretul Universului. În schimb, îi putea oferi cunoaşterea Universului.

Formula îl sedusese pe împărat. Îi ţinuse MaHaRaL-ului un lung discurs, explicându-i că spera să rămână în memoria lumii şi a lui Dumnezeu un împărat la fel de glorios ca şi bunicul său, Carol Quintul, din care se trăgea în linie dreaptă prin mama sa, Maria de Spania.

Carol Quintul fusese uriaş fiindcă răspândise strălucirea imperiului său peste nesfârşitul mărilor, din Europa până-n Noile Indii. Rudolf al II-lea ar fi fost la fel de mare dacă ar fi făcut din Praga farul tuturor noilor cunoştinţe ale omului. Praga, Praga noastră, ar fi devenit locul de revelare a celor mai uimitoare descoperiri, cele care, în posteritate, aveau să-i aducă gloria înaintaşului său...

Astfel s-a încheiat înţelegerea. MaHaRaL-ul a promis.

Discipoli de încredere aveau să bată universităţile Europei, să asculte discursurile, conferinţele, disputele oculte, spre a ghici unde, în care gură sau minte, se vor naşte curând cele mai mari descoperiri ale gândirii, ale ştiinţei şi ale misterelor spirituale.

Aşa cum era înştiinţat de poliţie despre intrigile de la curtea sa, împăratul avea să primească regulat şi rapoarte despre acest clocot al ştiinţei care înflorea departe de Praga. Astfel putea să evite ca această nouă putere a cunoaşterii să cadă în mâinile unor suverani mai puţin glorioşi.

Plin de entuziasm, Rudolf îi spusese MaHaRaL-ului:

— Ah, mare rabin, dacă mă faceţi descoperitorul stelelor, vă voi face poporul cel mai fericit din univers!

MaHaRaL-ul îmi zise:

— Nu-s mulţi cei în care mă pot încrede pentru a-l mulţumi pe împărat. De fapt, este numai unul. Tu.

Abia atunci am înţeles ce aştepta Maestrul nostru de la mine. Cu spaimă. Căci ştiam: fiecare dintre aceste ştiinţe, dintre aceste

revoluții ale gândirii și cunoașterii care stârneau setea de stăpânire a împăratului era totodată condamnată aspru de Biserică și de Inchiziția Papei.

Iar când erai un fiu al Sionului, asta însemna să înfrunți de două ori primejdia.

Dar aveam oare de ales, de vreme ce de mine depindea nici mai mult, nici mai puțin decât pacea evreilor din Boemia?

2

Zece ani. Azi, când sunt rătăcitor la nesfârşit, imaterial şi lipsit de bucurie, mi se-ntâmplă să-mi aduc aminte de anii aceia ca de cei mai fericiţi ani ai vieţii mele. Dar atunci nu-i socoteam aşa. Nu întotdeauna. Mi se părea că mă aflu în mijlocul unui tumult neîncetat, supus incertitudinii şi capriciilor celor care hotărau soarta secolului. Dar ştiu că atunci am gustat una dintre cele mai mari fericiri date oamenilor: libertatea şi bucuria inteligenţei, folosirea neîngrădită a minţii în încercarea de a înţelege lumea. Un fel de beţie nepotolită care alcătuia viaţa de zi cu zi a astronomilor, matematicienilor, artiştilor şi filozofilor, şi care te purta pe cometa ei spre a te mistui la fel ca pe aceştia.

Am ieşit pe poarta Pragăi la sfârşitul lunii Nissan.

În ajunul plecării mele, MaHaRaL-ul a ţinut să rostească rugăciunea de călătorie şi, după un somn scurt, am intrat într-un convoi de negustori ce mergea la târgul de la Leipzig.

Aveam de ce să fiu îngrijorat. Şi am văzut dispărând zidurile Pragăi cu o strângere de inimă. Aceasta n-a ţinut însă nici până la amiază. Bucuria de a mă întâlni cu acea lume nouă şi secretă, care aţâţa atât de mult curiozitatea împăratului, o fermeca într-adevăr şi pe-a mea.

La început, drumul a fost simplu.

Seara, când ajungeam într-un târg sau într-un oraş, rareori se întâmpla să nu găsim vreo familie de evrei care să ne găzduiască. Ni se dădeau veşti în schimbul celor aduse de noi. N-ajunsesem încă atât de departe, încât gloria MaHaRaL-ului să nu fie cunoscută. De cum aflau oamenii că eu călătoream în numele lui, trebuia să răspund la o mie de întrebări, cu toate că gându-mi era numai la patul ce mă aştepta.

De la Leipzig încolo, mergeam dintr-un oraş în altul în tovărăşia unor călători evrei care cunoşteau drumurile şi aşezările unde prezenţa noastră n-ar fi stârnit violenţe. Ţările din Nord nu erau nici pe departe liniştite. Masacrele între luterani şi catolici erau un lucru obişnuit, iar scânteia n-avea nevoie să fie aprinsă ca să pornească fulgerul.

Totuşi, adevăratul motiv pentru încetineala călătoriei mele ţinea de universităţile pe care doream să le vizitez.

Leipzig, Regensburg, Worms, Köln, Basel... Peste tot, şcoli mari şi frumoase. Găseam acolo matematicieni savanţi, capabili să discute la fel de bine despre ştiinţa astronomică în latină şi în ebraică, iar uneori în arabă. Profitam de fiecare trecere ca să vânez oarece noutăţi care nu ajunseseră încă la Praga.

Descoperirile noilor ţări şi continente dezlegau mai uşor limbile şi înflăcărau şi mai mult minţile. Însă nu geografia mă interesa cel mai mult. Iar călătoriile lui Magellan şi Cortés sau ciudăţeniile indienilor din America nu mai erau, de cincizeci de ani, noutăţi. Alte cunoştinţe căutam eu.

Totuşi, chiar fără mare lucru de comunicat, profitam de fiecare întâlnire cu vreun negustor evreu care-mi spunea că merge la Praga, ca să-mi trimit „rapoartele". Câte să fi trimis? O mie, două mii?

Câte-au ajuns? Nu ştiu. Toate erau adresate MaHaRaL-ului, care hotăra dacă se cuvenea sau nu să fie citite de împărat.

Cum şi-n ce fel m-am întâlnit cu doi bancheri evrei din oraşul italian Reggio, asta memoria mea n-ar mai şti să spună.

Şi totuşi, numele lor le ţin minte: Zinatano di Musetto, fiul lui Moşe, şi fratele său Jekutiel. Mergeau spre Veneţia. Intrând în vorbă cu ei la ieşirea din sinagoga din Köln, am aflat că erau mari admiratori ai MaHaRaL-ului. N-a fost greu să mă hotărăsc să călătoresc împreună cu dânşii.

A trebuit să ocolim oraşul Colmar, interzis evreilor, acuzaţi că-l susţinuseră pe ereticul Jan Hus, ceea ce era neadevărat. Am sosit la Basel pentru ziua de Sabat, apoi la Freiburg, la un

negustor pentru care frații Musetto aveau recomandare, și care le-a schimbat o sumă de bani. Freiburgul era despărțit în două de Rin. Malurile acestea erau legate printr-un pod mare de lemn. Am descoperit acolo un orologiu minunat, uriaș, despre care ni s-a spus că nu are seamăn.

Prima dată când l-am auzit bătând ora opt, am fost într-atât de încântat, încât am așteptat concertul de la nouă.

Frații Musetto erau tovarăși plăcuți, amabili și respectuoși. Știau o mie de anecdote despre fiecare loc, atât erau de obișnuiți cu aceste călătorii. Și, ca să-și apere avutul, nu mergeau nicăieri fără să fie însoțiți de vreo zece servitori. Cu cât înaintam spre sud, cu atât sentimentul meu de siguranță se transforma în nepăsare.

Erau primele mele călătorii, iar lecția a fost aspră.

Tocmai trecusem de Trento, pe malul fluviului Adige, unde prea puțin îmi fuseseră pe plac evreii severi din comunitate. Ne apropiam de splendorile lacului Gardone. Totul era încântător aici și credeam c-aș fi putut zăbovi săptămâni întregi.

În căldura zilei, când tocmai trecusem de un sat de pescari și intram într-o pădurice, două sau trei căruțe pline cu păsări care cârâiau ne-au barat drumul. Trăsurile noastre s-au oprit. O larmă asurzitoare ne-a împietrit.

Ivindu-se de nicăieri și de peste tot, o hoardă de bandiți ne-a încercuit. Bărbați și femei în zdrențe, de li se vedeau pieile goale, înarmați cu tot felul de lucruri: pumnale, măciuci, cârlige și reteveie. Cât ai clipi, au pus mâna pe frâiele catârilor noștri, iar femeile s-au suit în trăsuri țipând ascuțit.

Nici n-apucasem să mă ridic, că acela care părea să fie șeful lor și care purta o tunică ruptă de catifea verde m-a și trântit la pământ. Trei pitici știrbi, care pesemne-i slujeau drept gardă personală, m-au rostogolit prin colb, și-i vedeam pe frații Musetto cum erau izbiți cu sălbăticie. Cu un cârlig au rupt încuietoarea unui cufăr cu haine. Cei doi frați încercau să se împotrivească. Li se răspundea cu lovituri atât de violente, încât sângele le țâșnea din umeri. Mai mult din reflex decât din curaj, am răcnit un

„*Șema Israel!*" destul de sonor. Cu altceva nu le-am putut fi de folos. Ceva m-a lovit în ceafă și m-am pomenit cufundându-mă lent în neant.

Se spune în Zohar că, atunci când în lumea aceasta omul doarme în patul lui, sufletul său pleacă rătăcind, dornic să se înalțe în noapte. Acolo, în fața fiecărei tării, stau numeroși străjeri înarmați, ca să-i aducă aminte care-i e locul.

Briganzii din Gardone nu mi-au oferit numai o frumusețe de durere de cap și niște zile de inconștiență. În comă am trăit cea mai curioasă iluzie. Un vis, poate, care nu mi s-a șters niciodată din amintire, ca și cum Domnul ar fi vrut să-mi arate că omul care-și pierde cunoștința se îmbogățește cu alte lucruri.

M-am văzut urcând la cer. La ultima boltă, serafimi înconjurați de cercuri de foc, ca niște torțe aprinse, mi s-au pus înainte. Dinții lor, ochii, totul scânteia arzător. Straiele lor: flăcări strălucitoare.

I-am auzit exclamând: „Cine l-a adus pe cel născut din femeie printre noi, în locul acesta?"

Mă cuprindea spaima. Ei se pregăteau să mă mistuie cu răsuflarea gurii lor. Am invocat literele Numelui Sfânt. Îngerii s-au liniștit.

Marele prinț care-i conduce m-a întrebat:

— Cine ești?

I-am zis numele meu. Mi-a răspuns, arătând un loc din spatele îngerilor:

— Pe poarta aceasta trec toți cei care suferă, asupriți de națiunile lumii. Toți intră pe poarta aceasta.

Am ridicat ochii. Am văzut-o pe Eva. Ea era, cu siguranță. Însă nu mai era copil. Ochii nu mă înșelau: sub arcul celor patru porți stătea o femeie care avea chipul Evei.

Și totuși, mi-a vorbit cu voce bărbătească: „Deschide ochii, David! Se apropie Sabatul. Dacă nu-l cinstești, Mesia nu va veni".

În timp ce ascultam, făceam calcule rapide și complexe, așa cum înveți să faci în exercițiile de concentrare ale Cabalei. Am dedus că valoarea numerică a cuvântului *șem ha-mașiah*, numele lui Mesia, corespundea valorii numerice a cuvântului *Sabat*, sâmbătă. Pentru primele două cuvinte: trei sute patruzeci plus trei sute șaizeci și trei. Pentru cel de-al doilea, șapte sute două plus unu. Cifra Celui Veșnic, slăvit fie El!

Și iată că, isprăvind socotelile, l-am zărit sub al doilea portic pe Maestrul nostru, MaHaRaL-ul. Purta toca lui de jder și ținea de mână o făptură stranie, uriașă și diformă. Sau, mai degrabă, o formă umană care nu semăna prea mult cu un om. Moale și umedă. Un cuvânt mi-a venit pe buze: Golem! Golem! Golem!

Să-l fi rostit cu voce tare? Forma era vie. O creatură înzestrată cu viață.

Ea se apropia cu brațele deschise. MaHaRaL-ul făcu un gest, dar creatura era atât de aproape de mine, că-i simțeam răsuflarea. Eram incredibil de uimit: de unde venea suflarea ei, de vreme ce nu vedeam să aibă gură?

MaHaRaL-ul rosti câteva cuvinte. Nu-l auzeam, îi vedeam numai buzele mișcându-se.

Creatura nu mai era. Priveam împrejur: nimic. MaHaRaL-ul arătă spre pământ. Văzui o grămadă de praf.

Astfel s-a sfârșit visul meu. Sau ce-a fost acela.

Mai mult nu spun acum. Vei înțelege curând de ce, cititorule.

Când am deschis ochii, am zărit o lumânare.

Am vrut să mă-ntorc. Durerea îmi smulse un geamăt.

— Slavă Domnului! strigă o voce femeiască.

— Slavă Lui în vecie, amin, amin! răspunse o voce de bărbat.

Am deschis ochii pe cât îmi era cu putință. Un bărbat robust, cu barba neagră, și o fată blondă stăteau lângă o sobă.

Când am vrut să-ntreb unde eram, niciun sunet nu mi-a ieșit pe gură. Însă bărbatul înțelesese:

— Vă aflați la prieteni. La evrei practicanți.

Fata adăugă:

— Nu mai aveți de ce să vă temeți.

Erau tată și fiică. Casa lor era minusculă, dar așezată pe malul unui lac încântător. Mi-au îngrijit rănile cu priceperea lor de pădureni. Tatăl era tăietor de copaci și se ducea uneori cu lucrul până în partea de sus a văii Adigelui. Am aflat că frații Musetto fuseseră răpiți, apoi eliberați în schimbul unei recompense frumoase. Ei se întorseseră de bună seamă la Veneția, iar eu rămăsesem fără niciun ban, fără haine și chiar fără nimic de scris!

Nu știam dacă să mă plâng sau să mă bucur. Am petrecut acolo aproape șase luni, ajutându-mi gazdele după puterile mele. Din ce spunea fata tăietorului, făceam minuni cu gâștele. Dar ceea ce împărtășeam mai presus de toate cu aceste ființe pline de bunătate erau râsul, dulceața zilelor și, cred eu, o oarecare nepăsare pe care n-am mai regăsit-o niciodată.

Apoi, în ajunul intrării în anul 5360 de la facerea lumii de către Cel Veșnic, binecuvântat fie El, un grup de rabini tineri s-a oprit ca să ceară pâine, apă proaspătă și îngăduința de a dormi în hambar.

Se duceau la Veneția ca să cumpere două exemplare din Biblia de la Soncino pentru marele rabin al Lublinului, Mordehai Joffe. Am pornit la drum cu ei.

În scurta mea trecere prin Frankfurt, cu un an înainte, auzisem despre faimosul filozof și astronom Giordano Bruno. Urmând învățătura Cabalei, el aproba concepția potrivit căreia *ein-sof*, infinitul, fusese populat de Creator cu nenumărați sori, ce posedă un număr inepuizabil de planete. Fiecare se învârtea în jurul astrului ei, după cum dovedise deja Copernic.

Am ajuns la Veneția când tribunalul Inchiziției tocmai îl întemnițase pe Giordano Bruno. De fapt, nu i se reproșa numai că împărtășea credința lui Copernic, ci și că îndrăznise să spună despre Cabala evreilor că avea un conținut adânc și cu judecată.

Am întocmit pentru MaHaRaL un raport amănunțit și plin de pasiune. Speram să-l fac să înțeleagă măreția și curajul acestui

creştin, precum şi puterea concepţiilor lui, pe care le-am copiat îndelung. Am avut şi slăbiciunea să cred că, poate, Rudolf îl va sprijini pe Bruno.

Era, fără îndoială, prea mult să aştept asta din partea prea catolicului împărat.

Furia Inchiziţiei din Veneţia după această arestare m-a îndemnat să nu mai întârzii mult aici. Am profitat iarăşi de un convoi de negustori ca să mă îndrept spre Padova.

Acolo trăia şi preda Galileo Galilei, matematician şi astronom care a inventat primul termoscop. De la plecarea din Praga, iată omul pe care eram cel mai nerăbdător să-l întâlnesc.

Am fost totuşi sfătuit să nu fac această călătorie: Galilei era, bineînţeles, sub supravegherea Inchiziţiei. Nu eram nici măcar sigur că mă voi putea apropia de el. Faptul că un evreu venea de atât de departe ca să-l admire nu putea decât să pară suspect.

Dar se va fi înţeles de multe pagini că, în ceea ce privea ştiinţa astrelor, nu cunoşteam prudenţă.

Într-o dimineaţă de primăvară ceţoasă, cum n-aş fi crezut că se întâmplă în Italia, m-am amestecat printre studenţii care se înghesuiau pe băncile unei săli mari.

Înfăţişarea lui Galilei m-a uimit. Un bărbat gras de vreo treizeci de ani, cu vorbirea înceată, cu umerii pătrăţoşi, grijuliu cu toaleta lui, dar şi cu privirile câtorva femei care stăteau lângă catedră. Cu toată grosolănia lui, impresiona oamenii şi ştia să-i facă să râdă explicând lucrurile complexe.

I-am urmat cu asiduitate cursurile vreme de două luni bune. Îl ascultam cum apăra curajos concepţia lui Copernic. Şi pentru prima oară, din gura lui, am auzit numele lui Tycho Brahe.

La sosirea verii, am reuşit să mă aflu faţă în faţă cu el pe un culoar. De la prima vedere, după veşminte şi, fără îndoială, după mina mea îngrijorată, a bănuit că-s evreu. A aruncat o privire peste umăr, s-a asigurat că suntem singuri şi mi-a vorbit în ebraică. Cât am putut de repede, i-am transmis invitaţia lui Rudolf. Nu voia să găsească bogăţie şi pace la Praga, ca să studieze în voie?

Galilei a ridicat prudent o sprânceană. Îl ghiceam surprins și chiar măgulit. Însă atât bruschețea ofertei, cât și mesagerul i-au părut stranii. Poate se gândea la o capcană a Inchiziției? Pe un ton suspicios, mi-a cerut să repet oferta împăratului în latină. După ce m-a auzit, a zâmbit.

— Rudolf al vostru știe să-și aleagă emisarii, îmi zise ambiguu.

Studenții se adunau în jurul nostru. El a pornit din nou, spunându-mi în grabă:

— Nu sunt atât de bine văzut aici, încât să pot părăsi Padova după bunul-plac. Nici c-aș vrea să încerc. Dar este unul căruia ar trebui să-i faceți propunerea.

Și pomeni iar numele lui Tycho Brahe.

Asta a fost tot.

Am mai rămas puțin la Padova, sperând în zadar că-l voi revedea pe Galilei. Apoi, cum aveam de gând să merg la Roma, am pornit iarăși la drum. Dar, ajuns la Roma, am înțeles că nimic nu m-aștepta în orașul acela, decât constrângerile fără număr la care erau supuși evreii. Trebuia să urmez sfatul lui Galileo Galilei și nimic altceva...

Mi-a luat cinci luni să ajung în regatul Danemarcei, atât din pricină că mergeam prudent, cât și fiindcă voiam să mă pregătesc pentru șocul întâlnirii cu acest Tycho Brahe, pe care doream să-l impresionez. N-ar fi fost minunat să mă întorc la Praga cu acordul lui?

Căci, cu cât înaintam spre el, trecând prin universități și pomenindu-i numele, cu atât înțelegeam că Galilei avusese dreptate.

Seniorul Brahe se trăgea din marea nobilime daneză și nu era nicidecum un om oarecare. Știința și metoda lui de studiu îi uluiau pe cei mai mari savanți. La fel și opulența sa nobiliară, gustul pentru serbări și pentru încăierări.

Pe fond – problema delicată de a ști cine, Soarele sau Pământul, se învârte în jurul celuilalt, problemă care, peste

câțiva ani, avea să-l trimită pe rug pe Giordano Bruno și să-l constrângă pe Galilei la o rușinoasă dezicere –, era de o prudență desăvârșită. Îi dădea dreptate lui Copernic... dar susținea că sistemul acestuia putea fi pus în discuție. Ceea ce-i permitea să nu atragă atacuri asupră-i, nici din partea lui Luther, nici a Papei.

În rest, Brahe era intransigent. Voia să revizuiască totul în știința mișcării astrelor, atât calculele, cât și modalitățile de a le realiza. Ambiția lui n-avea margini. Știa să manevreze oamenii cu abilitate și să-și pună în lumină știința, astfel că regele Danemarcei îi oferise mijloacele de a-și împlini visul: o insulă în largul Copenhagăi, Venusia, și grămezi de aur cât să-și construiască acolo un laborator de observație, pe care-l numise Uraniborg. Toată lumea spunea că era cel mai grandios lucru pe care l-ai fi putut vedea... Dacă puteai.

Căci, mi se tot repeta până la saţietate, prințul astronomilor se arăta gelos cu știința și rezultatele lui. Mulți vizitatori fuseseră pur și simplu alungați. Își alegea numeroșii asistenți numai după o cercetare minuțioasă.

Astfel, apăsat de toate aceste puneri în gardă, am ajuns pe coasta Danemarcei în ziua a șaptea din Elul, la sfârșitul verii.

Cerul era senin, iar marea pătată de o spumă ușoară, pe care o împrăștia o briză blândă.

Numele latinesc al insulei, Venusia, venea de la ceea ce oamenii locului numeau „Ven". Într-o zi frumoasă ca aceea, o distingeai lesne de pe coasta ierboasă și presărată cu case de pescari. Ea se ivea în mijlocul canalului îngust care desparte Regatul Suediei de cel al Danemarcei.

După ce-am urcat într-o barcă purtată de o pânză pătrată, m-am refugiat într-un ungher discret. M-am rugat în ziua aceea cu o fervoare pe care, vai, n-am simțit-o întotdeauna. Însă azi evlavia aceea mă face să zâmbesc. Ea ținea mai degrabă de teamă decât de ardoare.

Dacă Dumnezeu ar fi voit să ofere omului un punct de unde să poată vedea cerul cu o privire la fel de pură ca inima, Venusia era acel loc desăvârşit.

Nu era o insulă mare. De formă ovală, pântecoasă ca un ou de gâscă, îi făceai înconjurul în mai puţin de o zi de mers. La sud, o faleză la fel de abruptă ca stâncile din Austria se înalţa pe ţărmul mării. Dar, din punctul ei cel mai înalt, cobora spre nord într-un podiş lent. Vântul bătea în fiecare zi, iar nopţile de iarnă erau fără sfârşit. Aerul rămânea de o claritate atât de intensă, încât cerul era spuzit de astre. După lăsarea întunericului, acestea semănau cu o ţesătură de argint.

Frumosul ţinut al Boemiei mă obişnuise cu multe perfecţiuni ale arhitecturii. Însă nu văzusem niciodată o construcţie comparabilă cu Uraniborgul. Acesta ocupa partea de sus a podişului, departe de ceţuri şi nori.

Brahe îl dorise după planurile Villei Rotonda a lui Palladio, din oraşul italian Vicenza. Fusese nevoie de nouă ani de muncă şi de o avere frumuşică pentru a-l termina.

Rotund ca o roată, cu o mulţime de turnuri, clopotniţe, domuri, acoperişuri mobile şi cupole cu fante, el închidea în mijloc o piaţă largă. Aceasta era la rândul ei înconjurată de terase ce duceau la o galerie acoperită, ale cărei încăperi sfinte şi transepturi erau dispuse după o reprezentare a lumii trasată de Tycho însuşi. Se intra prin vest, aşa cum vine Occidentul la Ierusalim...

Era aproape de amiază când m-am înfăţişat dinaintea unui fel de şambelan. Acesta m-a cercetat cu neîncrederea la care mă aşteptam. A dispărut apoi până spre sfârşitul după-amiezii, luând cu el scrisorile de la împărat. Am aşteptat fără să mănânc ori să beau ceva, într-un fel de curticică unde se afla o bancă de piatră. Au venit după mine cu două ore înainte de lăsarea nopţii, ca să mă conducă, fără nicio explicaţie, într-un cvartir rezervat oaspeţilor.

Am rămas acolo trei zile, de astă dată găzduit şi hrănit cum se cuvine, fără să înţeleg deloc ce se aştepta de la mine, nici

ce hotărâre trebuia să iau. După ce în prima zi mă plictisisem aşteptând, mi le-am petrecut pe următoarele plimbându-mă prin Venusia.

Am descoperit că mai erau şi alţi oaspeţi la palat, cu o droaie de însoţitori. Toţi mă ocoleau, după poruncă, se pare, de parc-aş fi purtat vreo molimă.

În a patra dimineaţă, când am dat să ies, un servitor m-a condus într-o sală împodobită cu figuri de constelaţii subliniate prin maxime scrise cu aur. Cele mai multe celebrau gloria prinţului astronomilor. Una îi lăuda frumuseţea fizică şi adăuga: „Cel mai frumos străluceşte cea care se ascunde: frumuseţea sufletului". O alta spunea: „Foarte rari sunt aceia care au sufletul îndestul de pur ca să aleagă ca venerabilă între toate meseriile pe aceea de a contempla cerul". Iar alta interzicea femeilor să treacă pragul acelei încăperi.

Mi-l închipuisem înalt, poate chiar uriaş. Tycho Brahe era un om scund, rotofei şi roşcat, strâns într-un costum negru. Gâtul îi dispărea sub un guler scrobit. Fruntea şi obrajii îi erau foarte palizi, iar ochii păreau de un albastru-azuriu. Totuşi, de cum îl vedeai, ceva te surprindea la el.

Bizareria venea de la mustaţa şi nasul lui. Una era uriaşă, ca două cozi drepte de iepure ce înconjurau gura. Celălalt era minuscul. Şi dintr-o materie stranie.

Mi-a luat câteva secunde să-mi dau seama că Tycho nu avea nasul din carne naturală. Acesta avea reflexe de moar şi de aur, care luceau după cum se mişca. Forma, fără nicio suplete naturală, era de o rigiditate dreaptă, prevăzută cu două orificii largi în chip de nări şi ducându-te oarecum cu gândul la râtul ciuntit al unui purcel.

Seniorul Brahe era obişnuit cu mirarea oamenilor, cu acel fel de a fi privit insistent când se întâlnea cu un necunoscut. Aşteptă să-mi sfârşesc cercetarea şi să arăt un semn de stingherealã, apoi îmi spuse în latină:

— Aşadar, Rudolf mă vrea şi v-a trimis să mă cumpăraţi?

Râdea, eu nu știam ce să-i răspund. Se mai amuză adăugând:

— Domnule Gans, să mergem drept la miezul lucrurilor. Să observăm mișcarea regilor și a împăraților, așa cum observăm planetele Saturn și Stella Nova... Știți că eu am descoperit Stella Nova? Sunt în stare să dau toate amănuntele despre traiectoria ei și intensitatea variabilă a strălucirii ei, timp de cinci ani înainte să dispară... Bine. Așadar, ca să-i răspund lui Rudolf, ziceam: să mergem la miezul lucrurilor. Nu-mi trece prin gând să părăsesc nici Venusia, nici palatul acesta. Amândouă au fost concepute pentru fericirea mea și cu banii lui Frederic, regele Danemarcei. Le sunt dator să rămân aici, amândurora. Dar... dar mâine... Bietul Frederic îmbătrânește, iar viața mea e lungă, dacă e să mă iau după poziția lui Marte. Viitorul este mereu nesigur și trebuie să căutăm pe vecie la stele...

Se opri ca să măsoare efectul discursului asupră-mi. N-am știut niciodată la ce concluzie va fi ajuns.

— Așadar, dacă nu spun *da* împăratului dumneavoastră, continuă el, nu-i spun nici *nu*. Puteți să-i scrieți acest răspuns în următoarea scrisoare. Și despre ce altceva veți descoperi pe Venusia. Fiindcă ați venit să mă spionați în folosul lui, nu-i așa? Nu negați, nu-i un reproș. Sunt prea obișnuit cu spionii. Vin neîncetat la Uraniborg. Toată Europa capabilă să înșire trei cifre și să țină minte numele unei planete vine să mă spioneze. Este un principiu natural, domnule Gans: cei care nu-s în stare să gândească, să creeze și să descopere ei înșiși fură. Asta înseamnă multă lume, să știți.

Tăcu, zâmbi, lucru care avu drept efect o ridicare extraordinară a vârfurilor mustății, care păru o clipă orizontală.

Mă mai întrebă:

— Știți de ce-am dat acestui palat numele de Uraniborg, domnule Gans?

Îi răspunsei grăbit că trebuie să fi fost un omagiu adus celei pe care grecii o numeau Urania.

— Ptolemeu făcuse din ea muza lui, iar Copernic pune opera lui *De revolutionibus orbium cœlestium* sub patronajul ei.

Prințul astrologilor încuviință, încrețindu-și atât de strâns pleoapele, încât albastrul ochilor lui dispăru. Părăsi latina pentru o ebraică fără un accent prea puternic:

— Sunteți evreu, domnule Gans.

Nu era o întrebare, ci mai degrabă o constatare. Nu era nici reproș. Ci o descoperire care-i stârnea lui Brahe un zâmbet pofticios.

— Știți matematică?

— Da.

— Bine?

— Destul.

— Astronomie?

— La fel.

— Greaca, latina, araba?

— Da.

— Aramaica?

— Da, deși nu la perfecție.

— V-ați pricepe să refaceți pentru mine traducerea uneia dintre tablele lui Ibn al-Shatir? Copernic a făcut una, dar bănuiesc în ea niște greșeli.

— Cred că aș putea.

— Și Cabala, domnule Gans, ați ști să mă învățați?

Întrebarea nu m-a mirat prea mult. Dar, înainte să vorbesc, n-am putut să nu mă gândesc la ce-ar fi răspuns Maestrul meu, MaHaRaL-ul, într-o asemenea împrejurare.

— Mai puțin decât sperați, îi zisei.

— Ce știți dumneavoastră despre speranța mea?

— Cine vorbește despre „a învăța Cabala" arată că o socotește o unealtă. O lunetă care i-ar permite să vadă mai bine și mai departe, ca acelea pe care le aveți sus, în palat, și de care eu încă nu m-am apropiat. Însă e vorba despre cu totul altceva. Cabala înseamnă „Primire", maestre Brahe. Iar a primi tăcerea lui Dumnezeu cere mai mult decât calcule.

Prințul astronomilor mă privi cu entuziasm.

— A, știam eu! Vezi bine că ești în stare să mă înveți Cabala aceasta, exclamă tutuindu-mă. Tocmai mi-ai dat prima lecție, David Gans.

— Dezamăgirea dumneavoastră riscă să fie curând la fel de adâncă precum speranța, îi răspunsei. Sunt numai un modest rabin care nu v-ar călăuzi decât într-o modestă călătorie. Dacă veți merge la Praga, cum ați fost invitat, îl veți cunoaște pe Maestrul meu, rabinul Lœw, MaHaRaL-ul. Dacă există o fântână de știință și înțelepciune pe lumea asta, el este. Se apropie de Pardes ca nimeni altul. Nu vă încredeți în mine să fac întocmai.

Văzând că mă uit fix la el, Tycho Brahe crezu altceva. Își duse deodată mâna la nas.

— Să lămurim asta odată, domnule Gans.

Și își scoase, cu degetul mare și arătătorul, proteza care-i servea de nas. Mi-o flutură pe dinaintea ochilor, în timp ce eu îi descopeream cu uimire fața plată. Semăna mai mult ca niciodată cu a unui godac. Cele două orificii ale rătului se căscau, lungi și roz, foarte înalte pe chipul său, până sub ochi. Mustața îi părea deodată și mai bogată.

— Restul l-am pierdut într-un duel. Dar protezele acestea sunt desăvârșite. O excelentă protecție împotriva iritațiilor și a infecțiilor. Nu le găsesc dizgrațioase. Le-am conceput și meșterit eu însumi.

Mă lăsă să-i admir nasul fals. Era alcătuit dintr-un metal ciudat, care te ducea cu gândul la un amestec de mercur și aur, placat pe o piele de ied.

— Acesta-i, ca să zic așa, de gală. Am altele de culoarea cărnii. Din ceară modelată pe piele. Te-ai putea înșela... de la oarecare depărtare.

Zâmbetul îi transforma chipul plat într-o stranie împrăștiere de orificii.

Scoase din buzunarul vestei o mică fiolă cu grăsime adezivă, pe care aveam s-o revăd adesea în anii următori. După ce unse cu ea interiorul, își puse nasul la loc.

Iar eu, în clipa aceea, contemplându-l pe Tycho, am ştiut că aveam ce să răspund la cererea Împăratului Rudolf şi cum să-i potolesc setea de ştiinţă şi bizarerii mai mult chiar decât dorise.

Ceea ce nu ştiam era că aveau să treacă şase de ani de aşteptare în preajma lui până când seniorul Brahe să mă lase să plec la Praga cu această făgăduinţă.

În toamna anului 5356 de la facerea lumii, 1596 după calendarul creştin, într-un sfârşit de după-amiază când vântul sufla neostoit peste insulă, Tycho Brahe m-a chemat sunând din clopoţel. Era un nou şi ingenios mecanism, pe care-l crease de curând. Prin conducte şi cordoane abil îmbinate, el acţiona, din sala de recepţie sau chiar din camera sa, clopoţeii din camerele asistenţilor.

Spre surprinderea mea, mă aştepta aşezat la o masă lungă. Vreo douăzeci de musafiri, bărbaţi şi femei, îi ţineau companie. Ospăţul şi beţia ţineau de ceasuri întregi şi-şi împliniseră de mult efectul amândouă.

Niciodată, atât prin fire, cât şi prin fidelitatea faţă de Legile lui Moise, nu luam parte la aceste chiolhanuri monstruoase. Încăperea era într-o dezordine cumplită, într-o harababură mizerabilă, puţea a bere şi a pateuri prea fezandate, hainele descheiate necuviincios te lăsau să vezi tot ce voiai şi nu mai rămăsese nici măcar o dală destul de curată, încât să stai la masă fără să-ţi murdăreşti ciorapii.

M-a luat cu leşin şi mi-am astupat nasul apropiindu-mă. Mă obişnuisem într-atât cu nasul lui Tycho, că nu mă gândeam nicio clipă că gestul meu ar putea însemna un afront. Furia izbucni în ochii lui înroşiţi de beţie.

Mă întâmpină cu un hohot de râs. Tycho îşi scoase nasul fals şi le arătă tuturor faţa sa plată.

— Ce crezi, David Gans, tu, care eşti cabalist? Aş fi un bun Golem?

Înmărmurit de aceste vorbe, am rămas privindu-l prosteşte. În jur răsunau hohote de beţivi.

Tycho își înmuie un deget într-un sos gros și maroniu care se găsea pe masă. Cu agilitate, trasă pe o batistă de in, în ebraică, cele patru litere ale cuvântului EMET, Adevăr.

Își puse pânza pe frunte și se ridică legănându-se.

— Golemul Danemarcei o să plece curând la Praga!

Râsetele se întețiră. Sării și, smulgând țesătura din mâinile lui Tycho, o înmuiai într-un vas cu apă plină de grăsime, în care toți își clătiseră degetele.

— Nu! strigai. Să nu faceți asta! Niciodată să nu faceți asta!

O liniște deplină se lăsă peste adunare. Lumea era cu ochii la noi, la mine, căci vorbisem pe un ton pe care nimeni nu îndrăznise vreodată să-l folosească față de prințul astronomilor, și la Tycho, căruia-i pândeau cu toții reacția.

Ochii noștri se întâlniră și rămaseră țintuiți ca niște bucăți de fier prinse de îngheț. Poate că Tycho a citit într-ai mei că nicio mustrare nu m-ar fi atins.

Schiță un zâmbet pe care rana de pe fața lui îl făcu infinit mai înfiorător:

— Tu chiar crezi că Golemul este un lucru cu putință, David Gans?

Vocea-i era calmă, numai mirată și oarecum neîncrezătoare.

Îi răspunsei:

— Întrebarea aceasta nu există și nu cunoaște răspuns.

Cu un gest sec și precis, care nu lăsa să se mai vadă nimic din beție, își puse înapoi proteza pe chip, apoi agită mâna înspre meseni.

— Plecați. Afară! Dispăreți! Toți. Am de vorbit cu domnul Gans.

Se așeză la loc și, odată rămași singuri, mă întrebă:

— Cunoști pe cineva care ar fi în stare de asta? Să creeze un Golem?

Dorința mea era să nu-i răspund. Și, poate, într-un fel, nici nu i-am răspuns. Dar gândul și cuvintele mi-au ieșit de pe buze.

— Da. Dacă există cineva pe lumea asta care să poată, atunci îl cunosc.

Firește, Tycho voia să știe la cine mă gândeam. De astă dată, am știut să tac. A insistat, dar am rămas neînduplecat. Făcu un gest de osteneală.

— S-a terminat cu Uraniborgul din Venusia, David Gans.

— S-a terminat?

— Întoarce-te în Praga ta și întreabă-l pe Rudolf cât ar plăti ca să-mi reconstruiesc Uraniborgul la el.

— Când să plec?

— Cât de repede poți, David Gans.

HAOSUL

1

Vei fi constatat, cititorule, că în acești șase ani de peregrinare am uitat de promisiunea pe care și-o făcuseră Isaac și Iacob.

Mai rău, spre rușinea mea, abia dacă mă gândisem la Eva. Și, cu siguranță, deloc la Isaia. Tandra mea complicitate cu nepoata MaHaRaL-ului, care, o vreme, mă încântase, părea să fi dispărut din amintirile mele, din viața mea și, ca să spun așa, să fi aparținut altuia.

Dar asta însemna să uit că memoria nu ne aparține. Ea înaintează prin timp cu o forță care-i numai a ei și pe care uitarea n-o poate roade cu totul. Din voia Domnului, ea este puterea comună care ne leagă pe vecie, fie că vrem ori nu. Ea lucrează în felul ei subteran, pentru a reapărea pe neașteptate și a ne impune îndatoririle ei, când ne așteptăm mai puțin. Întoarcerea la Praga a fost pentru mine prilejul de a trăi această minunată experiență.

Mai întâi, m-au sărbătorit cum nu mă așteptam. De îndată ce s-a aflat de sosirea mea, Împăratul Rudolf și-a trimis șambelanul după scrisorile de la Tycho, pe care le anunțasem și acum le adusesem din Danemarca.

Intrarea trăsurii acestui om în orașul evreiesc a fost un eveniment. Purta o vestă stacojie cu guler de batist, lanț de argint cu medalie pe piept, pălărie de catifea cu pană de fazan și era însoțit de douăsprezece gărzi călare, înarmate.

Faptul că-mi arăta toate semnele unui respect curtenitor era și mai neobișnuit. Lucrul acesta mi-a asigurat gloria pentru ceva vreme. Mi-a pus toate întrebările la care mă așteptam despre venirea prințului astronomilor la Praga. Răspunsurile erau ușoare: fuseseră ticluite dinainte de Tycho însuși.

Pe urmă, pentru câteva zile, am fost un soi de erou pe care lumea venea să-l viziteze. Astăzi, când mă gândesc la asta, zâmbesc în fața voastră cu aceeași ironie care vă încrețește și vouă ochii. Dar, când MaHaRaL-ul însuși mi-a arătat toată atenția sa afectuoasă, când a poruncit oamenilor să vină la klausul său spre a mă auzi povestind în cele mai mici amănunte șederea mea în preajma lui Tycho, orgoliul meu a fost măgulit peste măsură.

Astfel, am petrecut ore îndelungi în klaus, povestind despre minunățiile Uraniborgului și despre studiile de acolo, despre măreția edificiilor din Tübingen, despre primăria din Basel, canalele din Veneția și universitatea din Padova, unde-l întâlnisem pe omul care, grație Cabalei, descoperise Universul. Am explicat calculele și traducerile pe care le făcusem pe Venusia împreună cu Tycho Brahe. Un rezumat care a făcut obiectul multor dezbateri. Regăseam acea pasiune de a ști și de a înțelege care nu există și nu va exista niciodată decât în ieșive, unde douăzeci de cuvinte noi pot da naștere unei infinități de discursuri.

Isaac și Iacob au fost și ei printre cei care mi-au arătat o afecțiune de care mă dezobișnuisem. Vögele și Rebeca, soțiile lor, au stăruit să-mi ofere o masă de regăsire. Pentru prima oară – și ultima, trebuie să spun –, s-au gătit pentru mine gâturi de gâscă umplute, crap umplut și piftie, o fiertură cu tăiței pregătită cu grijă. Apoi s-au adus platouri cu plăcinte din acelea cu brânză și migdale după care mă dădeam în vânt în copilărie. Și astfel am regăsit-o pe Eva.

În ziua aceea de sărbătoare, abia intrasem în vestibulul casei lui Isaac, că m-am trezit în fața unei tinere frumoase. O femeie, de fapt, în splendoarea tinereții ei. Cât ai clipi, o amintire mi-a tăiat răsuflarea. Pe femeia din fața mea o văzusem deja în noua ei frumusețe. O văzusem în vis, sau ce va fi fost închipuirea aceea care mă purtase cât zăcusem fără cunoștință la Gardone, după ce fusesem lovit de tâlhari.

Eva era acum cu un deget mai înaltă decât mine. Încă avea acea grație deosebită a adolescenței, dar și un trup împlinit de femeie, cu acea încărcătură de senzualitate care-i numai a atotputerniciei vieții.

Am recunoscut fruntea înaltă pe care-o moștenea de la bunicul ei, dar chipu-i era de o finețe nouă. Gâtul căpătase delicatețea unei flori, iar părul liber și întunecat îl înconjura înduioșător. Avusese întotdeauna o gură mică, iar acum aceasta se desena ca două petale bogate și viguroase care se deschid la apropierea primăverii. Obrajii i se rotunjiseră, pometii-i erau poate puțin cam lați. Ceea ce-ți sărea în ochi înainte de toate era ambivalența privirii ei, care amesteca profunzimea și voința. Din ochii ei de culoarea mării venea senzația unei ape stătătoare, dar foarte vie.

Zâmbi. Dacă n-aș fi recunoscut-o deja, surâsul acesta mi-ar fi înălțat inima.

— Eva!

— David!

— Dumnezeu să te binecuvânteze! Cât de frumoasă ești... Nu-mi vine să cred!

Scoase un mic râset de cochetărie. Își dădea seama de frumusețea ei. Surprinderea și admirația mea o măguleau totuși, ca o bucurie așteptată. Ne-am privit câteva clipe înainte să ne îmbrățișăm. O îmbrățișare plină de tandrețe și de o oarecare stinghereală. Avântul nostru era al afecțiunii pure, născute cu mult timp în urmă, dar în clipa aceea cuprindeam un trup adevărat de femeie. Pieptul ei tânăr se apăsa pe trunchiul meu. Frăgezimea obrazului ei era ca o mângâiere de mătase. În părul și gâtul ei, respiram un parfum nou, care-mi făcea inima să bată.

Cât am stat îmbrățișați astfel, cu ochii închiși, mă gândeam: fericit, de o mie de ori fericit cel care-i va fi soț!

Ca să-mi spun îndată că eram un netot. Știam cine avea să-i fie soț. Isaia.

Preafericitul Isaia, gândeam atunci, cu o împunsătură de gelozie, recunosc astăzi. Lucrurile acestea-s atât de departe, că gheața veșniciei la care sunt condamnat nu se va topi la focul acestei frumoase și tulburătoare amintiri.

Eva mi-a ghicit gândurile. Dacă nu cumva erau aceleași care-i treceau și ei prin minte.

S-a depărtat cu un calm care nu-i masca pe deplin violența emoției. I-am remarcat roșeața din obraji și sclipirea deosebită a ochilor.

Am vrut să-i văd mâinile, dacă purta deja verigheta, dacă promisiunea fusese împlinită. Dar ea își ținea degetele goale între ale mele. N-am văzut nimic și n-am îndrăznit să întreb. Ea îmi zise, pe jumătate în glumă, cu o voce mai caldă și mai amplă decât în copilărie:

— Poate-ar trebui să-ți zic *unchiul* David?

— De ce? Întotdeauna mi-ai zis David, nu altcumva.

— Nu mai sunt o fetiță. Ar fi mai respectuos, nu crezi?

Tonul ei mă făcu s-o privesc mai bine. Ea izbucni în râs. Râdea de mine. Eva cea poznașă! Eva cea grozavă! Nu se schimbase. Numai înfățișarea i se schimbase. Am știut, în clipa aceea. Am râs împreună cu ea. Fericit cum nu mai fusesem de mult.

— Îndrăznește numai să-mi zici o singură dată „unchi", îi spusei ca să-mi ascund tulburarea, și-o să mă port cu tine ca și cum ai fi o fetiță. Sigur asta o să-ți placă.

— Poate-ar trebui să-ți zic rabi David, răspunse ea cu o privire care-mi dădu fiori. Cât ai lipsit, așa te numeau oamenii. Și adesea...

Se deschiseră ușile, prietenii intrară și mă înconjurară. N-am mai fost singuri în ziua aceea.

Mai târziu, l-am căutat pe Isaia. Eram nerăbdător să văd ce devenise și dacă avea să fie pe potriva Evei. Răspunsul la întrebările mele nu mi-a plăcut nicicum.

Abia la masă l-am descoperit pe fiul lui Iacob. A venit să mă salute, cuminte și ceremonios. Încercam să mi-l aduc aminte copil. Nimic nu mi se întipărise în memorie, decât că Iacob îl modelase ca pe un dublu al lui. Un băiat foarte cuminte, care stătea deoparte și se juca foarte puțin.

Degeaba scotoceam prin amintiri, nu găseam nicio clipă care să ne fi apropiat și să ne fi împins la afecțiune. Iar văzându-l acolo, nu departe de Eva, printre prietenii care râdeau și cântau deja, mi se părea că-s pradă unei iluzii.

Iacob își îndeplinise scopul într-un chip uluitor. Te uitai la Isaia și-l vedeai pe tatăl său întinerit cu douăzeci de ani. Nu era numai înfățișarea fizică, deși aveau amândoi, de puteai să-i confunzi, aceeași siluetă, fața alungită cu buze subțiri, urechile puțin cam mari, mâinile frumoase și lungi, barba rară cu reflexe de turbă. Isaia avea privirea, gesturile și expresia severă a tatălui său. Privindu-l atent, ghiceai la fiu mai multă blândețe, dar și mai puțină siguranță în ton și în maniere.

Câteodată, când se uita la Eva, Isaia schița un zâmbet. Dar curând gura lui redevenea un fir sever și ochii se îndreptau spre tine cu o seriozitate care-ar fi trebuit să fie numai a celor împovărați de ani. Îmi spunea „unchiul David" și-mi punea întrebări amabile. Politicoase, și nu chiar interesate. De fapt, eram niște străini.

Cred că-n clipa aceea, descoperindu-l pe Isaia lângă Eva, am știut viitorul. Mi-am spus că nu, Isaia nu putea să fie preafericitul soț al Evei. Că nu era *demn*. Gândul acesta m-a îngrozit îndată ce a prins formă în mintea mea. Găseam în el mai degrabă o gelozie răutăcioasă, decât clarviziune.

Dimpotrivă, mă gândeam, frumusețea Evei, admirația pentru caracterul și tandrețea ei, care mă cuprinsese văzând-o femeie, mă duceau în cea mai urâtă rătăcire. Să mă îndoiesc de alianța aceasta – și nu era prima oară – însemna, pe deasupra, să-i jignesc cumplit pe prietenii mei Iacob și Isaac, care tocmai mă sărbătoreau cu mare drag. O josnicie!

Mă dojeneam. Petrecusem zece ani prea departe de cei care alcătuiau de acum familia mea. Prea departe de Praga, de MaHaRaL și de înțelepciunea lui.

Am îngropat gelozia și judecata rea în tenebrele inimii mele. Mi-am abătut gândul de la Eva și Isaia și, cât a mai ținut petrecerea aceea în cinstea mea, am avut grijă să-i văd cât mai puțin.

De altfel, când am auzit cântecele și sunetul viorilor care însoțeau ospățul, mi-au dat lacrimile. Eram acasă, cu bucuriile noastre simple și sincere. Bucurii care-mi lipsiseră atât de mult timp, încât le pierdusem gustul și fusesem aproape să le

uit. Regăsirea lor îmi stârnea o emoție puternică. Ca și cum aș fi fost iarăși pe deplin viu.

Isaac și Iacob mă înconjurau ca niște frați. Am remarcat cearcănele și ridurile mai adânci. Isaac se împlinise și era și mai rotofei, în vreme ce Iacob părea mai uscat și mai slab ca niciodată. Pesemne că și ei vedeau la mine aceeași trecere a timpului. Nu trebuia să ne plângem. Așa e frumusețea vieții, care trece ca un val, înflorind și înfrumusețând tot atât pe cât consumă. Eu, care-s acum în afara timpului, pot să vă încredințez de asta mai bine ca oricine.

Dar, când musafirii au început să plece, iar oboseala a mai potolit râsetele și dansul, a venit clipa de care mă temeam fără a îndrăzni să recunosc.

Isaac mă chemă într-un colț al încăperii, unde ni se alătură curând și Iacob. Rostiră în cor:

— Mulțumim de o mie de ori Atotputernicului! Nu mai îndrăzneam să credem c-ai să ajungi la timp pentru nuntă!

Am dat din cap zâmbind, ca și cum perspectiva aceasta îmi înveselea inima.

Iacob mă întrebă:

— I-ai văzut? I-ai văzut cât sunt de frumoși și ce bine le șade împreună?

— Eva nu mai are firea pe care i-o știai, adăugă Isaac. S-a liniștit, i-au trecut mofturile și e aproape cuminte.

— Și fără-ndoială foarte frumoasă, zisei.

— Și Isaia e acum mândru la înfățișare, zise Iacob privindu-mă drept în ochi. Dar asta nu-i nimic pe lângă înțelepciunea lui și profunzimea pe care-o pune în studiu.

— Știi că Eva a studiat și ea mereu, de parc-ar fi vrut ca într-o zi să știe tot atât de multe ca bunicul ei? se amuză Isaac.

— Cu toate că nu-i nevoie ca o nevastă să caute a ști la fel de multe ca soțul ei, despre lucruri care nu-s la îndemâna ei prin datul firii. Înțelepciunea nu va ține nicicând de treburile femeilor, slavă Domnului.

— Îți dau dreptate că Isaia va fi înțelept pentru amândoi, acceptă Isaac fără a se opri din râs. Dar va trebui să țină seama de o soție înzestrată cu o inteligență pe măsura caracterului ei.

— Isaia va ști să se facă respectat în casa lui, lovi Iacob, fără să mai râdă ori măcar să zâmbească.

Ghiceam că duelul acesta nu era nou între ei. Sub râsete, el ascundea unele griji. Aproape fără voie, parcă stârnit de tenebrele mele, întrebai:

— Măcar se înțeleg bine? Se iubesc?

— Se înțeleg, zise Isaac înclinându-și capul într-o parte, ceea ce era dintotdeauna felul lui de a nu răspunde decât pe jumătate la o întrebare.

— Isaia are o singură inimă. E mare, e credincioasă și pentru el nu este altă femeie pe lume decât cea promisă lui. Mi-a spus chiar el: e ca și cum ar cunoaște un singur chip de femeie, pe cel al Evei.

— E bine și frumos, recunoscui, ascunzându-mi îndoielile și o dezamăgire care nu era departe de mânie. Și pentru când ați hotărât așadar nunta?

— Peste două luni, chiar înainte de Yom Kippur. Va fi perfect: ne-am făcut promisiunea a doua zi după Yom Kippur. Au trecut douăzeci de ani. Fie să se împlinească voia Domnului.

În zilele următoare, am evitat s-o întâlnesc pe Eva. Aveam grijă să mă văd cu Iacob și Isaac numai la sinagogă sau la klausul Maestrului. Astfel că, destul de repede, profitând și de agitația care mă înconjura de când mă întorsesem, am reușit să alung din gând nebunească emoție care mă cuprinsese la regăsirea cu Eva, precum și promisiunea de căsătorie, care tot nu-mi părea mai cugetată decât la început. Ghiceam că amândouă, de le-aș fi lăsat să-și facă mendrele în inima și în mintea mea, ar fi ajuns să se preschimbe într-un fel de ghimpe, care ar fi destrămat echilibrul existenței mele.

Ar fi trebuit, fără-ndoială, să mă gândesc mai bine. Să mă folosesc de acea înțelepciune învățată de la MaHaRaL, să-mi destăinui îndoielile cel puțin lui Isaac. Să am curajul sentimentelor la fel de mult ca pe cel al rațiunii.

Dar aceasta era o trăsătură de caracter prin care nu străluceam și care nu merită, chiar peste trecerea secolelor, nicio indulgență. Unele încercări mă pricepeam să le ocolesc cu o agilitate de expert.

Însă Dumnezeu ne cunoaște slăbiciunile. El știe, mai devreme sau mai târziu, cum să ne constrângă să deschidem ochii.

La trei săptămâni după întoarcerea mea, parcă puțin beat de atâta povestit minunățiile călătoriei, am simțit că plăcerea aceasta se pierdea. Șambelanul împăratului îmi făcuse o nouă vizită. Am aflat că Rudolf se pregătea să-i facă lui Tycho o ofertă grandioasă: să vină să-și instaleze Palatul Stelelor la Praga, într-un loc pe placul lui, prielnic științei. Totul avea să se facă pe cheltuiala imperiului, Tycho urmând să primească titlul, cu bogăție răsplătit, de *Mathematicus* oficial. Totuși, pentru a cântări mai bine acest proiect și necesitățile pe care le impunea, Rudolf dorea să citească o dare de seamă scrisă de mâna mea, în latină, despre lucrările făcute pe Venusia, precum și o descriere a mașinilor și a arhitecturii din Palatul Stelelor.

O scriere lungă care-mi făcea plăcere și pe care tocmai o încheiasem. Mă flatasem, lucrând la ea, că ar putea deveni, cu încuviințarea împăratului, o carte adevărată. Rudolf a refuzat întotdeauna, sub pretextul că ea conținea secrete pe care trebuia să le păstreze pentru el, astfel că prima mea carte, care a văzut lumina tiparului un an mai târziu, la Praga, a fost cu totul diferită.

Totuși, ducând la capăt această sarcină, simțisem că se închide cu ea capitolul acelor ani. Era vremea să-mi reiau viața obișnuită și să progresez în preajma MaHaRaL-ului, care-și împinsese gândirea și cunoașterea mai departe decât eram de acum în stare să-l urmez.

Gândind la toate acestea, într-o seară frumoasă de la sfârșitul lunii Tamuz, când noaptea se lasă foarte târziu, ieșisem să mă plimb pe malul Vltavei. Aerul încă arzător al zilei vibra de strigătele păsărilor și de orăcăitul broaștelor. Mergeam de multă vreme, urmând coturile fluviului. Apoi, când soarele dispăruse deja în spatele colinelor de pe celălalt mal, am pornit înapoi. Cu

totul absorbit de gânduri și lăsându-mă să alunec ușor în întunericul tot mai gros, m-am oprit undeva la întâmplare. Am găsit un buștean pe care să mă așez. Acum răcoarea fluviului era adusă de briză spre mal. Ea părea să împingă umbra din fața ei ca o mângâiere îmbibată în miresme. Am rămas acolo, ascultând zgomotele vieții nocturne care se deștepta, cu mintea în sfârșit eliberată și bucurându-mă de liniștea aceea fără seamăn de a nu fi decât o prezență în furnicarul lumii.

Trebuie c-am rămas așa mult timp, căci noaptea era deplină, când o voce mă făcu să tresar.

— David...

M-am ridicat dintr-o mișcare. Silueta ei desena o obscuritate mai densă și mai pură în penumbră.

— Eva!

— Știam c-o să te găsesc aici.

Vorbea încet. Broaștele, care tăcuseră câteva clipe, își reluară vacarmul ocrotitor. Țin minte că m-am gândit că orăcăitul lor avea duritatea unei uși ce se închidea în spatele Evei, ca și cum ea mi s-ar fi alăturat într-o cameră discretă.

Înainte să scot vreun cuvânt, ea mă luă de mână și se așeză pe buștean. Era loc cât să stea lângă mine. Pânza ușoară a rochiei se răsfrânse peste coapsele mele, îi simții bustul lipit de al meu, parfumul, ritmul respirației și ușoara umezeală a palmei care-o strângea pe a mea. Am știut să tac.

Stăteam tăcuți. Părea că, dincolo de murmurul regulat al fluviului și de cântecul broaștelor, puteam percepe în tăcerea noastră profunzimea unei înțelegeri la care n-am fi putut ajunge prin cuvinte.

Apoi, cu un glas blând, dar hotărât, Eva spuse:

— M-ai ocolit zile întregi, David.

N-am răspuns.

Ea mai lăsă să treacă un moment, apoi adăugă:

— Știi că suntem exact în locul unde m-ai împins în barcă atunci când am fugit de ciumă?

Nu știam. Am zâmbit în întuneric. Ea îmi strânse puțin mâna, ca și cum acesta ar fi putut fi un răspuns la zâmbetul meu.

Răcoarea fluviului ne învăluia, dar trupurile noastre, în fiecare punct în care se atingeau, ardeau. Am făcut un efort să uit de Isaia și de multe alte lucruri.

— Țin minte șederea noastră la Cracovia, reluă Eva. Cât ai fost plecat, m-am gândit întruna la asta. Câteodată, seara, ca să adorm, îmi povesteam călătoria noastră și asta-mi făcea atât de bine, încât mi se părea că o trăiesc încă o dată. Poveşti de fetiş-cană, dar nu numai. Am învățat de la tine că un bărbat se poate purta cu femeile ca și cum ele ar fi egale cu dânsul. Tu erai bun și răbdător, cum nu fusese nimeni nici înainte, nici după. Mă iubeai mult.

Iarăși n-am găsit răspuns, dar de astă dată eu i-am strâns mâna. Ea zise:

— Pe urmă mi-ai lipsit. Mă gândeam la Cracovia, dar de tine mi-era dor, rabi David.

Vorbea atât de încet, încât cuvintele ei păreau să se risipească în gălăgia broaștelor. Poate c-am închis ochii, ca să mă prefac a nu fi înțeles.

Degetele noastre împreunate rămaseră ca de plumb.

Apoi, deodată, Eva își lăsă capul pe umărul meu. Își retrase mâna dintr-a mea și mă cuprinse, brațul ei înconjurându-mi spatele, apucând țesătura caftanului ușor pe care-l purtam acum la fel ca MaHaRaL-ul. Prin pânză, sub obrazul ei fierbinte care mi se sprijinea pe umăr, îi simțeam umezeala lacrimilor.

Răsuflarea ei era acum atât de aproape de urechea mea, că nu mă puteam preface că n-o aud.

— Ai înțeles, David, nu-i așa?

— Nu știu.

— N-o să mă mărit cu Isaia.

— Eva!

— Ascultă-mă, David, te rog, ascultă-mă...

— Promisiunea tatălui tău...

— Ea-l privește pe tata, nebunia tatei. La fel și cea a lui Iacob. Dar e cu neputință. Știu asta de mult. Și o știi și tu. Chiar de și mai multă vreme, chiar dacă n-ai spus nimic. Am citit în ochii tăi. Am citit în inima ta.

— Nu se poate, Eva. Ai să-i distrugi.

— Și preferi să mă distrug pe mine, fiindcă tatăl meu n-a luat seama la ce promitea? Credeam că toată înțelepciunea voastră, toate studiile voastre, toate disputele voastre sunt ca să vă învețe să vă duceți îndatoririle și răspunderile. Nu spune bunicul că primul pas spre grădina purității este să porți în fața Celui Veșnic povara cuvintelor pe care le-ai rostit? Tatăl meu a rostit promisiunea. Nu eu. Eu nici nu eram născută.

Stătea în continuare lipită de mine, dar își ridicase capul ca să dea glas furiei ce fierbea în cuvintele ei. Cuvinte pe cât de cumplite, pe atât de drepte.

Ghiceam că mă privește prin întuneric. Ceva mai încet, zise:

— Și tu, tu ai fost martor la nebunia lor. Și ai tăcut.

— N-aveam niciun cuvânt de spus.

— Și bunicul meu, rabinul, i-a lăsat să spună și să facă după cum voiau. La fel, mama și bunica. Toți m-ați părăsit de parcă n-aș fi fost făcută din sânge și carne, nu înzestrată cu minte, ci numai o jucărie a cuvintelor tatei.

— Și Isaia? La Isaia te-ai gândit? El te iubește...

Pumnul care îmi ținea haina mă lovi deodată cu putere în coaste. Eva izbucni.

— Să nu spui tu asta! E ca și cum ai rosti o blasfemie în fața lui Dumnezeu! Tu știi ce-nseamnă să mă iubești. Chiar dac-o ascunzi.

Lăsă un moment de tăcere, umplut numai de orăcăitul broaștelor. Deodată, ca și cum ar fi vrut să bată la o ușă, își apăsă fruntea pe ceafa mea.

— Isaia nu iubește nimic, David. Nici pe el însuși. Vrea numai să asculte de tatăl lui... Și mai mult! Ai crede că vrea să devină umbra lui. Of! Da, el vrea să împlinească promisiunea! Numai la asta se gândește. Își închipuie că a o împlini e ca și cum ar urca scara Sefiroților!

Îi simții fruntea mișcându-se pe umărul meu, ca un semn de tăgadă.

— Isaia nu s-a născut încă, David. Mi-e de-ajuns să-l văd și să-l aud ca să știu că mi-e cu neputință să-l iubesc, ba încă să și intru în patul lui.

Nu mai reușeam să scot nicio vorbă, abia dacă respiram. Cuvintele Evei cădeau peste inima mea ca o grindină. Trebuia să mă stăpânesc din toate puterile ca să n-o cuprind, să n-o strâng în brațe și să nu-i sărut buzele, strigând că are dreptate. Că tatăl ei și cu Iacob păcătuiseră, că eu păcătuisem la fel ca ei și chiar, în felul meu, mai mult.

M-am străduit, dimpotrivă, să mă gândesc la haosul care se abătea peste noi ca o piatră zvârlită cu praștia. Mă sileam să mint. Să cred că nu era altă cale decât promisiunea aceea.

Dar Eva era încăpățânarea și tinerețea întruchipate. Nicio părticică din inima ei nu putea fi coruptă de minciuna mea.

— Tot ce nu pot face cu Isaia aș face cu tine plângând de fericire, David. Știi asta. Chiar am visat că ai avea curajul. Dar știu bine că nu.

— Eva, nu trebuie...

Îmi acoperi buzele cu degetele.

— Știu tot ce mi-ai putea spune. Știu tot ce gândești. Asta este. Nu-ți cer nimic altceva decât să mă iubești în continuare. Iar când ei se vor dezlănțui împotriva mea, tu va trebui să mă iubești mai departe.

N-am avut timp să protestez. Buzele ei au luat locul degetelor. Un sărut care, într-o fulgerare, m-a făcut să cred că universul era și mai mare decât văzusem în călătoriile mele.

Apoi Eva s-a pierdut în noapte. Broaștele și-au încetat deodată cântul. După atâtea veacuri, încă-i aud fiecare pas. Pentru o clipă, a fost straniu. Mi se părea că ea dispărea în focul stelelor și că trebuia să fug după ea.

2

Marele Rabin Solomon Luria, binecuvântat fie-i numele și fie ca gloria lui să strălucească până la sfârșitul timpurilor, preda la Safed, în pământul lui Israel, cele o mie de sensuri ale Cabalei și se plimba prin Pardes ca printr-o grădină de trandafiri. Spunea că, la începutul începuturilor, Dumnezeu se exilase în El însuși, că se contractase într-un punct de atom în Sfânta Sfintelor și că astfel, pentru o vreme, vidul cel absolut, cel de negândit, domnise în univers. Rabi Solomon numea mișcarea aceasta „Contracția", *Țimțum*.

Când pașii Evei nu s-au mai auzit și nu mi-au mai rămas decât noaptea și haosul a ceea ce tocmai se petrecuse, am crezut, și asta pentru mult timp, că inima mea, sufletul meu, trupul meu și rațiunea mea fuseseră spulberate pe vecie de acest vid neomenesc al Țimțumului.

Îți închipui, tu, care mă citești, tumultul și chinul meu, fără să mai fie nevoie să răsucesc prea mult cuțitul în rană.

Au fost, neîndoielnic, zilele cele mai cumplite ale existenței mele. Nu mai știam ce era bine și ce era rău, ce trebuia să fac și ce nu. Iar în cele din urmă, asemenea acelor corpuri inerte de pe cer care-și urmează traiectoria conform unor legi misterioase, care le fac să graviteze uniform în tăcerea siderală, m-am cufundat în obișnuințele de zi cu zi.

Prima măsură a fost s-o evit pe Eva cu orice preț. Am reușit asta atât de bine, încât am dedus că și ea era mânată de aceeași voință.

Mă mutasem înapoi în locuința de deasupra atelierului de pielărie al lui Iosif. În fiecare zi, plecam și mă întorceam fără să fac alți pași decât cei care mă duceau la klausul MaHaRaL-ului.

Pe cât îmi era cu putinţă, evitam şi să mă întâlnesc cu Isaac şi Iacob. Mai ales cu Isaac, de fapt, pe care cu greu aş fi putut să-l privesc în ochi.

M-au lăsat să duc viaţa aceasta fără să se împotrivească, ba chiar mă lăudau, văzând aici o nevoie de a mă disciplina, după anii petrecuţi departe de obiceiurile şi regulile noastre.

Dar eram pradă deznădejdii. Mă gândeam întruna la Eva, la suferinţa pe care o îndura. Iar ruşinea mea, furia şi neputinţa mea sporeau.

Puteam să stau faţă în faţă cu Isaac şi să-i povestesc totul? Să-i sfâşii fericirea, să-l potopesc cu reproşuri, încât să ghicească dragostea mea pentru Eva? Să spulber în neant visul promisiunii lui? Firește că nu.

Puteam să-l înfrunt pe Iacob, să-l conving să lase deoparte încăpăţânarea? Să-i arăt că fiul lui avea nevoie de alt vis decât acela de a se însura cu Eva şi că, silindu-l, avea să-l strivească? Firește că nu.

Puteam să mă eliberez de tulburarea mea înfăţişându-i MaHaRaL-ului adevărul? Poate.

N-am făcut-o. Sau, mai degrabă, maestrul nostru, cu marea lui intuiţie, îmi va fi presimţit tumultul şi cauza lui.

Căpătasem obiceiul de a mă ruga mai mult în fiecare zi, bucurându-mă astfel de o pace pe care n-o găseam nicăieri altundeva. Într-o zi, după rugăciunea de dimineaţă, MaHaRaL-ul a venit lângă mine, pe când intram pe culoarul îngust care ducea la sălile ieşivei.

Şi-a pus mâna pe umărul meu şi a ţinut-o astfel cât am mai făcut câţiva paşi. Apoi degetele lui lungi s-au strâns puţin. M-am oprit şi m-am întors cu faţa spre el.

De sub sprâncenele albe care se alungiseră şi mai mult, privirea lui mă scruta. Fără asprime. Liniştit. Am înţeles că MaHaRaL-ul mă ghicea la fel de bine ca şi cum gândurile mele ar fi stat aşezate pe o masă dinaintea lui. Ca pentru a mi-o dovedi, îmi puse o întrebare care mă zgudui ca o lovitură:

— David, crezi că nepoata mea e fericită?

N-am ştiut ce să-i răspund. Emoţia mea era atât de puternică, încât gâtlejul mi se strângea şi lacrimile – da, lacrimi, trebuie să mărturisesc – îmi înceţoşau vederea.

Am simţit mâna MaHaRaL-ului retrăgându-se de pe umărul meu. L-am auzit murmurând: „Ai, ai, ai..."

Îmi căutam disperat cuvintele. Am deschis gura, dar maestrul a scuturat din cap. Un semn pe care l-am înţeles îndată.

Şi care spunea: Nu, mişcarea a pornit şi trebuie să-şi urmeze traiectoria. Eva este Eva şi merge după destinul ei. Astfel este legea care spune că tatăl e stăpânul fiicei sale şi că nimeni n-are voie să intervină spre a-l întoarce din calea lui. Aceasta e voia lui Dumnezeu, să culegem ce am semănat.

Şi am tăcut.

Curând nu mai rămăseseră decât câteva săptămâni până la nuntă. Când îmi îngăduiam să ascult vorbindu-se despre asta, aflam că pregătirile erau în toi. Exuberanţa lui Iacob şi-a lui Isaac creştea. Eu n-o vedeam pe Eva, nici n-aveam vreo veste de la ea şi, cum timpul trecea, iar ziua de împlinire a acelei promisiuni de necrezut se apropia, am avut slăbiciunea să cred că Eva, până la urmă, renunţase la gândul de a se dezlega de ea. Avea să se mărite. Şi totul avea să reintre în normalitate. Chiar dacă normalitatea aceea era numai un înveliş care nu acoperea bine haosul.

Atmosfera din Praga, în jurul nostru, îndemna la bucurie şi la planuri exuberante. De când Împăratul Rudolf făcuse din Praga capitala lui, comerţul ajunsese la o opulenţă nicicând cunoscută. Banii curgeau chiar şi la noi, în oraşul evreiesc. Burgmaistrul Maisel supraveghea încheierea lucrărilor la noua şi marea sinagogă, care era opera vieţii lui.

Negustori bogaţi veneau, din marile oraşe ale imperiului, la porţile noastre, cu echipaje strălucitoare. Dădeau petreceri, daruri pentru şcoli sau pentru vechea sinagogă şi plecau cu contracte semnate de şambelanul lui Rudolf în persoană.

Uşurătatea îi ameţea pe toţi. Chiar şi vizitatorii MaHaRaL-ului păreau mai puţin zeloşi în dezbaterile din ieşivă.

Apoi a căzut trăsnetul, cu cinci zile înainte de Roș Haşana şi cu zece înainte de Yom Kippur.

Intram dimineața în klaus, când am auzit țipete şi gemete dinspre camera MaHaRaL-ului. M-am repezit într-acolo. Maestrul stătea în prag, țeapăn ca o statuie. Isaac umbla încoace şi încolo lovindu-se în piept. Văzându-mă, mă strigă scrâşnit pe nume:

— David!

Ghicisem pe jumătate. Mă gândeam la cele mai groaznice lucruri.

— Ce-i?

— Eva...

— Ce-i cu Eva?

— A plecat.

— Cum aşa, a plecat?

— A plecat, a fugit! Noaptea asta! Cu un bărbat, Dumnezeule mare!

— Cu un bărbat?

— Rușine, David, rușine peste noi!

— Ce bărbat?

— Rușine peste noi toți! Fata mea ne acoperă de rușine!

L-am apucat pe Isaac şi l-am scuturat ca pe-un sac:

— Ce bărbat?

— Un negustor. Un negustor bogat din Worms, care venea la noi în casă de multă vreme. Îl cheamă Bachrach...

Acum Isaac se ținea de mine şi urla:

— Îl poftisem la nuntă! Îți dai seama! Îl poftisem!

Când am întors capul spre MaHaRaL, am văzut că nu se clintise câtuşi de puțin. Dar ochii lui lipsiți de strălucire îmi spuneau că ştiuse totul de la început.

3

Până la sfârșitul zilei, tot orașul evreiesc știa vestea. Trăsnetul să fi căzut pe capetele noastre, și n-ar fi stârnit o groază mai mare. Nu pot să-mi amintesc de ziua aceea fără să văd străzile goale, încremenite în tăcere, ca și cum le-ar fi lovit un doliu cumplit: Eva Cohen, fiica lui Isaac și-a lui Vögele, nepoata MaHaRaL-ului, fugise din casa tatălui ei, din Praga, din Boemia, de la îndatoririle și rostul ei. Dispăruse cu un bărbat de patruzeci de ani, un evreu, firește, bogat, dar necunoscut. Un bărbat din Worms care nu putea fi un om de bună-credință, de vreme ce se luase după nebunia ei sau, cine știe, poate chiar o încurajase.

Cititorule, tu, care trăiești în secolul de azi, trebuie să-ți închipui ce însemna trăsnetul acesta! Azi, fuga Evei ar fi, în cel mai rău caz, capriciul unei tinere femei și, mai curând, afirmarea unei libertăți pe care ai admira-o și ai susține-o. În acel an 1598 din era creștină, a fost ca și cum s-ar fi întredeschis ușa hidoasă a haosului.

Plecată fără binecuvântarea tatălui și a bunicului ei, Eva rupea definitiv promisiunea care-i lega pe tatăl ei și pe Iacob Horowitz. Călca în picioare legile și sentimentele. Îl umilea pe Isaia, aducea lacrimi, rușine și teamă familiei ei.

Familie care era cea a MaHaRaL-ului.

Cum s-ar spune, era o femeie mai moartă decât morții.

Timp de câteva zile, mi s-a părut că toți mergeau cu capul în pământ și se gândeau numai la asta. Chiar dacă, de fapt, săptămâni întregi n-am auzit rostindu-se numele Evei.

Isaac se închisese în casă. Mai bine de o lună n-a fost văzut. Pentru Yom Kippur, a mers la sinagogă abia la miezul nopții. În ce-i privește, Iacob și Isaia se arătau cu ostentație. Amândoi mai severi și mai palizi ca niciodată. Două manechine de ceară

țeapănă, ferindu-se a intra în vorbă și purtându-și jignirea cu o demnitate care-i făcea pe oameni să coboare privirea.

Am auzit că Iacob forțase ușa lui Isaac și că se iscase o ceartă îngrozitoare. Iacob venise s-o ponegrească pe Eva cu nume pe care nimeni n-ar fi îndrăznit să le repete. Și, cum Isaac nu-l putea lăsa să-i insulte fiica, oricare-ar fi fost păcatul ei, Vögele se pusese între ei, cu lacrimi și țipete, ca să nu se încaiere.

O dispută pe care nu pot s-o povestesc, fiindcă n-am văzut-o cu ochii mei. Mă feream să trec pe la Iacob pe acasă. Nu le-aș fi putut aduce nicio alinare. Iar în ce mă privește, fiecare încăpere, fiecare foșnet de haine și chiar mirosurile din bucătărie mi-ar fi amintit prea multe lucruri pe care trebuia să le alung din gând și pe care nu le puteam încredința decât mângâierii ce mi-o dădea rugăciunea.

MaHaRaL-ul s-a retras și el din văzul lumii.

A anunțat că scria la o lucrare pe care-o amâna de mult: *Ner Mistva, Flacăra Legii*. Era un lung comentariu despre cartea lui Daniel și sărbătoarea de Hanuca. O operă care necesita destulă concentrare, ca să lase pe altă dată orele săptămânale de dezbateri pe care le acorda elevilor de la ieșivă și oaspeților. Și astfel, vreme de câteva luni, n-a fost văzut ieșind decât pentru treburi cu totul de neocolit, mergând la sinagogă și întorcându-se, închis la chip și cu ochii ațintiți spre ceea ce nimeni altcineva nu putea vedea. Cât despre cuvintele lui, le-ai fi putut număra pe degetele celor două mâini.

În miezul iernii, durerea și chiar amintirea pricinuite de fuga Evei începură, în sfârșit, să se șteargă.

La câteva săptămâni după Yom Kippur, Isaac s-a întors la klausul Maestrului. Privirile ni se încrucișau cu greu. Eram ca niște oameni care-și rupseseră de curând picioarele și nu se puteau mișca decât cu prudență.

Iacob s-a întors și el. După câteva șovăieli, a avut mărinimia să facă primul pas al iertării. Într-o zi, în vestibulul micii sinagogi de lângă ieșivă, i-am văzut deodată pe cei doi vechi prieteni

față în față. Șoptind și gemând. Apoi înlăcrimați, unul în brațele celuilalt.

A doua zi, pentru prima oară după mult timp, Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, a venit să țină o lecție. Ne-a citit pagini din *Ner Mistva*. La Praga, vremea era închisă în ziua aceea, între ploaie și ninsoare, iar lucrul acesta a fost ca și cum o adiere de primăvară ar fi suflat spre noi.

Dar, vai, sub liniștea de la suprafață, răul rămânea. În spatele măștii de calm sever pe care-o arbora, Iacob avea de înfruntat reproșurile fiului său.

După săptămâni de amorțire în care mama lui, Rebeca, se temuse pentru sănătatea lui, Isaia se trezea în ruinele existenței sale.

Din primele zile ale copilăriei, în viața lui existase o ordine și o speranță. Vreme de douăzeci de ani, acestea fuseseră întărite de fiecare oră și an care se scurgeau. Iacob îl învățase și-i spusese de-o mie de ori că promisiunea ale cărei miez și a cărei împlinire era chiar el ținea de respectarea întru totul a îndatoririlor sale. Trebuia să-și cunoască și să-și păstreze poziția. Ca fiecare om, era numai un grăunte al universului, dar grăuntele acesta, prin puritatea lui, stătea mărturie pentru plăcerea lui Dumnezeu de a-l vedea în viață. Efortul era mare, dar pe măsura răsplății. Să se însoare cu Eva nu însemna numai să-și îndeplinească rolul de bărbat. Să împlinească promisiunea făcută de tatăl său lui Isaac Cohen însemna să le dovedească tuturor evreilor din lume că Domnul îi ținea în palma Sa. Că încă dăruia acea iubire aleasă poporului cu care încheiase Legământul.

Și, în felul lui, Isaia învățase s-o iubească pe Eva, ba chiar s-o admire, fiindcă ea era cealaltă parte a acestei promisiuni minunate.

Și, de vreme ce totul era astfel desăvârșit, de vreme ce totul se petrecea după ordinea dorită de tatăl lui, nicio clipă nu privise chipul, gesturile, mișcările, ochii Evei cu câtuși de puțină pătrundere. Nu-l atinseseră niciodată afecțiunea, dorința, teama care dau târcoale prin gândurile unui băiat gata să pună în

curând stăpânire pe întreg misterul unei femei menite să-i fie tovarăşă de viaţă.

Orbit de măreţia rolului pe care i-l destinase tatăl său, Isaia nu ştiuse să ghicească în răceala şi distanţa Evei altceva decât sănătoasa şi sensibila modestie care, credea el, i se potrivea viitoarei sale soţii.

Şi deodată, ca şi cum o substanţă otrăvită ar fi dizolvat fiecare cuvânt cu care Iacob zugrăvise realitatea şi îşi susţinuse eforturile de a o înfrumuseţa şi mai mult, în faţa lui Isaia nu mai rămânea decât un hău înspăimântător. Groaza unui neant întinat de minciuna pe care-o citise pe buzele tatălui său mult iubit.

Într-o seară cu ninsoare, într-a patra sau a cincea zi din Şevat, era un ger de crăpau pietrele. MaHaRaL-ul tocmai păşise pragul klausului, înfofolit în mantoul lui uriaş. Noi veneam în spatele lui, Isaac, Iacob şi cu mine, precum şi alţi câţiva. Făcurăm câţiva paşi cu ochii aţintiţi spre pământul alunecos, pe care felinarele nu-l luminau bine. O umbră se înălţă în faţa noastră, în mijlocul uliţei. Scoase un ţipăt. Era Isaia.

Numai în cămaşă, cu părul încâlcit şi privirea arzând de febră. Un fir de salivă i se usca în colţul buzelor, ca unui cal care şi-a muşcat multă vreme zăbala.

Înainte ca MaHaRaL-ul să aibă timp pentru vreun gest, strigă:

— M-aţi mințit! Voi toţi!

Arătătorul lui uscat se îndreptă rând pe rând spre pieptul tatălui său, al lui Isaac, al MaHaRaL-ului şi chiar al meu. Dacă degetul lui ar fi fost o lance, ne-ar fi străpuns.

–Sunteţi toţi nişte mincinoşi! Faceţi promisiuni şi nu ştiţi să le ţineţi!

Avea o voce ascuţită. Ai fi crezut că-i un copil îndărătnic.

Iacob se repezi spre el.

— Isaia! Isaia, fiule, linişteşte-te!

— Nu!

Isaia îl împinse cu puterea celor înnebuniţi. Iacob se clătină. S-ar fi prăbuşit în zăpadă, dacă nu l-ar fi susţinut Isaac. Isaia răcni:

— Tu eşti primul dintre mincinoşi, tatăl meu! Ai şerpi pe buze!

Strigătele lui atrăgeau lumea. Se deschiseră câteva uşi, mai multe chipuri se apropiau. Felinarele se adunau şi ne luminau tot mai puternic.

MaHaRaL-ul păşi înainte. În faţa trupului prea subţire şi chinuit al lui Isaia, silueta lui părea mai masivă ca niciodată. Întinse mâna într-un gest liniştitor. Rosti câteva cuvinte atât de încet, încât nu le desluşeam, dar îl vedeam pe Isaia ridicându-şi chipul spre Maestru. Părea surprins de ce auzise.

O adiere de judecată se ivi în privirea lui. Ai fi putut crede c-are să se liniştească.

Dar nu. Gura lui se schimonosi şi, de astă dată, fiecare fu izbit de cuvintele pe care i le azvârli MaHaRaL-ului în faţă:

— Nici dumneavoastră nu vă ţineţi promisiunea. Spuneţi: Trebuie să urmăm poruncile lui Dumnezeu. Spuneţi: Trebuie să punem trupul material sub stăpânirea sufletului, iar scânteia divină va împlini Binele. Spuneţi că lucrurile trebuie să se întâmple aşa şi pe dincolo. Dar ele se întâmplă altfel, şi nici măcar n-aveţi puterea să vă faceţi ascultat de propria nepoată!

Rânji. Oamenii ascultau, dar ar fi trebuit să-şi astupe urechile. Violenţa şi lipsa lui de respect îi împietri pe toţi.

— Spuneţi: Un evreu nu este răspunzător numai pentru sine. Binele şi răul pe care le săvârşeşte devin binele şi răul care vor apăsa peste întreg poporul nostru. Iar eu vă spun: Ce mi-a făcut Eva va fi ca o ciumă pentru voi toţi!

În sfârşit, Iacob şi Isaac reacţionară. Se repeziră la el. Iacob îşi puse palma căluş peste gura fiului său, implorându-l:

— Taci! Taci, Isaia, nu-l insulta pe Maestru!

A fost înfiorător. Isaia se zbătea, plângând şi gesticulând: un osândit. Febra îi înzecea puterile. Îi scutura pe tatăl lui şi pe Isaac ca pe nişte paie. Voiam să le sar în ajutor, când MaHaRaL-ul îi dădu la o parte. Cuprinse cu mâinile sale lungi umerii fragili ai băiatului. Isaia încremeni. Ai fi zis că un fluid curge prin el şi-i opreşte demenţa muşchilor. Isaac şi Iacob se dădură înapoi

cu spaimă. Vedeam privirea lui Isaia. Doi ochi mari și plini de lacrimi care scrutau infernul.

MaHaRaL-ul îl trase ușor spre el. Îl strânse prin mantoul său gros și-l ascunse ca pe copilul care redevenise. Lăsând capul în jos, îi șopti cuvinte pe care noi nu le puteam auzi. Hohotele lui Isaia se preschimbară într-o răsuflare grea, o hulă de spaimă care se potolea.

Apoi Maestrul își îndepărtă brațele, iar Isaia se clătină, cu ochii ațintind chipul MaHaRaL-ului, care-i spuse cu blândețe:

— Timpul, Isaia. Nu uita. Drumul e făcut din timp, iar scânteia divină este focul răbdării. Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit.

Acum auzea toată lumea, cum, fără îndoială, și voia MaHaRaL-ul.

Iacob își dădu jos pelerina ca să-l învelească pe fiul lui. Cu ajutorul lui Isaac, îl împinse spre celălalt capăt al străzii. Îi vedeam pierzându-se în noaptea înălbită de fulgi mari.

Scena aceasta a bântuit multe luni mințile oamenilor din oraș.

Se poate ca nu puțini să se fi întrebat, pe tăcute, dacă nu era și ceva adevăr în răcnetele lui Isaia. Oare afecțiunea Maestrului pentru nepoata sa nu întrecuse cumva măsura? El, care zâmbise la capriciile și neascultările ei. Care voise să-i dea o educație de bărbat, în loc s-o deprindă cu locul și rolul ei. În multe privințe, Eva era rodul învățăturilor lui. Era cu putință ca Marele Rabin Lœw să fi făcut o greșeală?

O întrebare pe care nimeni nu îndrăznea să și-o pună cu adevărat. Și fiecare, deopotrivă cu speranță și teamă, se gândea la cuvintele pe care el i le spusese fiului lui Iacob și pe care le ținuserăm minte cu toții: „Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit".

Astfel a trecut timpul. Aproape un an. Oarecum ciudat, ca și cum lumea și-ar fi ținut suflarea. Un an în care Isaac n-a primit nicio veste de la Eva. Din când în când, numele lui Bachrach apărea în vorbele vreunui negustor. Urechile se ciuleau, dar întrebările se stingeau pe buze.

Timpul lucra, ostoind și durerile cele mai puternice. Oamenii aveau cu ce să-și ocupe gândurile și să se veselească. Pacea domnea în Praga, iar opulența strălucea peste toată Boemia. Împăratul continua să se arate prietenul evreilor. Purta o asiduă corespondență cu MaHaRaL-ul.

Șambelanul făcea pe mesagerul, și de la el am aflat că Tycho Brahe acceptase în sfârșit postul de *Mathematicus* imperial. Cu o condiție extravagantă. Disputa lui cu Danemarca se consumase atât de dramatic, încât palatul pe care-l văzusem pe Vetusia fusese în parte distrus. Brahe trimisese planurile la Praga, ca să fie reconstruit aici. Împăratul Rudolf îșI dăduse acordul și se arăta atât de nerăbdător, încât porunci începerea lucrărilor când zăpada încă nu se topise de tot. Tycho Brahe, însoțit de mașinăriile pe care le putuse salva din Uraniborg, își anunța sosirea înainte de sfârșitul toamnei, pentru a supraveghea progresele la noul Palat al Stelelor.

Dar veneau și vești mai sumbre. În Nord, în Flandra și în Germania, războaiele dintre luterani și catolici reîncepuseră cu o violență sălbatică. Și, cum se întâmpla din timpuri imemoriale, setea de sânge și masacre sfârșea prin a-i lua ca țintă pe evrei. La Münster, Koblenz sau Bonn, supraviețuitorii măcelurilor fuseseră alungați din orașe și state. Se dăduseră legi pentru ca orașele evreiești să fi distruse și să nu poată renaște.

La noi, în Praga, cu toată bunăvoința pe care ne-o arăta împăratul, vechea teamă, care nu adormise niciodată decât pe jumătate, a revenit în inimi. Ea se răspândea prin șușotelile de la ieșirea din sinagogă. Unii căutau semnele unei vești bune, alții le repetau pe cele rele.

Într-una dintre zilele acelea de incertitudine, Isaac m-a apucat de braț.

— David, am primit o scrisoare...

A rostit cuvintele acestea dintr-o suflare, iar dacă ele nu-mi spuneau conținutul scrisorii, ochii lui mi-l dezvăluiau. Dintr-odată, trebuie să recunosc, toate eforturile pe care le făcusem ca să uit s-au destrămat ca o mătase prea fină. Numele și chipul Evei îmi jucau în piept.

Isaac m-a ghicit și a făcut un semn de încuviințare.

Lumea se mișca în jurul nostru. Vorbind tot în șoaptă, Isaac a adăugat:

— Să mergem acasă.

Pesemne c-am avut o mișcare de retragere sau un refuz în privire. Isaac m-a strâns de braț. Se vedeau în trăsăturile lui o tristețe, o chemare pe care nu puteam să le ignor.

Am intrat în mica încăpere unde, cu mulți ani în urmă, îi dădusem pentru prima oară Evei lecții de matematică. Urcând scara până la etaj, am dat peste Vögele. Am citit aceeași rugăminte în ochii ei. Mă pregăteam pentru ce aveau să-mi ceară. Ghiceam. Nu trebuia să primesc.

Isaac scoase de sub mantou o scrisoare îndoită cu grijă și a cărei pecete era sfărâmată în bucăți mici. Am fost surprins să nu recunosc scrisul Evei.

Isaac zâmbi trist.

— Nu ea a scris. Ci el, acest Bachrach din Worms.

Puse scrisoarea pe masă și o împinse spre mine. Îi făcui semn că nu voiam s-o citesc. Fără s-o ia înapoi, se uită la ea și spuse:

— Scrie că-s soț și soție înaintea lui Dumnezeu. Un rabin i-a căsătorit acum zece luni, îndată ce-au ajuns la Worms. Îmi cere iertare. E respectuos. Spune tot ce trebuie spus.

Isaac ridică din umeri ca și cum acestea n-aveau mare însemnătate. Apoi înălță ochii.

— Ceea ce nu spune e adevăratul motiv al scrisorii.

Și, cum se oprise, am încruntat din sprâncene și l-am întrebat dintr-o suflare:

— Eva e bolnavă?

Nu avu timp să-mi răspundă. Ușa se deschise în spatele meu și intră Vögele. Plânsese, dar chipul ei, pe care ridurile desenaseră tristețea, era hotărât.

— Sunt sigură. Simt asta de la Pesah!

Se lovi în piept. Pesemne că ascultase la ușă, nemaiputând să-și stăpânească durerea.

— De cum am început curățenia casei, a doua zi după Purim, mi-a venit, reluă ea fără să țină seama de semnele prin care Isaac

o îndemna să se liniștească. Numai un sentiment, o părere. Ca și cum niște fire de praf mi-ar fi pătruns în vintre. Mai întâi am crezut că e cât se poate de firesc, după ce se petrecuse. Dar, cu cât îmi vedeam de treabă, cu atât praful nu mă lăsa să respir. N-am îndrăznit să-i spun lui Isaac. Am vorbit cu mama. Ea mi-a spus: „Și eu respir praful fiicei tale. Al suferinței ei". Am frecat casele ca niște nebune. Când totul a fost curat, podelele ceruite, dulapurile aranjate, covoarele bătute, hainele spălate și bucătăria fără nicio urmă de drojdie veche, am început să am vise. Am văzut-o pe Eva mea. Era frumoasă, frumoasă cu adevărat, dar vorbea cu voce bărbătească și rostea cuvinte înfiorătoare. Visul a revenit, de două, de trei ori. I-am povestit mamei. Ea mi-a spus: „Nepoata mea se luptă cu un dibuk, iar asta face un zgomot așa de mare, că-l auzi și tu". Acum e convinsă că nenorocirile au pornit și că-i prea târziu. Dar mama e bătrână, iar eu vreau s-o ajut pe Eva.

Lacrimile îi reapăruseră pe marginea pleoapelor. Se așeză. Degetele ei le atingeau pe ale mele.

Isaac rosti cuvintele pe care le așteptam:

— Am vrea să te duci s-o vezi. Acolo, la Worms. S-o vezi și s-o aduci înapoi acasă, dacă poți.

M-am prefăcut surprins:

— Eu?

— Dacă poate cineva, tu ești acela.

— De ce? Fiindcă știu să călătoresc?

Am spus asta pe un ton nemulțumit. Ei îmi cereau să fac tocmai ceea ce, cu prețul a multe eforturi și multă durere, îmi interzisesem să fac după fuga Evei.

De câte ori mă rugasem să am puterea de a mă împotrivi acestei ispite? Să mă duc după Eva, să vorbesc cu ea, s-o smulg din mâinile bărbatului care-o răpise... Ar fi fost fără rost. Eva alesese. O știam și puternică, și încăpățânată să poarte povara hotărârilor ei, oricare-ar fi fost acelea. Și apoi: „Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit", spusese MaHaRaL-ul.

Și totuși, eram roși de confuzie. Ea răvășea granițele între îndatoririle, temerile și dorințele noastre. Și ghiceam cu toții că

piatra aruncată de fuga Evei și de promisiunea încălcată încă nu se întorsese pe pământ. Toți ne temeam de clipa când avea să cadă. Toți, Isaac, Vögele, Iacob și fiul lui, am fi vrut s-o abatem din traiectoria ei.

Și apoi, de ce să nu mărturisesc? Tocmai aflasem că Eva îl luase de soț pe acel Bachrach. Otrava subtilă a geloziei mă răscolea, deși nu voiam să las să se vadă.

Dar, în clipa aceea, privirea pătrunzătoare a lui Vögele îmi citea inima și mintea ca pe o carte larg deschisă în fața ei.

Am mai spus:

— Ce folos ar avea, dacă ea nu vrea să mă asculte? Ați fi și mai nefericiți. Ar fi cu adevărat ca și cum ați pierde-o pentru totdeauna.

Isaac dădu din cap și răspunse foarte încet:

— Te rugăm, David, din adâncul inimii și în fața tuturor pedepselor lui Dumnezeu. Eu și cu Vögele te rugăm. Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, este și el de părere c-ar trebui să te duci la Worms. Adu-ne fata acasă. Fă-o să ne treacă pragul. Și pe soțul ei, dacă vrea. Lucrurile trebuie să reintre în normalitate, David.

Am închis ochii și mi-am trecut mâna peste fruntea umedă.

Când i-am redeschis, Vögele mă privea țintă. Spuse:

— Eva o să te asculte. O să te asculte, fiindcă știe că tu o iubești cu inimă curată.

4

Astfel, am mers la Worms.

Călătoria, care n-ar fi trebuit să ia mai mult de o săptămână, a durat de trei ori pe-atât. Am plecat cu niște negustori obișnuiți cu drumul. A trebuit să facem un ocol mare ca să evităm Bamberg și Würzburg, de unde auziserăm zvonuri despre luptele dintre catolici și luterani.

În sfârșit, ne-am apropiat de Worms în toiul unei zile vântoase, când soarele abia se vedea prin perdeaua compactă de nori.

Avusesem tot timpul să-mi închipui momentul când aveam să dau în sfârșit ochii cu Eva și cu soțul ei. Greutățile drumului și încetineala catârilor îmi îngăduiseră să-mi caut cuvintele și felul în care se cuvenea să mă port. Dar, vai, odată intrat pe poarta orașului evreiesc, închipuirea mea mi-a părut a păli cu totul, în fața realității care m-aștepta! N-am îndrăznit să bat de îndată la ușa lui Samuel Bachrach. În loc să întreb care-i drumul spre a ajunge la adresa dată de Isaac, m-am dus direct la sinagogă.

Am rămas acolo până la rugăciunea de seară, fără ca nehotărârea să mi se spulbere sau să capăt curaj. Dar, când am trecut într-o cameră de studiu, ochii mi-au alunecat peste câteva cuvinte din Cartea lui Iov, caligrafiate pe un pergament atârnat pe perete:

Știu că poți să faci orice și că nu este niciun gând care să nu ajungă pentru Tine faptă.

Cine cutează, ai zis Tu, să bârfească planurile Mele, din lipsă de înțelepciune?

Cu adevărat, am vorbit, fără să înțeleg, despre lucruri prea minunate pentru mine și nu știam. (42:2–3)

Ceva ca un murmur îmi urcă în piept. Îmi regăsisem voința. Și chiar un fel de nerăbdare. Era totuși prea târziu ca să merg și

să bat la ușa lui Bachrach. Am găsit un loc de dormit și, în zori, când orașul a revenit la viață, am ajuns în fața casei sale.

Era cum mi-o închipuisem: cea mai frumoasă de pe stradă. Casă de om bogat. Un servitor în caftan de catifea mi-a deschis, m-a întrebat cum mă cheamă și de unde vin.

Când am spus Praga, expresia lui s-a schimbat. M-a poftit într-o cameră strâmtă, confortabilă și plăcută, ale cărei ferestre dădeau spre stradă. Pesemne că Bachrach îșI lăsa aici să aștepte cunoștințele de afaceri. El sosi aproape în aceeași clipă, strigându-mă pe nume înainte să mă întorc spre el.

— David Gans! Cât mă bucur să te văd!

Tonul lui sincer m-a izbit la fel de mult ca înfățișarea. Un bărbat cu părul blond și creț, cu trăsături fine și pielea lăptoasă și proaspătă. În ciuda vârstei care era cam aceeași cu a mea, arbora un chip tineresc și mă întrecea cu o jumătate de cap. În concluzie, un bărbat arătos, care nu avea câtuși de puțin aroganța bogaților.

O simpatie neașteptată mi-a luminat zâmbetul. Salutul meu a rămas totuși așa cum se cuvenea să fie: plin de stinghereală. El nu se opri și-mi răspunse ca și cum ne-am fi cunoscut deja. Nu s-ar fi purtat mai bine nici cu un vechi prieten, a cărui vizită ar fi așteptat-o cu nerăbdare.

M-a condus la etaj, într-o cameră unde ardea focul și unde mătasea fotoliilor, strălucirea lemnului și lambriurile catifelate m-au uimit. La un evreu nu vedeai niciodată asemenea finețuri. În timp ce el dădea poruncă să ni se aducă de băut și de mâncare, eu contemplam aiurit splendoarea tapiseriilor care acopereau pereții și care-l înfățișau pe Moise fugind din Egipt.

Bachrach mi-a ghicit uimirea naivă. A surâs și s-a stăpânit să comenteze. Zâmbetul i s-a pierdut însă repede sub o umbră de îngrijorare. Îmi spuse foarte simplu:

— Eva doarme încă. N-am avut curaj s-o trezesc. Vai, are niște nopți foarte urâte! Dar știu că va fi fericită să te vadă.

— N-am venit aici în numele meu, ci trimis de Isaac și de Vögele.

— Firește.

Francheța privirii lui mă dezarma. Nu trebuia să te iei după înfățișarea lui tinerească. Acesta era un om care trata afaceri

în care oamenii erau lipsiți de scrupule. Opulența era dovada că știa să dejoace minciunile și prefăcătoriile. Iar ale mele erau prea limpezi.

Așteptă ca servitorii să închidă ușa, lăsându-ne singuri, ca să reia:

— M-am rugat ca Isaac să dea un răspuns scrisorii mele, iar răspunsul ești dumneata.

— Cum...

— Eva mi-a spus destule cât să mă pot încrede în dumneata ca în nimeni altul.

Îl privii cum toarnă în boluri fiertura groasă, amestecată cu bere. Mărturisii din vârful buzelor:

— Nu înțeleg.

— Trebuie s-o salvez pe Eva. Și am nevoie de dumneata.

— S-o salvezi? De cine, Dumnezeule mare?

— De El, poate. De ea însăși, cu siguranță.

Și Bachrach îmi povesti întâlnirea lui cu Eva, fuga din Praga și ce urmase. Se destăinuia fără ocolișuri, cu toate că nu ne cunoșteam nici de un ceas. Glasul și expresiile erau ale unui om care-i dezvăluie singurului prieten ce are el mai scump și mai ascuns pe lume.

Prima oară când intrase în casa lui Isaac, mi-a spus, fusese subjugat pe loc atât de frumusețea, cât și de tăria de caracter și inteligența Evei. Nu fusese nevoie decât de alte câteva vizite, pentru ca această fascinație să se preschimbe într-o dragoste care pusese stăpânire pe el. Nu era născut ieri. Simțise deja cu o femeie extazul pe care un bărbat îl poate aștepta de la iubirea împărtășită. Soția-i murise fără să-i lase copii, nici dorință pentru o nouă idilă. Și deodată, în fața acestei femei atât de tinere, nu-i luase decât câteva ceasuri ca să-nțeleagă că viața lui, prin voia Atotputernicului, renăștea.

— Totuși, aveam motive întemeiate să-mi ferec ochii și inima, David. Sunt cu douăzeci și cinci de ani mai în vârstă decât ea și ar fi trebuit să fiu suficient de înțelept ca să mă țin departe de tinerețea ei. Și-apoi, îți dai seama că mă informasem. La a treia întâlnire, știam totul despre promisiunea făcută între Isaac și Iacob. Ar fi trebuit să-mi închei afacerile și să plec. Iată ce-ar fi trebuit să fac.

Dar nu făcuse.

Ba dimpotrivă, începuse să viziteze cu asiduitate casa lui Isaac. Aducea cadouri și un gust pentru petrecere și lux. Și multă atenție. Fereala Evei se mai înmuiase, râsul ei izbucnea mai des și mai tare. Într-o zi, îi mărturisise tulburarea ei. Perspectiva de a se mărita cu Isaia o sfâșia pe dinăuntru. Nu reușea cu niciun chip să se împace cu gândul acesta.

— Tremura din cap până-n picioare când vorbea despre asta. Zile întregi mi-a tot repetat că împlinirea acestei promisiuni ar fi un păcat mai mare decât minciuna. O pată pe chipul lui Dumnezeu. Nimic din ea nu era făcut pentru a se căsători cu fiul lui Iacob, decât voința tații, care fusese întotdeauna doar un joc. Și nu puteam să fiu decât de acord cu judecata ei. Astfel că, atunci când mi-a spus: „Căsătoria asta n-o să se facă. O să plec din Praga înainte", nu m-a mirat. Am încercat totuși să-i arăt cum lucrul acesta i-ar pecetlui restul vieții. I-am descris un viitor întunecat, am făcut-o să se gândească la alte căi de ieșire. Nu putea oare să-l convingă pe tatăl ei să dezlege promisiunea aceea absurdă? „Nu, tata n-o să-nțeleagă nimic. A făcut promisiunea și azi vede în împlinirea ei judecata lui Dumnezeu." Iar bunicul ei, MaHaRaL-ul, pe care-l adora atâta, nu-i putea veni în ajutor? A dat din cap fără un cuvânt. Oricum, am insistat eu, n-avea prieteni care ar fi putut pune o vorbă pentru ea? Mama ori bunica ei n-o puteau sfătui? Ea a râs: „Ele nu se luptă dincolo de pragul bucătăriei lor. Se supun în toate soților, și asta de mult. Felul meu de a spune ce gândesc, exact ca un bărbat, le sperie. Și ele încearcă să mă facă să tac". Apoi a pronunțat numele dumitale, David. A spus: „El ar putea. Dar n-o s-o facă. Nu din lașitate. Pentru că noi ne iubim, și iubirea dintre noi nu poate fi decât un secret. Știu că să mă-ndepărteze de Isaia ar fi pentru el cel mai cumplit păcat".

Aici, Bachrach tăcu, dar fără să-și întoarcă privirea dinspre mine.

Dumnezeu să mă ierte. Cât e de greu, cititorule, să descrii emoțiile care te străbat într-o asemenea clipă! Și totuși, eu am avut, mai mult ca orice om, puterea să mă gândesc și iar să mă gândesc.

Însă aceeași confuzie revine și mă răscolește mereu. Tulburarea unei bucurii, a unei fericiri fără seamăn. Conștiința că în sfârșit s-a împlinit lucrul pentru care trăim: iubim, iar iubirea aceasta e recunoscută. Și, imediat, rușinea. Conștiința slăbiciunii mele față de profunzimea acestei mărturisiri. Eva spunea adevărul. Iubirea aceasta nu se cuvenea nici măcar să fie șoptită.

Atunci, chiar în timp ce se naște fericirea, durerea te sfâșie. Jarul remușcării mistuie totul: ce valoare are iubirea care nu se poate împlini? Unde duce ea, dacă nu în abis?

Soțul Evei a știut să ghicească haosul care mă scutura ca pe-un pai. Privirea lui a devenit mai blândă. A clătinat din cap. Așteptând să mă liniștesc, s-a întors spre șemineu ca să mai arunce câteva lemne. Mi-am redobândit conștiința cât să mă conving că și el însuși va fi trecut printr-o asemenea tulburare. Sau poate chiar mai rea.

Când se reașează la masa pe care bolurile noastre stăteau neatinse și reci, Bachrach a făcut un gest de oboseală. Un gest surprinzător la un om atât de energic și hotărât. Acum tristețea îi îneca ochii.

— Astfel, David, i-am propus s-o ajut să fugă. S-ar putea spune c-am profitat de slăbiciunea ei. Știam că ar fi acceptat, îndată și cu orice condiție. Să-mi ierte Dumnezeu comparația asta: era întrucâtva ca în negoț, când știi că o afacere o să se-ncheie fiindcă omul din fața ta are prea mare nevoie să cumpere ceea ce-i oferi.

Închise pleoapele ca să adauge:

— Eva avea toată slăbiciunea tinereții, iar eu tăria vârstei mele.

Bachrach organizase așadar plecarea, ceea ce nu era greu. Pleca din Praga spre Worms cu patru trăsuri de postavuri și pânzeturi de Boemia. Încărcătură pe care urma s-o revândă în Olanda. Burgmaistrul nostru, bogatul Mordehai Maisel, era părtaș la negoț. Vreo cincizeci de oameni înarmați asigurau paza convoiului. Eva se ascunsese ușor printre servitoare ca să treacă de porțile orașului.

— Când am ajuns aici, încheie Bachrach, am mers neîntârziat la sinagogă ca să cerem căsătoria, spre a nu trăi în păcat.

Șovăi pentru prima oară.

— Înțelegi, așadar: Eva nu m-a urmat din dragoste. Voia numai să scape de nebunia acelei promisiuni.

— Și de cine vrei s-o salvezi astăzi?

— De dibuk. De luni întregi, dibukul a pus stăpânire pe mine, David!

Am tresărit atât de tare, încât am răsturnat măsuța din fața mea. Nu Bachrach îmi răspunsese, ci vocea Evei.

Bachrach și cu mine ne-am ridicat. Ea stătea în pragul unei uși care se deschidea în tapiserie și pe care n-o ghicisem. Pentru o scurtă clipă, mi s-a părut că era printre personajele ce-l înconjurau pe Moise în fuga din Egipt. Avea chipul palid, trupul slab, ascuns într-o rochie lungă, puțin strânsă sub piept și a cărei catifea forma pliuri cu reflexe de un cenușiu mătăsos. Cearcăne adânci îi afundau privirea. Ochii îndepărtați, agitați deopotrivă de strălucirea provocatoare a hotărârii ei și de flacăra febrilă a unei tristeți atât de intense, încât toate cuvintele pe care-aș fi vrut să le rostesc mi se opreau în gât.

Ea însă înaintă grațioasă, cu un pas ce părea să fi căpătat o legănare nouă, ca și cum, tot umblând prin casa aceasta princiară, ar fi deprins o ușurință dezinvoltă.

I-a întins mâna dreaptă lui Bachrach, care i-a sărutat-o cu tandrețe. Apoi ne-am aflat față în față.

Nu eram în stare de niciun gest și nici să rostesc vreun cuvânt. De aproape, paloarea Evei îi arăta istoveala. Mi-am amintit primele cuvinte ale lui Bachrach: „Are niște nopți foarte urâte..." Da, avea buzele transparente, iar pielea ei atât de fină avea pe pomeți o lucire bolnăvicioasă.

Am scuturat din cap fără să vreau, cum faci în fața unui lucru care te mâhnește. O mișcare pe care ea a înțeles-o pe loc. Lacrimile i-au umplut ochii. Îmi murmură numele. De două ori. Cum chemi în rugăciune. Și deodată am prins-o în brațe.

Ea și-a împreunat mâinile în jurul gâtului meu, iar trupul îi era ușor ca un fulg. Am închis ochii, cuprins de amețeală, și-am crezut c-o să mă prăbușesc sub avântul ei. O îmbrățișam și o susțineam. Suflarea ei îmi ardea gâtul, îl uda cu hohote tăcute. Mi-a luat câteva secunde ca să-mi dau seama că tremurul acela sacadat care-mi lovea vintrele și pieptul venea de la ea.

Străbătea țesătura groasă la fel de ușor ca pe un bumbac fin. Erau spasmele unei groaze depline.

Am redeschis ochii. Bachrach se întorsese cu spatele la noi și se uita pe fereastră. Am vrut s-o dau ușor pe Eva deoparte. Se depărtă singură, dintr-un salt, mânată de aceeași violență cu care mă îmbrățișase.

Aruncă o privire spre Bachrach înainte să-mi spună:

— Dibukul pune stăpânire pe mine în fiecare noapte, David. Nu mai îndrăznesc să-nchid ochii. Mi se pare că dorm, și el vine în mine. Mă mânuiește ca pe-o păpușă. Vorbesc, dar vocea mea nu mai este a mea. E a unui bărbat. Samuel înnebunește. El aude totul, căci eu, pe urmă, nu-mi amintesc nimic.

— Un bărbat?

— Da, o voce de bărbat care spune lucruri într-o limbă pe care n-o știu. Sau poate le spune astfel încât să nu se poată înțelege. Acum, când se lasă noaptea, umblu prin toate camerele casei ca să nu mă ia somnul. Dar vine mereu un moment când sunt prea ostenită. Atunci dibukul pune stăpânire pe mine și totul o ia de la capăt...

Tăcu. Privi din nou spre soțul ei. Având pe chip o blândețe fără margini, dată de iubirea ce i-o purta, Bachrach deschise brațele ca s-o primească. Dar, în loc să se avânte spre el, ea făcu un gest straniu. Îi prinse mâinile ce se întindeau spre ea și își ascunse între ele chipul tulburat.

Căzu în genunchi. Murmurul ei răzbătea prin palmele lui:

— Iartă-mă, iartă-mă! Iartă-mă, soțul meu!

Bachrach se strădui să zâmbească și s-o ridice.

— Atotputernicul mi-e martor: n-ai nevoie de iertarea mea. Nu mi-ai greșit niciodată.

Eva păstră mâinile lui Samuel între ale ei, le apăsă pe piept și, în același timp, se întoarse spre mine.

— Samuel a făcut tot ce i-a stat în putință. M-a dus la toți rabinii din Worms. Mi s-au făcut exorcisme. Dar nimic n-a fost de folos. Dibukul se întoarce mereu și-mi arde nopțile. Dacă mai ține, curând o să-mi pierd mințile. De ce? De ce, David?

Privirea ei mă înfrunta ca și cum eu eram tribunalul reunit spre a o judeca. Se lăsă o clipă de tăcere, grea și stingheritoare. Ne gândeam toți trei la același lucru.

Eva dădu din cap. Cu o voce violentă, răspunse la cuvinte ce nu fuseseră rostite:

— Nu, să fug din Praga n-a fost un păcat. Promisiunea era un păcat. Promisiunea tatălui meu și-a lui Iacob e păcatul, știi asta, David.

Știam cât era adevăr în cuvintele ei, dar și ceea ce Eva nu voia să recunoască. Mă hotărâi să vorbesc:

— Nesupunerea este întotdeauna un păcat.

— Nesupunerea! La o nebunie? Cine s-ar putea căsători și iubi din supunere? N-ar fi omenește. Cum poate un tată să-și iubească fiica și să vrea ca ea să aibă atât de puțină viață? Atât de puțin suflet și inimă, încât el să hotărască pentru ea cine-i va intra în așternut și în trup? Nu, dacă este un păcat, nu-i al meu.

Vorbise cu asprime. Chipul arăta furia aceea pe care i-o cunoșteam dintotdeauna. Am știut că niciodată n-o să se înduplece în privința asta. Lucru care mă făcea ciudat de fericit.

Bachrach o cuprinse cu brațul și-o conduse spre un fotoliu. Îmi zise:

— Am întors lucrurile pe toate fețele, ne-am gândit la tot. Am fost sinceri cu rabinii. Degeaba. Am ajuns la concluzia că trebuie să ne întoarcem la Praga. Acolo Eva o să-și găsească puterea de-a lupta cu dibukul.

Ea închisese ochii. Istoveala îi întuneca și mai mult chipul, decât atunci când intrase în încăpere. Am rostit fără șovăială cuvintele pe care Bachrach spera să le audă:

— Da. Păcat sau nu, trebuie să vină la Praga. Acolo va afla exorcismul. Dacă este cineva în stare s-o elibereze, acela e bunicul ei, MaHaRaL-ul.

Eva se ridică, iar privirea ei îmi devoră chipul. Degetele ei, care strângeau mâna lui Bachrach, se înălbiră.

— Și să mă ierte, David? O să mă ierte bunicul? Chiar crezi?

Pândea un semn de șovăială sau de teamă în răspunsul meu. Mi-a venit o idee ciudată. Un fel de intuiție. Atunci, după atâta timp, m-am gândit că, pentru prima oară, tot ce învățasem de la Maestrul meu îmi folosea în sfârșit și că venise timpul.

I-am zâmbit și m-am apropiat de fotoliul în care stătea. M-am adresat atât ei, cât și lui Bachrach:

— MaHaRaL-ul nu va avea nimic să-ți ierte. El nu-i tatăl tău. Promisiunea pe care-ai rupt-o nu-i a lui. El te iubește și știe

mai bine ca oricine ce-i în sufletul tău. Azi, la Praga, când vrea cineva să te condamne, el le spune: „Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit". I-a spus asta lui Isaia.

Eva dădu din cap.

— El, da! Pe el l-am făcut să sufere...

—. Isaia suferă, însă furia lui se îndreaptă mai puțin împotriva ta, cât împotriva tatălui său. A înțeles și el că promisiunea pusă pe capetele voastre era prea grea.

Eva și Bachrach mă priveau cu nesaț. Am continuat:

— Vă înșelați. Dibukul își bate joc de voi. Din prima clipă a fugii voastre, vă socotiți în păcat. Și totuși, faceți numai ceea ce vi se pare cel mai drept înaintea Atotputernicului. În hotărârile voastre există numai respect și iubire. Refuzul umilirii și-al minciunii...

— Dar el tot vine! În fiece noapte, David!

Mi-am regăsit zâmbetul.

— Da, și astfel vă duce în rătăcire. Vă convinge că Dumnezeu v-a părăsit. Se folosește de durerea voastră ca să vă îndepărteze de El. Ca să credeți că Răul domnește asupra voastră. Că mânia Celui Veșnic vă lasă în chinurile demonului. Dar e numai o viclenie a Celui Rău. El vrea să te împiedice să împlinești ceea ce trebuie să împlinești.

Eva se încruntă și mă scrută fără să mă înțeleagă bine.

— Ce să împlinesc?

— Altceva decât să-ți găsești un soț.

I-am făcut un semn lui Bachrach, ca să nu înțeleagă greșit răspunsul meu, și am adăugat:

— Sunteți soț și soție. Totul este drept și în rânduială. Promisiunea nu era a ta. Nu era nici a lui Isaia. Cine trebuie să împlinească o promisiune pe care n-a făcut-o? Unde-i păcatul? Nu. Dibukul nu-i aici ca să vă pedepsească. E aici din alt motiv. Un motiv pe care n-ai să-l afli decât întorcându-te la Praga, lângă MaHaRaL, Eva. Lângă toți cei care te iubesc și care n-au încetat niciodată să te aștepte.

GOLEMUL

1

Cititorule, ai simțit vreodată că nu ești decât unealta voinței divine?

Când citești rândurile acestea, patru secole s-au scurs de la acea primăvară a anului 5359, sau anul 1599 al calendarului creștin. Văd totul. Ce-a fost înainte, ce-a fost după, cauzele și efectele. Văd cum ne-am rătăcit și cum s-a întâmplat lucrul acela nemaiauzit.

Și văd cum am devenit vehiculul ignorant și maleabil al unui destin despre care nu știam încă nimic. Cel puțin, am fost astfel cu sinceritate. Cu dragostea mea pentru Eva, naivitatea mea și dorința de a potoli durerile Evei și-ale lui Bachrach, soțul pe care fusesem cumplit de gelos și a cărui tristețe mă mișca acum ca a unui frate.

Să crezi, cititorule, că spun acestea fără vanitate. Dimpotrivă, slăbiciunea și neștiința mea sunt uimitoare. Dacă azi trebuie să rătăcesc în infinitul timpului, prizonier, ca să spun așa, în imensitatea memoriei care modelează devenirea fiecărei zile ce se naște, iată, fără îndoială, cauza.

O convinsesem pe Eva să se întoarcă la Praga. Eram pe cât de mândru, pe atât de fericit. Deși erau de felul acelora folosite în dezbaterile din ieșive, unde se-ntorc pe toate fețele cauzele și efectele, argumentele mele avuseseră puterea s-o liniștească întrucâtva.

Bachrach s-a arătat profund ușurat. M-a potopit cu toate semnele prieteniei. Îmi purta un respect la care orgoliul meu era sensibil. M-a invitat să stau în casa lui. Cum tocmai sosisem, a sugerat să plecăm săptămâna următoare. Ar fi profitat de acest

timp ca să încheie câteva afaceri și să pregătească așa cum era mai bine călătoria.

Un răgaz cu care Eva a fost de acord. Ne-a spus că poate-și va regăsi cât de cât somnul în nopțile următoare, acum că putea, mulțumită mie, să se gândească altfel la lucrarea pe care dibukul o săvârșea în ea.

Dar, la apusul zilei, totul s-a schimbat.

Dormeam într-o cameră frumoasă unde fusesem găzduit, bucurându-mă de un somn adânc, o liniște și o odihnă care nu-mi fuseseră date de săptămâni întregi, când niște bătăi puternice au făcut să vibreze ușa.

— David! David, deschide! Sunt eu, Samuel...

La lumina lumânărilor, chipul lui Bachrach își pierduse dezinvoltura și chiar siguranța.

— Veşti proaste, mormăi el ducându-se direct la fereastră.

A tras draperiile și a deschis oblonul. În bezna nopții, o roșeață cu străluciri mișcătoare întretăia acoperișurile orașului.

— Începe iar, oftă Bachrach. Trupele trimise de Sigismund, episcopul de Mainz, au intrat în oraș la amiază și ard casele reformaților.

— Slavă Domnului, asta-i privește numai pe creștini.

Bachrach clătină din cap.

— E numai o chestiune de timp. Cum s-a întâmplat acum șase luni. Luteranii voiau să distrugă toate imaginile pictate din biserici, ca-n orașele din Olanda. Ciocnirile au ținut o săptămână. Până la urmă, cineva a strigat că evreii sunt de vină pentru haos. Știi povestea, nu s-a schimbat: otrăvim lumea și semănăm Răul cu arginții lui Iuda! Douăzeci de familii de la noi au fost măcelărite înainte să putem readuce liniștea, vărsând două mii de scuzi de aur în vistieria Reformei.

S-a întors către mine după ce trăsese la loc draperiile, ca și cum ar fi vrut să șteargă amintirea aceea.

— Dar nebunia asta e rea mai ales pentru călătoria noastră. Au să-nchidă podul. Fie oamenii Papei, fie luteranii, acesta-i primul lucru pe care-au să-l facă mâine.

Nu era nevoie să spună mai multe ca să-nțeleg. Revedeam marele pod de lemn întins peste Rin și care, ca să spun așa, lega răsăritul și apusul Europei. Dacă ni se interzicea să trecem, aveam de făcut multe leghe până să găsim un bac. Pe deasupra, apele erau mari și se putea să așteptăm zile întregi până să trecem fluviul. Poduri mai erau la Basel. Dar luteranii stăpâneau orașul și-l declaraseră interzis evreilor. Să mergem acolo ar fi fost sinucidere curată.

— Trebuie să plecăm în noaptea asta, încheie Bachrach. Când străjerii au să fie osteniți și beți de vin, de urlete și de sânge. Și n-o să mergem în convoi, ci numai cu o trăsură. Fără alți însoțitori decât un servitor și un vizitiu.

Bachrach îmi pândea reacția. Călătorisem destul ca să știu ce însemna asta. Un echipaj ușor ne-ar fi îngăduit, fără îndoială, să plecăm mai lesne din Worms, dar pe urmă drumul până la Praga avea să fie și mai primejdios. Totuși, Bachrach avea dreptate, era un risc pe care nu-l puteam ocoli. Am încuviințat din cap.

— Fie ca Domnul să-și întindă mâna asupra noastră.

Am făcut întocmai. Cu un ceas înainte de zori, porțile grele ale orașului evreiesc s-au deschis ca să ne lase să trecem. Trăsura era impozantă. Patru murgi fuseseră înhămați la hulubă. Până la urmă, Bachrach mai luase un servitor. Ghioage și săbii scurte fuseseră ascunse cu grijă în niște lăzi de sub locul vizitiului. Înăuntru, sub bancheta umplută cu câlți, Bachrach ascunsese două perechi de pistoale de Brunswick. Arme de foc cum nu mai văzusem încă. Cântăreau câte cinci livre fiecare. Oțelul țevilor, mai lungi decât o mână, era fin lucrat, iar lemnul patului, atât de încrustat cu flori de sidef și fire de argint, de-ai fi crezut că-s niște bijuterii.

De la prima vedere, oricine ar fi ghicit echipajul unui negustor bogat. Putea fi și un dezavantaj, și un atu, atrăgând invidie și dorință, dar în același timp respect și teamă. Pe deasupra, soliditatea trăsurii și puterea cailor aveau să-i descurajeze pe vagabonzii care mișunau pe drumuri.

Bachrach ne pusese să îmbrăcăm haine creştineşti, după moda nemţească. Pentru prima oară în viaţă, purtam jachetă cu guler şi un tricorn de burghez. Pantalonii nu erau din pânză neagră, ci dintr-o mătase de un albastru strălucitor şi cu dungi galbene. Când urcam în trăsură, înconjurat de torţele servitorilor, o ghiceam pe Eva cum zâmbea văzându-mă astfel împopoţonat. În loc să mă stinghereaască, zâmbetul acesta mi-a adus o bucurie ce alunga nemulţumirea de a mă fi înjosit printr-o asemenea mascaradă.

Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama că Bachrach judecase bine şi-şi pregătise mijloace de convingere.

Am făcut un ocol destul de mare, ca să evităm interiorul oraşului şi să ajungem la pod ca nişte străini. Zăream de departe torţele care luminau intrarea. Mai mult ne temeam de o gardă luterană, decât de oamenii episcopului. Cel Veşnic ne-a ajutat, slăvit fie El în vecie ! Oamenii care lucrau la ridicarea unui baraj purtau pană albă la coif şi pelerine cu crucea papală peste armură.

Vizitiul mâna caii încet, ca să nu părem nicidecum ameninţători. Când ne-am apropiat, chipul soldaţilor ne-a confirmat socoteala. Violenţa nopţii, ororile neîncetate prin care trecuseră le adânceau trăsăturile şi le înceţoşau privirea. Erau numai vreo cincisprezece, unii foarte bătrâni, iar alţii încă imberbi. Numai după felul cum ţineau lăncile îţi dădeai seama că-s istoviţi şi că nu vor decât să doarmă.

Zorii abia strecurau o lumină pe cerul de la răsărit. Făclii luminau din loc în loc tablierul podului, care părea incredibil de lung. Înainte să atingă celălalt mal, dispărea în noapte şi în fluviu, pe care-l ghiceai după rostogolirea neîncetată a valurilor. Deşi se apropia vara, la ora aceea el aducea o umezeală rece, care a pătruns în trăsură îndată ce Bachrach a deschis uşa.

Li s-a adresat străjerilor în germana care se vorbeşte numai pe malurile acestea ale Rinului. Abia dac-am înţeles câteva cuvinte. Un om a venit spre el cu atitudine de căpetenie.

Bachrach a vorbit iar. Celălalt a râs. Bachrach a făcut un gest cu braţul spre conducătorul gărzilor, şi-a ridicat tricornul şi a salutat cu aceeaşi dezinvoltură ca şi când ar fi fost într-un salon

al creştinilor. A rostit o ultimă frază. Un hohot de râs i-a răspuns în timp ce el se urca înapoi în trăsură. Vizitiul a plesnit din bici îndată ce uşa s-a închis. Bachrach a dezlegat şnurul şi a tras geamul. Şi-a scos mâna în afară, în chip de ultim salut. Câţiva străjeri dăduseră deja deoparte bârna care bloca intrarea pe pod. Copitele cailor au izbit scândurile de stejar. Apoi roţile. Podul a început să tremure şi să răsune în noapte. Un vacarm năucitor pătrundea în trăsură. Torţele treceau pe lângă noi. Trăsura prinsese viteză. Nu scoteam nicio vorbă. Nici nu îndrăzneam să ne uităm unul la altul. Mâna dreaptă a Evei era în cea a soţului ei.

În sfârşit, Bachrach a zâmbit amar spre mine şi mi-a făcut un semn din cap. Vacarmul s-a oprit deodată. Simţeam zdruncinăturile roţilor care apucaseră pe făgaşul unui drum. Podul rămăsese în urmă. Vizitiul a strigat la cai, ca să-i pornească într-un trap iute. M-am încumetat să arunc o privire afară. Podul se îndepărta, străjerii erau numai nişte siluete abia vizibile. Spre nord, fumul înăbuşea strălucirea incendiilor. Turlele catedralei din Worms se vedeau bine, dar în depărtare. Scăpasem de primejdie. Nu durase decât câteva minute.

— Ce le-ai zis, de i-ai făcut să râdă aşa? l-am întrebat pe Bachrach cu vocea răguşită.

— Că Dumnezeu i-ar ajuta să aleagă mai bine grâul de neghină, dac-ar avea burţile mai pline şi gâtlejul mai puţin uscat de cenuşa necredincioşilor. Dar asta a cântărit mai puţin decât punga grasă pe care le-am dat-o. Alt răspuns nici nu aşteptau la întrebările pe care-ar fi putut să le pună.

În privinţa drumului şi-a ameninţărilor banale, restul călătoriei s-a desfăşurat fără niciun necaz. De asemenea, a fost neobişnuit de rapidă: nici trei zile şi jumătate. Pricina n-a fost numai vremea frumoasă care usca drumurile şi desfăcea primele flori de cireş şi de prun în livezi.

La primul popas făcut la un han, de teama mâncării ce ne-ar fi putut fi servită la masa comună, Bachrach a comandat la bucătărie o supă, carne de pasăre şi fructe. Mâncare pe care servitorii au scos-o pe jumătate gătită din cuferele trăsurii. A pretins acest privilegiu cu aroganţa maniacă a unui mare senior care nu se

uită la bani. Hangiul s-a învoit, numărând în gând scuzii ce-avea să-i câştige. Muşteriii râdeau în faţa unei scene prea cunoscute ca să mai bată la ochi. Astfel, nimeni nu s-a gândit vreo clipă că suntem copii ai Sionului. Am putut să mâncăm după legile noastre, în camere, în timp ce servitorii, cum se obişnuieşte, îngrijeau de trăsură şi de cai.

Odăile aveau între ele pereţi despărţitori. Am avut noroc să nu trebuiască s-o împart pe-a mea cu nimeni, cum se întâmpla adesea. Pe deasupra, aşezarea asta ne-a îngăduit să ne spunem rugăciunile de seară fără prea multă teamă că vom fi auziţi. Dintr-un sac de piele, Bachrach a scos o Tora ascunsă într-o carte latinească groasă, o traducere din piesele grecului Menandru, care fusese tăiată astfel încât să facă un loc secret pentru Cartea noastră.

După rugăciune, ne-am culcat în grabă, osteniţi de drum. Deloc de mirare, peretele care despărţea camerele era atât de subţire, încât puteam să ne auzim unii pe alţii respirând. Totuşi, nelăsându-mi curiozitatea reţinută de şoaptele pe care le auzeam, am adormit foarte repede.

În toiul nopţii, o voce m-a făcut să mă ridic de pe salteaua de paie.

M-am trezit din somn cu ochii larg deschişi în întuneric. Nu, împrejur domnea tăcerea. Întâi m-am gândit la iluzia vreunui vis. Mă pregăteam să mă întind înapoi sub plapumă când o voce de bărbat, adâncă şi nemulţumită, a strigat:

— Dumnezeu a făcut asta şi ailaltă, iar tu nu ştii să desparţi pe asta de ailaltă!

Apoi a rânjit răutăcios. M-a trecut un fior de spaimă pe spinare. Ai fi zis că vocea era a unui bărbat aflat chiar lângă mine.

Pielea mi s-a făcut de găină. Pândeam cea mai mică răsuflare, cea mai vagă prezenţă în întuneric. N-am îndrăznit să fac niciun gest, de teamă că mâinile mele vor da peste un trup.

În cele din urmă, lăsându-se tăcerea, am auzit nişte şoapte. O voce liniştitoare şi cunoscută. A lui Bachrach. M-am gândit la Eva.

Dumnezeule Atotputernic, pe dibukul ei îl auzisem?

Mi-am găsit curajul să pipăi pe lângă pat după amnar și lumânare. Flacăra s-a aprins tremurândă. Lumina numai camera goală, dar era cât pe ce să scap sfeșnicul când vocea m-a întrebat, de astă dată în limba strămoșilor noștri, aramaica:

— Știi tu unde te duce Ghevura de Stânga, tu, care umbli pe ici și pe colo socotindu-te o stea? Ha, ha, ha! Nu ești atât de înzestrat pe cât te crezi!

Și din nou, prin fiorul de gheață care m-a făcut să casc ochii spre ceea ce nu vedeam, am ghicit șoaptele răbdătoare și tandre ale lui Bachrach!

Chiar pe Eva o auzisem, posedată de dibuk. Mi s-a părut totuși, în clipa aceea, că mi se adresa foarte direct, mie, care umblam „pe ici și pe colo, socotindu-mă o stea"!

M-a fulgerat un gând. O amintire, mai degrabă. Într-o clipire am revăzut visul pe care-l avusesem pe malul lacului Gardone, după ce fusesem doborât de tâlhari.

Fără să mă mai gândesc, m-am repezit afară din odaie și am intrat, fără să bat, la ei. Spectacolul mi-a rămas întipărit în memorie ca un semn lăsat de fier.

Patul îngust de lemn era împins într-un colț. Un baldachin grosolan îi susținea draperia larg desfăcută. Bachrach stătea în picioare între perete și pat, agitând în mână o menoră cu toate cele șapte lumânări aprinse. Era suficient ca să lumineze starea groaznică a Evei.

Ghemuită într-o cămașă lungă, ea se înghesuia în colțul patului de parc-ar fi vrut să dispară în zid. Țesătura groasă de in îi ascundea picioarele îndoite sub ea, fără a le masca însă tremurul nebunesc. Spasme care se transmiteau până și lemnăriei roase a patului. Cadrul tremura la rându-i, iar îmbinările scrâșneau ascuțit.

Chipul Evei era de nerecunoscut. În ciuda luminii gălbui pe care-o răspândeau flăcările lumânărilor, pielea ei era ca de cretă. Un nimb de cerneală neagră îi încercăna ochii, atât de măriți, că nu-i recunoșteai. O lucire maladivă îi însuflețea pupilele, deodată strălucitoare, apoi, în clipa următoare, terne ca moartea. Gura i se schimonosea cum se întâmplă la cadavre. Buzele se

depărtaseră şi-i dezveleau gingiile roz. Răsuflarea îi era violentă, de parc-ar fi alergat.

Înainte ca Bachrach să se întoarcă spre mine, ea – sau mai degrabă demonul ce sălăşluia în ea – a ghicit că intrasem în cameră. Mâinile Evei s-au întins către mine. Degetele i se chirceau ca nişte gheare. Cu vocea bărbătească pe care-o auzisem şi în limba aceea pe care, ştiam sigur, ea n-o cunoştea, Eva a început să rostească blestemăţii.

— El a creat oameni răi, El a creat gheena! Totul şi opusul totului, iată ce-a făcut El! Iar tu nu ştii încotro mergi. Tu, de colo! Tu, la care mă uit! Ha, ha, ha!

Nu mă-nşelasem. Mie mi se adresa sufletul abject al dibukului, chinuind trupul gingaş al Evei. Într-o clipă, am fost cuprins de febra furiei. Sudoarea fricii îmi uda pieptul şi şalele, însă ceva din mine era mai puternic decât frica.

M-am apropiat mai mult. Eva se zbătea cumplit. Dinţii îi clănţăneau, iar şoldurile loveau peretele. Vocea izbucni:

— De ce te duci la Dreapta? Drumul tău e la Stânga. La Stânga, la Stânga! Neştiutor ce eşti! La Stânga, marea Ghevura! Emanaţie a întunericului, la Stânga!

Parcă gâtlejul şi inima nu mai erau ale mele. Răspunseră în locul meu:

— Niciodată! Niciodată, auzi? Drept la Dreapta vom merge. Dreapta şi Dreapta, nimic altceva nu cunoaştem. Cea pe care o chinui e trup al Dreptei. Las-o în pace! Las-o în pace, sau te voi vedea arzând sub palma Domnului!

Eva s-a ridicat deodată. Mâinile i s-au lipit de zid, în timp ce din piept îi ieşea un geamăt de animal. Pentru o clipă, se părea că are să se repeadă asupra noastră. Eu şi Bachrach ne-am dat înapoi. Apoi pleoapele Evei s-au închis la loc, ascunzându-i privirea stăpânită de halucinaţii, aşa cum apa rece stinge nişte tăciuni.

Pumnii i s-au împreunat pe piept, în timp ce-şi apleca bustul. S-a prăbuşit pe pat atât de brusc, încât am crezut că nu mai respiră. Ne-am grăbit spre ea. Bachrach a întors-o cu faţa în sus, i-a pus mâna pe sân, şi-a lipit obrazul de buzele ei.

S-a ridicat şoptind:

— Respiră.

Mi-a întins menora, ca el să poată şterge cu o bucată de pânză chipul soţiei sale. M-am dat deoparte, ca s-o poată băga sub aşternuturi şi s-o învelească.

Adevăratul chip al Evei se întorsese. Era cu totul uluitor. Gura, tâmplele, obrajii, toată faţa ei îşi recăpătase frumuseţea nevinovată. Cearcănele dispăruseră sub pleoapele puţin umflate, ca după lacrimi.

Bachrach s-a uitat la mine. Mi-am dat seama din expresia lui că eu aveam acum, pesemne, o faţă tare ciudată. Mi-a întins bucata de pânză ca să-mi şterg sudoarea rece. Îmi tremurau mâinile.

Mă întrebă:

— Ce spunea *el*? În ce limbă vorbea?

— Limba Zoharului. Limba din *Cartea Splendorii*. Hulă mai mare nici că putea săvârşi.

— Pentru a spune ce?

Am râs.

— Pentru a mărturisi cine este şi de unde vine. O împuţiciune de emanaţie de Stânga.

— De Stânga? Nu-nţeleg.

Am şovăit, apoi m-am gândit că Bachrach îşi câştigase dreptul de a şti.

— Emanaţie de Stânga, astfel se numeşte lumea Răului în înţelepciunea Cabalei. Rabi Moşe din Burgos a zis: „Emanaţia de Stânga este o lume completă. Este lumea care întoarce spatele Binelui, aşezat în Dreapta. Căci Sfântul Nume, slăvit fie El, a făcut asta şi ailaltă. A făcut astfel încât să ne temem de El: a făcut întunericul în lumină şi durata care distruge în cea care generează. Dar fiţi cu băgare de seamă: emanaţia de Stânga este mâna pedepsei, iar Răul vrea să facă din ea puterea lui, spre a opri devenirea".

Bachrach mă privea acum cu spaimă. În faţa noastră, Eva a suspinat. Fără să deschidă ochii, s-a întors şi s-a deştins, ca şi cum

mușchii ei încordați se odihneau în sfârșit. Am crezut c-are să se trezească, dar nu. Gura i s-a înmuiat, somnul ei era mai adânc.

I-am dat lui Bachrach menora, înainte să mă retrag spre camera mea. Până să păşesc pragul, i-am mai spus:

— Să mergem spre Dreapta înseamnă să mergem la Praga. Spre Stânga înseamnă să facem cale întoarsă şi să cedăm în faţa fricii. Dibukul nu vrea s-o ducem pe Eva lângă bunicul ei. E semn bun. La apropierea MaHaRaL-ului, el simte cum îl pândeşte primejdia. Însă ar fi bine, dacă e cu putinţă, să facem drum întins. Fără să ne mai oprim noaptea la hanuri. Mai bine să rămână Eva trează două nopţi, până la istovire dacă trebuie, decât să se înstăpânească iar Cel Rău asupra ei. Va risca mai puţin.

A doua zi dimineaţa, după ce ne-am murmurat rugăciunile, Bachrach s-a dus să-i plătească hangiului ce-i datora. Am rămas singur cu Eva. Ea mi-a luat mâinile, le-a lipit de buzele ei, apoi şi-a înclinat capul şi şi-a pus fruntea pe ceafa mea.

— Samuel mi-a povestit ce-ai făcut pentru mine astă-noapte.

— Eu n-am făcut nimic. MaHaRaL-ul te-a eliberat de dibuk.

Fruntea ei s-a mişcat către umărul meu într-un semn de protest.

— Ai făcut ceva. În dimineaţa asta mă simt mai liniştită decât am fost de luni întregi.

Am avut slăbiciunea s-o cred. Cum am spus deja, vanitatea e o pasăre răpitoare cu aripi destul de largi ca să întunece orice raţiune.

Am crezut-o pe Eva şi ne-am suit în trăsură cu zâmbetul pe buze. Un zâmbet pe care-l arbora şi Bachrach. Cum îl sfătuisem în ajun, ne-a spus că vom merge la Praga fără nicio oprire pentru somn.

— Vom schimba caii cât de des cu putinţă şi ne vom încumeta să mergem la lumina felinarelor. Vom dormi ziua câte puţin, pe rând.

Vizitiul şi servitorii s-au cam strâmbat. Se gândeau la oboseală, la confortul lor ori la tâlhari. La relele obişnuite ale vieţii.

Niciunul dintre noi, şi eu mai întâi, n-a avut înţelepciunea de a se gândi că Răul, odată pornit, va galopa mereu mai repede şi mai îndrăcit decât caii noştri.

Eva-şi făcea iluzii despre puterile mele. Faţă cu lumea Stângii, eram numai un pai plin de orgoliu.

De vreun ceas trecuserăm Vltava pe un bac. Ca să evităm porţile mari ale Pragăi, am luat-o de-a lungul fluviului, pe un drum îngust. Umblat de carele cu boi şi de catâri, era mai anevoios şi mai încet decât drumul obişnuit, dar ne ducea la marginea oraşului evreiesc.

Totul fusese bine după noaptea cumplită de la han şi simţeam uşurarea celor care ştiu că vor ajunge curând cu bine la capătul drumului.

La două sau trei parasange de oraş, am auzit clopotul din Praga bătând tare. În clipa următoare, vizitiul ne-a arătat fumul. Îl vedeam ridicându-se deasupra copacilor, acolo unde câte o spărtură străpungea desimea pădurii. Nu semăna cu fumul scos de buruienile aprinse de ţărani. Era prea mult şi prea închis la culoare. Am încruntat din sprâncene fără să spunem nimic, dar uşurarea ne părăsise.

Abia când am ajuns la livezile de la nord de Praga am auzit ecoul răcnetelor. Deşi eram în toiul zilei, păşunile erau pustii, căruţele nepăzite, iar animalele păşteau fără ciobani.

Am schimbat o privire cu Bachrach şi cu Eva. Toţi ne gândeam la acelaşi lucru, însă am tăcut. Servitorii înţeleseseră şi ei. Vizitiul s-a aplecat să-l întrebe pe Bachrach dacă mergem mai departe.

— Repede! Mână caii la galop şi nu te opri până la poarta Pinkas.

Iar servitorilor le porunci:

— Scoateţi armele din lăzi, ţineţi-le la îndemână, dar fără să se vadă.

Vizitiul a dat bice cailor, iar aceştia au pornit îndată. Bachrach a scos pistoalele de sub scaun. Mi-a întins unul.

Fitilurile încete ale pistoalelor erau aprinse şi răspândeau în trăsură un fum acru când zidurile oraşului s-au arătat în stânga. La dreapta, pe celălalt mal al fluviului, grădinile şi livezile străluceau lângă castelul Împăratului Rudolf.

În ciuda poruncii lui Bachrach, caii au încetinit şi mergeau la pas. Mulţimea din faţa noastră se înghesuia şi urla. Vederea trăsurii noastre bogate le-a abătut atenţia şi răcnetele s-au mai potolit. S-au întors cu faţa spre noi. Câţiva bărbaţi au prins frâiele cailor. Gloata ne înconjura, iar unii se ridicau să cerceteze interiorul trăsurii.

Bachrach mi-a făcut semn să ascund pistolul. Eva le-a salutat pe câteva femei, care i-au răspuns zâmbind. Bachrach a desfăcut şnurul care ţinea geamul uşii din dreapta. Acesta a coborât. El s-a aplecat să întrebe, în germana lui de Worms, ce se întâmplă.

I-au răspuns mai mulţi. Cu toată învălmăşeala, am auzit lucrul de care ne temeam:

— O evreică a fost prinsă ieri azvârlind feţi putrezi în fântâna din faţa bisericii Sfântului Duh!

Răcnetele au izbucnit din nou. „Iuda! Iuda! Moarte evreilor!" Ridicau pumnii şi tot ce putuseră găsi drept arme. Furci, suliţe, securi, cuţite de vânătoare...

Teama ne îngheţase sângele. Era prea târziu să mai dăm înapoi şi cu neputinţă să înaintăm. Mulţumită echipajului şi hainelor, lumea încă ne lua drept creştini. Dar, cuprinşi de spaimă, servitorii, care stăteau lângă vizitiu, au scos pumnalele din cufere. Mulţimea a început să freamăte. Ne priveau altfel. Un braţ s-a întins, un deget a arătat spre Bachrach, o voce a strigat:

— Îl ştiu eu pe ăsta. E jidanul care cumpără pânzeturi şi postav! E un hoţ!

De partea cealaltă a trăsurii, femeile care-i zâmbeau Evei cu o clipă înainte au prins a ţipa:

— E o ovreică! E o ovreică!

Una dintre ele a sărit pe scară ca să încerce să deschidă uşa. M-am repezit s-o ţin închisă. Cu nasul lipit de geam, femeia striga:

— Uitaţi-vă! O recunosc pe asta, e fata vrăjitorului!

Vuietul a sporit: „La moarte! Moarte evreilor! Cristos ne răzbună!"

Eva s-a chircit pe scaun. Am scos pistolul ca să le sperii pe femeile care trăgeau de uşă, dar în clipa aceea trăsura s-a înclinat. Au izbucnit urlete. Eva gemea. M-am întors spre ea.

Câţiva bărbaţi urcaţi pe treaptă îl apucaseră pe Bachrach prin geamul pe care el îl coborâse. Trăgându-l de haine, încercau să-l dea jos din trăsură. Reuşiseră să-l prindă de mâini şi-ai fi crezut că vor să i le smulgă. Bachrach răcnea în culmea suferinţei. Am lăsat pistoalele şi l-am cuprins de mijloc ca să-l ţin. În spatele meu, Eva s-a aplecat spre cealaltă uşă, pe care femeile o întredeschiseseră.

Am strigat la vizitiu să dea bice cailor. Bachrach gemea de durere. Nişte bărbaţi îl prinseseră de cap, agăţându-se cu toată greutatea de urechile şi părul lui. Trupul îi aluneca de neoprit dintre braţele mele. Mijlocul i se sfâşia în rama prea strâmtă a ferestrei şi aşchii de lemn îi intrau în carne. Acum vreo zece inşi urlau şi-l trăgeau afară ca pe-o păpuşă umplută cu tărâţe. Uşa se rupea sub strădaniile lor.

În spatele meu, geamul uşii pe care-o ţinea Eva a fost spart. O piatră mare m-a izbit în coaste, dezechilibrându-mă. I-am dat drumul lui Bachrach ca să-mi recapăt echilibrul când o altă piatră m-a doborât pe scaun. Simţeam o durere puternică în picior: un ciob mare de sticlă mi se înfipsese în coapsă. L-am lăsat pe Bachrach ca să-l smulg. Eva se refugiase într-un ungher al trăsurii, iar umărul îi sângera. Femeile deschiseseră larg uşa şi întindeau mâinile s-o prindă. Am apucat pistoalele căzute pe scaune. Le-am descărcat înspre atacatoare. Zgomotul a fost asurzitor, iar reculul, atât de violent, încât am crezut că-mi rupsesem încheieturile.

Am căzut pe o parte privind spre femeile uluite. Două dintre ele se prăbuşiseră cu gura deschisă. Trăsura s-a smucit din loc. Caii nechezau. Înnebuniţi de urlete şi împuşcături, au pornit înainte. Eva striga numele soţului ei.

M-am întors chiar în clipa când au răsunat trosnetul uşii şi ţipătul lui Bachrach. Soţul Evei a căzut în mijlocul mulţimii de

ucigaşi, cu mijlocul încă prins în portieră. Trăsura se îndepărta în galopul cailor înnebuniţi care-i dădeau în lături pe atacatori. Eva a vrut să se arunce în ajutorul soţului ei. Ţipetele ei îmi sfredeleau timpanele, în timp ce Bachrach era înghiţit de colcăiala celor care se năpusteau asupra lui. Alţii începuseră să tragă iar de trăsură. S-a auzit un urlet, trăsura s-a înclinat, iar unul dintre servitori, lovit cu un pietroi, a căzut din scaunul de lângă vizitiu. Am apucat pistolul care mai era încărcat şi am tras spre cel mai apropiat piept.

Eva ţipa în continuare lângă mine. Pusesem mâna pe al doilea pistol, când zgomotul mulţimii s-a schimbat. Am auzit ordine, clinchete de cai în zale. Mulţimea s-a dat deoparte şi trăsura a încetinit. Vreo zece oşteni au apărut lângă uşile smulse. Împuşcăturile mele îi făcuseră să vină în galop spre noi.

Un om care era pesemne căpetenia lor s-a aplecat să se uite la noi. Rochia Evei era plină de sânge, sfâşiată ca şi cum ar fi trecut prin mijlocul unei haite de câini turbaţi. Mie-mi tremurau mâinile şi, fără îndoială, faţa-mi era neagră de la pulbere. Dinţii îmi clănţăneau. Încă-mi curgea sânge din tăietura de pe coapsă, care acum mă făcea să mă sfârşesc de durere.

Conducătorul gărzilor s-a strâmbat şi s-a încruntat, oarecum mirat.

— Vă cunosc.

L-am recunoscut la rându-mi: îl însoţise pe şambelanul lui Rudolf când acesta venise să mă vadă la întoarcerea din misiune.

I-am spus:

— Salvaţi-ne, vă rog. Însoţiţi-ne până la poarta Pinkas. Ea e fiica MaHaRaL-ului. Tocmai l-au măcelărit pe soţul ei. Salvaţi-ne, Împăratul vă va fi recunoscător.

2

Ne-a salvat.

Încordarea şi frica erau atât de mari, că a trebuit să spun cine sunt şi chiar să duc tratative până să ni se deschidă poarta oraşului evreiesc. Dis-de-dimineaţă avuseseră loc masacre în apropiere de primăria noastră, iar ucigaşii dăduseră foc la magazii înainte să fie respinşi.

Am ajuns în sfârşit la adăpost. Vögele şi Isaac s-au repezit să-şi sărute fiica iubită. Starea ei şi sângele care ne acoperea i-au îngrozit. Am primit repede îngrijiri, în timp ce de cealaltă parte a zidurilor încă se auzeau răcnete.

Buimacă de când Bachrach dispăruse în gloata ucigaşă, Eva s-a lăsat oblojită şi schimbată fără să scoată o vorbă. Nu reacţiona şi nici nu răspundea la întrebări. Spre marea mea uimire, n-a avut nicio tresărire când MaHaRaL-ul a urcat scările ca s-o vadă.

Într-o cameră îngustă unde Vögele îmi făcuse patul, m-au spălat, mi-au curăţat rănile şi mi-au pus o cataplasmă peste tăietura adâncă din coapsă. În tot acest timp, Isaac îmi punea mii de întrebări şi, cu toate că eram istovit, mă străduiam să-i răspund. I-am povestit călătoria mea şi fuga din Worms şi cum Bachrach fusese smuls de mulţime pe când ne apropiam de poartă. Într-o ultimă sforţare a conştiinţei, nu m-am putut hotărî să-i vorbesc despre dibukul care-o bântuia pe fiica lui. N-am dezvăluit nimic din ce-mi mărturisise Bachrach, nici ce văzusem la han.

Totuşi, cu cât vorbeam, cu atât povestirea mea era mai încurcată. Forţa şi furia care mă susţinuseră până să ajungem cu bine mă părăseau. Groaza prin care trecusem mă înghiţea din nou. Simţeam încă în mâini căldura şi zbaterile deznădăjduite ale lui

Bachrach când încercam să-l țin. Revedeam gurile urlătoare ale ucigașilor care-i smulgeau capul.

Gândul acesta și amintirea clipei când el dispăruse în masa colcăitoare ca într-o haită de fiare înfometate mă făceau să clănțănesc din dinți. Mi se părea c-aș fi putut să-l salvez pe soțul Evei și că la acest păcat se adăuga acela, foarte probabil, de a fi ucis niște femei. Remușcările mă cuprindeau, îmi astupau ochii și gura cu lacrimile rușinii.

Dar să închid pleoapele era mai cumplit ca orice. Revedeam neîncetat acea clipă de nebunie din trăsură, ceea ce nu făcusem, pe femeile care se prăbușeau gemând, pe cele care voiau s-o prindă pe Eva...

Amintirile aceasta au devenit atât de puternice, încât cred că am început să țip. Deodată am descoperit chipul MaHaRaL-ului deasupră-mi. Chipul său mare și frumos, palid și cu privirea atât de pătrunzătoare, parcă mi-a oprit inima. Ca și cum părul său lung și barba care-i acoperea pieptul ar fi fost niște flăcări reci. Mă cuprinsese groaza. Căutam ochii Maestrului pentru a-l ruga să ne cruțe, pe mine și pe Eva, căci acum nu mă mai îndoiam: dibukul avea să pună stăpânire și pe mine.

N-am apucat să văd privirea cu care mi-a răspuns, căci Vögele s-a așezat între noi. Ea m-a silit să beau un ceai amar care-mi ardea gâtlejul.

Am mai rezistat câteva minute, dârdâind de frică și de frig, înainte să mă cufund într-un neant care nu semăna cu somnul.

M-am trezit la apusul soarelui.

După câteva clipe de buimăceală, mi-am amintit unde sunt. M-a mirat liniștea care domnea atât în casă, cât și afară. Nu se mai auzeau răcnete. Totul părea acoperit de o tăcere grea și aproape la fel de îngrijorătoare ca strigătele.

Când am încercat să mă ridic în picioare, durerea din coapsă m-a străpuns. Am căzut pe pat gemând. Am văzut bandajul care-mi înfășura piciorul și mi-am amintit totul. Cu gândul la Eva, am vrut totuși să mă ridic din nou. O slujnică m-a găsit clă-

tinându-mă şi sprijinindu-mă de un scaun. A chemat ajutoare. Isaac a venit în fugă şi m-a aşezat înapoi pe pat.

— Nu, David, nu! Nu trebuie să te mişti, că ţi se deschide rana. Încă nu-i vindecată...

L-am prins de încheietura mâinii.

— Eva?

— Doarme.

A zâmbit, un zâmbet de necrezut, şi m-a bătut pe mână cu un gest liniştitor.

— Doarme ca un înger. Vögele i-a dat aceeaşi poţiune ca şi ţie, dar doarme de parcă n-ar mai fi dormit de o sută de ani!

Mă gândeam să-i destăinui că era aproape adevărat. Dar am închis şi ochii, şi gura. Capul mi se învârtea şi febra mă făcea să tremur din nou. Însă-mi rămânea destulă luciditate ca să înţeleg că Eva dormea fără ca dibukul să se fi întors s-o bântuie. Dumnezeule Atotputernic, fie Numele Tău slăvit în vecie, asta însemna că n-o urmase în „emanaţia de Dreapta". Sau, mai sigur, că-şi găsise mulţumirea în uciderea lui Bachrach?

M-am rugat în tăcere ca Dumnezeu s-o lase pe Eva să doarmă cât mai mult, amânând nenorocirea care-o aştepta la trezire!

Cum Isaac încă nu ştia nimic, cred că-n clipa aceea aş fi putut să nu spun nimic din adevăr. La ce bun, dacă dibukul nu se întorcea?

Dar, spre marea mea mirare, MaHaRaL-ul a apărut în pragul odăii mele. Privirea i s-a îndreptat spre mine, în vreme ce Isaac se ridica de pe scaun. Maestrul a închis încet uşa şi, din felul său simplu de a face acel gest, am înţeles că ştia.

S-a aşezat pe scaunul pe care Isaac tocmai îl părăsise şi care se afla lângă patul meu. Ne-a anunţat cu calm că şambelanul îi adusese burgmaistrului Maisel un mesaj de la Împărat. Rudolf dădea asigurări că garda imperială va păzi porţile oraşului evreiesc toată noaptea şi în zilele următoare, ca să evite noi violenţe.

Isaac a oftat amar.

— Împăratul Rudolf e foarte bun cu noi. Dar întotdeauna se întâmplă la fel, trebuie ca mirosul morţilor să ajungă la ferestrele castelului ca el să reacţioneze. De săptămâni întregi suntem

batjocoriți în bisericile lui. Și știm bine unde duce asta de fiecare dată.

MaHaRaL-ul l-a lăsat să vorbească, apoi a urmat un moment de tăcere. A făcut o mică mișcare cu mâna, ca și cum ar fi pus capăt celor ce se spuseseră înainte și, fără să-și ia ochii de la mine, a spus:

— Acum să-l ascultăm pe David. Ca să poată în sfârșit să dea glas cuvintelor pe care le ține în el și care-i ard sufletul.

Știa, firește. Cum mă putusem îndoi? De cum mă văzuse, Maestrul nostru ghicise totul.

Astfel că am povestit fără să ascund nimic. Fără să mă uit la chipul înmărmurit al lui Isaac, ai cărui ochi se umpleau de lacrimi, am povestit ororile pe care le îndurase Eva în ultimele luni. Și de ce galopaserăm până la Praga, ca la urmă să dăm peste Răul de care fugeam.

Când am tăcut, Isaac a exclamat.

— Dar s-a terminat! S-a terminat! Dibukul a plecat, Eva doarme ca un prunc. Nu s-a trezit, n-a vorbit! Nici cu vocea ei, nici cu alta!

Îl priveam pe MaHaRaL. Nu eu trebuia să răspund. Ca totdeauna când se cufunda în sine spre a vedea mai bine ceea ce pentru noi era invizibil, pleoapele îi acopereau pe jumătate ochii. A rămas încremenit un timp destul de îndelungat, cuprins parcă de un somn greu. Răsuflarea lui abia dacă-i înălța caftanul gros de pe piept.

În sfârșit, și-a îndreptat privirea spre noi. Fără a căuta să-l liniștească pe Isaac, m-a întrebat:

— Mai spune-mi o dată ce s-a întâmplat la han, David. Fiecare cuvânt pe care l-ai auzit și fiecare lucru pe care l-ai văzut. Nu lăsa nimic deoparte. Și în limba potrivită.

Am povestit din nou clipa aceea de groază. Chipul netulburat al MaHaRaL-ului nu-mi era de niciun ajutor. Când am ajuns la răspunsul pe care-l dădusem vocii dibukului, despre emanația Stângii și a Dreptei, mi-a fost greu să repet cuvintele, într-atât mă temeam că răspunsesem greșit.

Dar, spre mirarea mea, MaHaRaL-ul şi-a pus mâna sa frumoasă pe pieptul meu. Pe loc m-a învăluit căldura. Ca şi cum palma lui ar fi alungat frisoanele de febră precum o rază de soare.

— E bine, David. E bine. Nimeni n-ar fi putut să spună şi să facă mai bine. Nici eu, nici altcineva. Sunt mândru să văd cum ceea ce am putut să te învăţ n-a căzut în puţul netrebuinţei.

Uşurarea mea a fost atât de puternică, bucuria, da, bucuria, atât de arzătoare, încât abia am auzit întrebarea tremurândă a lui Isaac:

— Şi acum ce-o să se întâmple?

MaHaRaL-ul a ridicat din sprâncene.

— Cine poate cunoaşte judecata Celui Veşnic?

— Când o să se trezească, Eva trebuie... stărui Isaac.

— Trebuie să fie tare şi să vadă cu ochii ei ceea ce a săvârşit şi ceea ce nimeni în afară de ea nu va putea să poarte pe umeri... Dacă spui drept.

MaHaRaL-ul şi-a oprit cuvintele. Din nou pleoapele i-au coborât pe jumătate. Pe un ton mai sec, m-a întrebat:

— Cum ţi-a venit ideea că Eva poate să fie o unealtă a Domnului şi că Răul caută s-o abată de la sarcina asta?

Am roşit până la rădăcina părului. Era tocmai întrebarea de care mă temeam cel mai mult.

— Ca să fiu sincer, Maestre, nu ştiu. Cuvintele mi-au ieşit pe gură fără să mă gândesc. Iar când le-am rostit, viclenia dibukului mi se părea limpede. De când am auzit ce-am auzit la han, cred şi mai mult asta. Însă adevărul este că nu ştiu despre ce vorbesc.

MaHaRaL-ul a încuviinţat din cap. Mi s-a părut că văd un început de râs sub barba lui.

— Bachrach era un om frumos şi bun, am simţit nevoia să adaug. Am avut timp să-mi dau seama că făcea totul numai din iubire. Şi cu cel mai mare curaj, cum a dovedit la sfârşit. Nu era un om prin care se ivesc păcatele.

MaHaRaL-ul a făcut un semn uşor de încuviinţare.

— Se cuvine ca mâine, la lumina zilei şi apăraţi de gărzile împăratului, să mergem să-i căutăm... bucăţile trupului.

— Bucăţile...

Isaac şi cu mine scosesem acelaşi ţipăt. MaHaRaL-ul a dat din cap.

— L-au sfârtecat cu securea. Fie ca Domnul să-l primească lângă El pentru vecie.

— Dar câinii, animalele?... Noaptea asta?...

Bâiguielile mele nu meritau un răspuns.

Mi-a venit iarăşi în minte imaginea lui Bachrach înghiţit de gloata ce-şi răcnea ura şi plăcerea de a-l devora. Mi-am dat seama atunci că avea să mă bântuie mereu.

Şi acum, cititorule, ea stă înaintea mea, simplă amintire aşezată deasupra nesfârşirii de orori de neuitat care n-au încetat să se adune, alcătuind în felul lor îngrozitor o construcţie gigantească, cel mai nebunesc dintre monumentele înălţate în cinstea urii ucigaşe a omului şi crescând mereu, la infinit.

Şi iarăşi m-am gândit la Eva, care avea să afle veştile acestea la trezire. Gândul m-a îngheţat. Fără voia mea, i-am zis lui Isaac:

— Poate, când va afla toate acestea, Isaia o va ierta pe Eva şi va şti în sfârşit să se apropie de ea. Şi Iacob la fel. Promisiunea voastră e ruptă, dar nu atât de ruptă cum e inima fetei tale.

Tristeţea a răvăşit chipul lui Isaac. Şi-a acoperit faţa.

— Ai, ai, ai, David! Iacob şi cu fiul lui au părăsit Praga după plecarea ta la Worms. Isaia nu mai suferea să stea aici. Iar când i-am zis că plecaseşi după Eva, asta l-a înspăimântat şi mai mult. A hotărât să meargă la rabi Solomon, la Safed, în Ţara Sfântă, ca să deprindă învăţătura lui nouă despre Cabală. Iacob n-a avut curaj să-l lase pe fiul său să înfrunte singur primejdiile călătoriei.

Eva a dormit trei zile întregi. Lucrul acesta i-a îngrijorat pe Vögele şi pe Isaac, dar pentru mine a fost o uşurare. Ea nu trebuia să se zbată în oroare, cum făcuserăm noi a doua zi după sosire.

Sprijinindu-mă într-o cârjă ca să nu simt atât de puternic rana din coapsă, am vrut să merg cu ceilalţi ca să adunăm bucăţile din trupul lui Bachrach.

Păziți de gărzile împăratului, ne-a luat mai bine de un ceas să găsim, prin ierburile de pe malul Vltavei, membrele răsfirate pe care securile și cuțitele de vânătoare le tăiaseră în bucăți mici. Erau împrăștiate pe o suprafață atât de mare, încât ai fi zis că o explozie de praf de pușcă îl aruncase în aer pe Bachrach.

Cel mai mult ne-a luat să-i găsim capul. Fusese înfipt într-o suliță și azvârlit într-o mlaștină de la marginea orașului, unde se bălăceau porcii. Când i-am descoperit trunchiul, ne-am dat seama că ucigașii îi smulseseră inima. Inimă pe care n-am găsit-o, așa cum n-am găsit nici degetele lui Bachrach, tăiate și aruncate la câini dimpreună cu măruntaiele lui.

Un măcel înfiorător la care nu puteam privi fără să vărsăm și să plângem. Ceea ce fusese un om sfârșise prin a umple fundul unui sac de in.

Astfel, înmormântarea lui Bachrach, binecuvântat fie-i numele în veci, a putut să se facă odată cu a celor vreo cincizeci de oameni care pieriseră în masacru.

Eva a deschis ochii două zile mai târziu.

Trezirea ei a fost stranie, într-atât era de calmă.

Ai fi putut crede că, în somnul ei lung, știuse și înțelesese totul. N-a rostit numele lui Bachrach decât ca să întrebe unde-i piatra lui de mormânt. A mers să se roage acolo, iar în zilele următoare s-a rugat iar, îndelung, stăruitor, la sinagogă.

Cu părinții ei era duioasă și tăcută. Vögele și Isaac au înțeles îndată că n-avea să le răspundă la întrebările care le ardeau buzele. Eu, dintr-o privire, mi-am dat seama că nu prea voia să mă vadă în preajma ei.

Săptămâni întregi s-a retras în tăcere, s-a închis în sine și a rămas astfel.

Eu eram mai puțin mirat decât ceilalți. Violența prin care trecuserăm fusese atât de cumplită, încât se părea că, în numai câteva minute, ne tocise nervii și ne împietrise inima într-un fel ce-avea să se vindece greu.

De altfel, în felul lui, tot orașul nostru evreiesc era cuprins de această tăcere de groază, de mânie și de reculegere deopotrivă. Zilele se scurgeau, gesturile, faptele, cuvintele, totul se străduia

să-şi reia starea obişnuită, dar fiecare ştia că această afişare a mândriei nu ştergea nicidecum durerea, nici furia.

Apropierea Crăciunului, care dintotdeauna fusese un timp când preoţii răspândeau, din amvonul bisericilor, cuvinte aspre despre evrei, îi ţinea pe toţi cu ochii-n patru. Pe mine ca pe toată lumea.

La mijlocul lunii Tevet, am aflat că Împăratul nostru Rudolf avea să-l întâmpine în sfârşit cu fast pe noul său Mathematicus, Tycho Brahe, instalat în castelul de la Benateck, la vreo zece parasange de Praga. Lucrările la noul Uraniborg fuseseră încheiate. Observatorul stelelor avea să funcţioneze din anul următor.

Vestea m-a bucurat mult. Am uitat de Eva, de Bachrach, de masacre. M-a cuprins entuziasmul ştiinţei. Primul gând a fost să mă duc la Benateck, să-l salut pe seniorul Brahe şi, poate, chiar să-i ofer serviciile mele. O zi întreagă, plin de veselie, m-am pregătit şi-am adunat calculele noi şi traducerile care, ştiam, aveau să-i placă lui Tycho.

Pentru prima oară în ultimele săptămâni, am adormit în seara aceea fără să mă gândesc la Eva şi totuşi zâmbind.

M-am trezit în toiul nopţii, cu răsuflarea întretăiată, cu inima bătându-mi tare şi cu fruntea acoperită de sudoare. Nu-mi aminteam ce visasem, dar aveam gura uscată ca după o alergătură. Îndată, privind în întuneric, m-am văzut străbătând oraşul şi câmpul ca să ajung la Uraniborg şi având pe cap toca mea ascuţită, care le vestea tuturor calitatea-mi de evreu. Plăcerea şi curajul de a face ceea ce nu însemna decât un ceas şi jumătate de mers m-au părăsit.

M-am sculat şi m-am dus să mă rog la sinagogă. Dar rugăciunea n-a schimbat nimic. După răsăritul soarelui am rămas să studiez în klaus şi-am pus deoparte hârtiile pe care voisem să i le arăt seniorului Brahe.

3

Acum, când pot contempla lucrurile ca pe un peisaj amplu, îmi dau seama că săptămânile care-au urmat n-au fost unele oarecare.

Până la sfârşitul lunii Tevet şi la începutul lui Şevat, în Praga a domnit acea linişte înşelătoare şi obscură în care se nasc tulburările şi lucrurile nemaivăzute.

Sub masca zilelor obişnuite, frica bântuia inimile, iar mânia întărâta minţile. De mai multe ori, burgmaistrul Maisel i-a adunat în juru-i pe oamenii cei mai înţelepţi. Pe MaHaRaL, firește, ca şi pe Isaac şi pe alţi câţiva a căror voce era ascultată. S-a hotărât pentru a suta oară să se întărească zidurile şi porţile, să fie păzite mai bine străzile şi să fim cu băgare de seamă la starea de spirit din oraşul creştin.

Însă toţi ştiau că era numai un fel de agitaţie fără mare folos. La aceste întâlniri, MaHaRaL-ul a rămas într-o tăcere deplină. Putea să vină şi să plece fără ca nimeni să-i audă glasul. Îşi ţinea pleoapele închise pe trei sferturi, fără să facă nicio mişcare şi având o răsuflare atât de uşoară, că abia o percepeai. În klaus, obiceiul acesta i-l cunoşteam bine. Arăta că el era foarte atent şi asculta fiece cuvânt. Totuşi, în sală, mulţi din jurul burgmaistrului au fost descumpăniţi.

Au început să se răspândească şuşoteli. Cum era de prevăzut, scandalul a izbucnit prin vocea lui Zalman, vânzătorul de Tore de a cărui existenţă aproape uitasem şi care dintotdeauna proferase murdării despre Maestru. Cu gesturile lui de nebun, într-un ajun de Sabat, în plină stradă, a fluturat pumnul înspre MaHaRaL, care se întorcea acasă, şi a urlat:

— Iată-l pe cel prin care haosul a intrat în oraş! Iată-l pe cel care-i întărâtă pe creştini cu barba şi misterele lui!

Trecătorii dimprejur s-au repezit să-i închidă gura, dar Zalman s-a apărat ca un drac.

— Ce mai rabin avem! E aici, cu noi, şi cu ce ne-alegem? Cu dezordine! Dezordine! E prieten cu Rudolf. Şi cu ce ne-alegem? Cu masacre! Unde-i pacea pe care trebuie să ne-o aducă? N-o văd. Dar pe el îl văd dormind în sala consiliului şi umblând prin camerele secrete ale împăratului...

Şi tot aşa. Cu atâta ură şi putere, încât toţi erau siliţi să-l asculte, gândindu-se că era şi ceva adevăr în aiurelile lui.

Că MaHaRaL-ul adusese gloria învăţaţilor din Europa în ghetoul nostru praghez, nimeni nu se-ndoia. Dar că adusese pacea şi siguranţa, cine putea să jure?

Bineînţeles, MaHaRaL-ul nu l-a învrednicit cu un răspuns. Nici măcar o privire nu i-a aruncat lui Zalman. Silueta lui înaltă s-a depărtat ca şi cum n-ar fi fost rostit niciun cuvânt.

Totuşi, din ziua aceea, care era în preajma celei în care creştinii sărbătoresc naşterea Cristosului lor, niciunul dintre noi nu mai îndrăznea, în klaus, să-l privească în ochi. Furia ardea în ei atât de puternic, încât ai fi zis c-are să-i mistuie pleoapele.

În oraş, erau tot mai dese murmurele care-i reproşau că nu-şi pusese toată înţelepciunea în slujba păcii şi a siguranţei traiului nostru.

Cum am spus, în tot acest timp am ocolit-o pe Eva, iar ea se ţinea departe de mine. Ştiam amândoi motivele, fără să fie nevoie să le rostim.

Ştiam că purta cu strictețe doliu după soţul ei. Că era văzută la fel de des la sinagogă şi lângă piatra de mormânt a lui Bachrach, ridicată chiar în spatele klausului. De câteva ori, cu privirea adumbrită, Isaac mi-a mărturisit că n-o mai recunoştea pe fiica lui.

— Parcă somnul ăsta care-a cuprins-o după sosirea voastră cumplită ar fi încremenit-o pentru totdeauna. Nu se mai înfurie, nu mai are capricii! Numai un chip mai închis ca un cufăr de bancher. Abia dacă vorbeşte cu noi. Ai, ai, ai, David! Cu ea şi cu MaHaRaL-ul chiar nu mai ştii cum să te porţi!

Apoi, în pragul anului 5360 de la facerea lumii de către Atotputernic, anul 1600 după calendarul Romei, am găsit-o în faţa casei cizmarului, unde locuisem întotdeauna.

Chipul nu-i mai era închis. Primul lucru pe care l-am văzut a fost blândeţea ochilor ei.

M-a întrebat, cu o voce înceată care m-a surprins, atât era de reţinută, aproape temătoare:

— Pot să urc în camera ta?

Uimirea mea a crescut şi am avut reflexul de a privi împrejur, ca şi cum trecătorii ar fi putut-o auzi. O tresărire amuzată a străbătut chipul Evei şi, pentru o clipă, mi s-a părut c-o regăsisem.

— Numai ca să stăm de vorbă, David. Iar acum sunt văduvă. Nu rişti nimic.

Am roşit de parcă aveam douăzeci de ani. Îndată după aceea, în odaia mea mică, căutându-mi privirea, mi-a destăinuit:

— Bunicul se înşală, ştiu eu. Poate că Zalman e nebun. Nu ştie ce spune, e răutăcios şi sunt sigură c-o să le spună creştinilor minciuni despre bunicul. Dar e şi ceva drept în mânia lui. Ştiu asta. Şi am nevoie de tine, David.

A îndulcit cuvintele acestea seci cu un zâmbet care mi-a oprit bătăile inimii. Apoi a repetat:

— Am nevoie de tine, încă o dată.

— Pentru ce?

— Ca să-l conving pe bunicul că nu-i de-ajuns să tacă şi să-şi mestece furia în cămăruţa din klaus. Şi că promisiunea de pace pe care-a primit-o de la împăratul Rudolf nu mai este la fel de folositoare acum, că tu ţi-ai îndeplinit misiunea, iar prinţul astronomilor vine aici...

Mă gândeam că, vai, tocmai asta mă înfricoşa şi pe mine. Eva punea în vorbe teama care mă bântuise săptămâni de-a rândul.

Câtă vreme umblasem prin Europa şi mă străduisem să-l conving pe Tycho Brahe, împăratul ne socotise o unealtă pentru înfăptuirea dorinţelor sale. Iar acum, că i le împlinisem, Rudolf se arăta mult mai puţin dispus să ne apere de vechea ură a catolicilor, iezuiţilor sau luteranilor, care vuia din nou în bisericile şi templele din Imperiu aşa cum ţâşneşte, din când în când, lava explozivă a bătrânilor vulcani.

Eva mi-a povestit că stătuse de vorbă cu nevestele și toate-i mărturisiseră aceleași spaime: alte masacre au să se petreacă în curând. Două cadavre necunoscute fuseseră descoperite în partea creștină a Pragăi, numită în limba Boemiei *Mala Strana*, „Partea cea mică". Două tinere femei găsite la capătul unei străzi, goale, cu gâtul tăiat și pântecele spintecat. Nimeni nu le recunoștea fețele. Dar umbla deja zvonul că evreii le tăiaseră gâturile ca să-și stropească azima cu sângele lor.

— Știi la ce duc minciunile astea, spuse Eva.

— Dar ce aștepți de la bunicul tău? Ce poate face el și n-a încercat deja?

— Să se ducă iar la împărat...

— N-ai nevoie de mine pentru asta. Și-o să-ți spun adevărul pe care cei care-l ascultă pe zărghitul de Zalman nu vor să-l înțeleagă: Maestrul nostru face tot ce poate ca să ne apere. Și nu de ieri. Face asta de ani de zile. Nicio vorbă, nicio suflare care-i ies pe gură n-au alt scop decât să ne aducă mai aproape de ocrotirea Atotputernicului.

Mă înfierbântam vorbind. Prostiile, minciunile, răutățile spuse despre MaHaRaL, pe care de săptămâni întregi le înduram în tăcere, acum mă înfuriaseră. Eva m-a privit rece.

— Te cred, David. Însă nu-i destul. Bunicul nu face destul.

— Eva!

— Nu tu ai cules capul soțului meu din mocirla porcilor? Cine-a căutat ore de-a rândul rămășițele trupului lui, fără să le găsească? Și mâine-ai s-o iei de la capăt cu trupul meu? Cu al mamei și al tuturor oamenilor care trăiesc în orașul ăsta? Căci setea lor de omoruri n-o să înceteze până nu dispărem de pe fața pământului.

— Eva, gândește-te puțin... Ce poate face bunicul tău împotriva urii acesteia care durează de veacuri? Ce poate izbuti el și n-a izbutit tot poporul nostru?

S-a uitat la mine cu o privire care m-a înghețat.

— M-am gândit, David. Crede-mă că m-am gândit. De când ne-am întors, m-am gândit întruna numai la asta. Și spun și eu ca și celelalte. Ca toate femeile care se uită la copiii lor și deja

nu mai îndrăznesc să răsufle la gândul zilei de mâine: bunicul poate să facă mai mult.

Ah, cititorule, era cumplit s-o văd pe Eva arătând necruțătoare spre această neputință care ne ucidea la fel de mult ca răul abătut de alții asupră-ne!

Firește că nu puteam îndura. Firește că trebuia să luptăm. Dar cum? Prin ce strădanii, prin ce sacrificiu pe care nu-l încercasem deja?

Iar eu, care voiam atât de mult să-i fac zilele Evei mai ușoare, care ardeam de tandrețe pentru ea și aș fi vrut numai să-i admir puterea, râsul, fericirea, mă simțeam de două ori neputincios și umilit.

O rușine care-mi strângea inima. Am încercat s-o alung printr-un râs răutăcios, chiar disprețuitor. Un rânjet de om turbat, în timp ce-i aruncam în față:

— Ești numai o fată fără minte! Ce vrei? Să ne facă MaHaRaL-ul un Golem care să-i nimicească pe toți creștinii? Asta-i nebunia ta?

O tăcere bizară s-a lăsat peste țipetele mele. Cred că se auzeau loviturile regulate de ciocan ale lui Iosif, gazda mea. Departe de a răspunde la mânia mea cu alte țipete, Eva zâmbea. Un zâmbet pe care nu i-l cunoscusem niciodată. Unul dintre surâsurile acelea pe care le vezi pe unele portrete de femeie, când pictorul vrea să arate că ea nu-i numai o făptură de carne, ci și o inteligență care vede limpede mersul lumii.

— Da, a susurat ea încet.

M-a îmbrățișat, m-a strâns, m-a sărutat pe gât ca o amantă desăvârșită, repetând:

— Da, asta-i, ai găsit, David! Știam c-ai să știi! Asta trebuie să facă bunicul meu, rabinul: să dea viață celui care ne va apăra.

Iar eu, într-un vertij care m-a făcut să mă clatin de parcă mi-aș fi pierdut mințile ca Zalman, l-am revăzut pe Tycho, pe Venusia, întrebându-mă ironic și invidios: „Tu chiar crezi că Golemul este ceva cu putință, David Gans?"

Și mai mult: „Cunoști pe cineva care ar fi în stare de asta? Să creeze un Golem?"

Iar eu răspunzându-i: „Da. Dacă există cineva pe lumea asta care să poată, atunci îl cunosc."

Și acolo, în brațele Evei, atât de sigură pe ea și implorându-mă să-l conving pe bunicul ei, mi-a revenit în minte și visul, care nu mai era tocmai un vis, de la Gardone.

Cititorule, dac-am fost vreodată aproape să-mi pierd judecata, să devin și mai nebun decât posedatul de Zalman, aceea a fost clipa.

Totuși, am refuzat răspicat s-o însoțesc pe Eva la MaHaRaL, ca să-i propună nebunia aceea. Nu mă simțeam în stare să înfrunt privirea Maestrului când avea să audă cerința și cauza ei.

Ea i-a spus chiar în seara aceea. Bineînțeles, fără să ascundă că luase ideea de pe buzele mele. Nu era nicio îndoială, căci a doua zi dimineața, după rugăciune, MaHaRaL-ul mi-a ieșit în cale în vestibulul care despărțea sinagoga de sălile de studiu.

S-a oprit dinaintea mea, cu ochii larg deschiși, scrutându-mă fără să scoată o vorbă. Buzele-i erau atât de subțiri și de strânse sub barbă, că nu se mai vedeau. O privire căreia a trebuit să-i fac față, cu toate că niciodată nu mă simțisem atât de străveziu la cercetarea lui.

N-a spus nimic, iar eu cu atât mai puțin.

După-amiaza au sosit, în fața noii sinagogi a burgmaistrului Maisel, trei rabini de la Varșovia și Likov. Erau speriați, zdrențuiți și zgâriați ca niște vagabonzi. Cu trei zile în urmă, li se dăduse foc la căruță când mai aveau un ceas de mers până la Praga. Fugiseră în pădure și rătăciseră, fără apă și mâncare, ca să scape de călăi.

Știrea s-a răspândit pe străzi și prin casele oamenilor. Spre seară, un cântec ciudat s-a auzit din afara klausului. Când am ieșit, am descoperit o mulțime uriașă de femei. Și, în prima linie, Eva.

Ele psalmodiau încet numele MaHaRaL-ului, atribuindu-i toate harurile și puterile, încrezându-se în el fără nicio reținere, numindu-l „Salvatorul vieților noastre" și chiar „Mesia dinaintea lui Mesia".

Un cântec pe care, nu mă-ndoiam, îl învățaseră de la Eva. O șiretenie care nu putea decât să-l înfurie pe bunicul ei, căci se apropia de blasfemie și-i rănea modestia. Dar o șiretenie cu folos.

L-am văzut pe Marele Rabin Lœw ridicându-se și lovind aerul cu bastonul, ca să se facă liniște.

— Tăceți, femeilor! Nici nu știți puterea cuvintelor voastre!

Ele și-au oprit cântul. Mă uitam la Eva și-am văzut că se ferea să-și ridice ochii spre bunicul ei. Dar nu și-a putut ascunde un mic zâmbet când o femeie mai în vârstă a răspuns fără șovăială:

— Știm prea bine greutatea cuvintelor noastre, preasfinte rabin. Ea ne curge prin sânge dimpreună cu dragostea pentru soții și copiii noștri care mâine-au să fie măcelăriți dacă nu faci nimic...

Alta, prinzând curaj, i-a spus:

— De vreme ce tu cunoști mai bine ca oricine puterea acestor cuvinte, oare nu-i timpul să te folosești de ea?

— Nu știți despre ce vorbiți, a repetat MaHaRaL-ul.

Atunci Eva a strigat numele lui Bachrach și, în urma ei, una după alta, femeile au rostit numele celor dragi uciși în ultimii doi ani.

Am crezut că MaHaRaL-ul are să ridice iarăși bastonul ca să le facă să tacă, însă el doar și-a plecat fruntea și a așteptat să se încheie cumplita litanie.

Acum, în afară de mulțimea de femei, veniseră și bărbați, și copii. Curând tot orașul s-a adunat în jurul klausului, umplând cimitirul și ulița.

În tăcerea care se lăsase din nou, Maestrul a privit spre miile de chipuri încremenite.

Cu o voce slabă, dar care a fost totuși auzită de toată lumea, a spus:

— Știu ce așteptați de la mine, dar numai Sfântul Nume poate să spună dacă-s în stare.

Ca un reflex, mulțimea de femei i-a răspuns:

— Cine-i mai curat, mai sfânt, mai înțelept ca MaHaRaL-ul nostru?

Mi-am dat seama că gura Evei rostea cuvintele mai devreme decât toate celelalte și că replica aceasta tot ea o pregătise. Maestrul nu s-a lăsat înșelat, căci la ea s-a uitat cu asprime, răspunzând:

— Cine vă credeți, ca să judecați înțelepciunea și curățenia?

Și, cum de astă dată obținuse o tăcere respectuoasă, a adăugat:

— Voi toți nădăjduiți la tărie și putere. Vreți să aveți o armă care să-i strivească pe cei care ne strivesc. Vreți pacea prin mijlocirea nimicirii... Vreți Golemul, dar care dintre voi poate spune la ce va duce Golemul?

A tăcut, cercetând mulțimea și lăsând cuvintele să ajungă la inimile lor.

Și deodată, bine sprijinit în bastonul lui, cu trupul fremătându-i ca și cum ar fi fost străbătut de o undă, a tunat:

— Mergeți acasă! Rugați-vă și lăsați-L pe Dumnezeu să hotărască ce ne îngăduie și ce nu.

A fost cea mai stranie noapte din viața mea.

Nimeni nu dormea, iar sinagogile erau luminate ca de Hanuca.

Noi, discipolii, când l-am văzut pe MaHaRaL întorcându-se în klaus, ne-am dat seama că nu trebuia să-l urmăm. Ne-am așezat în jurul clădirii și, în ciuda frigului usturător care ne înghețа oasele și ne punea promoroacă în bărbi, ne-am rugat după cum ne poruncise.

La lăsarea nopții, n-am putut să nu mă gândesc mult la Eva. Câștigase lupta aceea pe care eu o socoteam imposibilă cu o iscusință care mă uluia. Dar nimic nu era hotărât și ea știa bine că bunicul ei nu s-ar lăsa împins de nimic altceva decât de mâna Atotputernicului.

Încetul cu încetul, rugăciunile noastre au devenit un fel de amorțeală, sporită de frig și de oboseală. Ca să luptăm cu slăbiciunea aceasta tot mai mare, cuiva i-a venit ideea să mergem în jurul klausului și printre pietrele de mormânt. Niște copii veniseră să ne aducă lumânări. Iar câțiva bărbați ne aduseseră altele noi și acum ni se alăturaseră, rugându-se pe aceeași voce. Apropierea zorilor a găsit spectacolul straniu și minunat

al vocilor noastre în întuneric şi al lumânărilor strălucind într-o rotire ce parcă nu trebuia să se oprească niciodată. Şi, cum ne dădeam seama de frumuseţea aceasta, iar strădania noastră se preschimba într-un fel de veselie neaşteptată, ne rugam tot mai tare, cuvintele ridicându-se în noapte cu aceeaşi uşurinţă cu care paşii noştri alunecau pe chiciură.

Fără-ndoială că, dacă ar fi văzut creştinii spectacolul acesta, s-ar fi înspăimântat şi s-ar fi convins că eram pe cale să săvârşim o vrajă cumplită.

În cele din urmă, am rămas deodată tăcuţi şi tremurând de teamă când, cu un ceas înainte de ivirea zorilor, întunericul a încetat să ne şfichiuiască feţele şi cefele cu frigul acela ca gheaţa. Flăcările lumânărilor s-au alungit aşa cum fac vara, când sunt suflate de o adiere caldă. Ridicam mâinile vrând pur şi simplu să mângâiem aerul. Simţindu-l atât de blând, mătăsos, suav, inimile noastre porniseră să bată atât de tare, încât ne făceau să închidem ochii.

Gurile au tăcut. Rugile pluteau în inimile noastre fără să mai fie nevoie de zgomotul gâtlejurilor. Mai mulţi dintre noi au respirat un parfum necunoscut, atât de îmbătător, de plăcut, încât se strecura în piepturile noastre ca şi cum trupurile ne-ar fi devenit la fel de moi şi deschise ca petalele unei flori.

Dar toate acestea au încetat.

Lumina răsăritului înroşea cerul. Clădirea, cimitirul, zidurile nu se schimbaseră cu nimic. Era tot frig. Aburul ne ieşea pe gură şi ne îngheţa pe obraji. L-am văzut deodată pe MaHaRaL în faţa noastră, învelit în mantia lui uriaşă.

Ne-am apropiat de el. Ne-a spus:

— Să se facă un lanţ de oameni de la malul fluviului şi să mi se aducă mâl bun de modelat.

Şi astfel s-a întâmplat.

Hotărârea MaHaRaL-ului s-a răspândit ca fulgerul din gură-n gură. Un strigăt de bucurie a răsunat între ziduri. Copiii ţopăiau pe străzi răcnind:

— Golem! Golem! Golem!

S-a luat de pe la oameni tot ce putea transporta puţin pământ mâlos şi toate uneltele cu care se putea săpa pe malul Vltavei. Înainte ca primele raze de soare să atingă zidurile castelului ce

se înălța la marginea Pragăi, mâlul a început să se adune într-un morman la picioarele MaHaRaL-ului.

El stătea în mijlocul pieței din fața primăriei. Pe caldarâmul încă alb de promoroacă, mâlul negru scotea aburi. Mii de brațe treceau de la unele la altele găleți, iar curând au început să vină căruțele trase de catâri. Dar s-a dovedit repede că acest prim mâl era prea lichid ca să se adune într-o grămadă ușor de modelat.

Au izbucnit țipete și nemulțumiri. Se cerea o humă mai consistentă, care a venit, de astă dată cenușie cu reflexe verzui. Un pământ frumos și suplu, lipicios și cald. Se aduna repede, deși era greu, iar brațele osteniseră.

În tot acest timp, MaHaRaL-ul nu se clintise din loc. Nimeni nu-i putea ghici privirea sub pleoapele pe jumătate închise. Ai fi zis că devenise el însuși statuie.

Dar, când mormanul de lut a ajuns la înălțimea pieptului său, s-a apropiat cu pas iute. I-a dat la o parte, cu un gest, pe cei care stăteau în fața lui. Mâinile sale goale s-au cufundat în lutul moale, l-au frământat și l-au rostogolit. Încet, au apărut două coloane de lut masiv. Un soi de picioare.

Apoi șoldurile și mijlocul.

Ca să stea drept, a trebuit să-i îngroașe gleznele și să-i alungească labele picioarelor.

Pentru sculptarea pieptului, cu toate că Maestrul nostru era foarte înalt, s-a adus o cariolă. El s-a urcat pe ea și a continuat acea lucrare de necrezut. Soarele usca acum ceva mai mult lutul, pe măsură ce MaHaRaL-ul îl modela. Toracele avea o înfățișare mai bună și mai omenească decât picioarele, deși era cât un butoi mare.

Brațele au avut nevoie de o muncă înceată și grea. Huma cădea de pe coate, încheieturile se sfărâmau, iar degetele au ieșit uriașe, disproporționate, altfel s-ar fi desprins îndată.

Curios, cel mai ușor de făcut au fost gâtul și capul.

Soarele se apropia de amiază când MaHaRaL-ul a înfipt două pietre de un albastru deschis în locul ochilor.

De mult nu se mai căra lut și tot orașul se adunase în piață. Inimile izbeau piepturile, dar pe buze abia dacă ieșea o răsuflare.

Cu vârful arătătorului, Maestrul a desenat o gură cu buze frumoase. Aveau un pliu ușor, parcă un început de zâmbet.

Pe urmă a modelat nasul. Un nas puternic, drept. A scobit în partea de sub gură, ca să dea formă bărbiei, şi a frecat tâmplele, ca să fie cât de cât simetrice.

Apoi şi-a retras mâinile.

Suit pe cariolă, trebuia să ridice capul ca să privească ochii de piatră din faţa sa. Soarele strălucea fără să încălzească. Tăcerea era la fel de muşcătoare ca frigul.

MaHaRaL-ul a rămas neclintit şi, din nou, pleoapele i-au ascuns privirea. Dar buzele-i fremătau pe cuvinte neauzite.

Apoi, cu un gest violent, neaşteptat, care a stârnit o exclamaţie în mulţime, a şters cu palma gura pe care o modelase. Lutul buzelor a sărit pe cei care stăteau mai aproape, iar faţa de humă a apărut stranie. Nimic omenesc în ea.

Atunci MaHaRaL-ul a scos de sub mantie patru plăcuţe de lemn, late de patru palme. Fiecare era acoperită cu o literă scrisă cu pensula, cu o cerneală neagră şi groasă:

EMET.

Ceea ce înseamnă: Adevăr.

Şi iată ce s-a întâmplat. MaHaRaL-ul a apăsat cu grijă cele patru litere în huma de pe frunte. Aceasta era atât de mare, încât plăcuţele păreau minuscule.

Mai târziu, unii au spus că auziseră, dinspre pieptul MaHaRaL-ului, o voce puternică rostind cuvinte necunoscute.

Deşi stăteam foarte aproape, eu n-am auzit nimic. Devoram din ochi arătarea aceea din humă cenuşie care semăna cu un om. Nici eu nu respiram mai mult ca ea.

Apoi am scos un ţipăt, ca toată lumea din piaţă, când braţul i-a tremurat şi întreaga masă s-a lăsat într-o parte. Credeam că un vânt pe care noi nu-l simţeam îl făcuse să se clatine. MaHaRaL-ul însuşi s-a ferit, pe cariolă. Lucrul acela se mişca încă. Braţele i s-au întins. Un picior s-a ridicat şi a coborât la loc şi, pentru prima oară, am auzit izbitura surdă a greutăţii lui pe pământ. Iar evreii din Praga au strigat din răsputeri:

— Golem! Golem! Golem!

4

Nebunia care ne-a cuprins odată cu naşterea Golemului s-a mai potolit spre apus. Bucuria a lăsat loc istovelii. Veghea îndelungă din noaptea trecută, teama şi fericirea ne mistuiseră puterile. Abia dacă ne-am dat seamă că MaHaRaL-ul rămăsese pe loc şi păstra pe chip aceeaşi expresie severă.

Niciunul dintre noi nu s-a gândit la energia fabuloasă pe care o va fi folosit ca să dea viaţă acelui mâl ce-i fusese vărsat la picioare. Niciunul nu înţelesese adevărul, EMET: MaHaRaL-ul, la cererea noastră, îl adusese pe străin printre noi. Azi înţeleg mai bine gravitatea lui de atunci. Nu arăta nici urmă de bucurie, în timp ce noi, ceilalţi, eram în culmea fericirii.

Şi îmi dau seama, cu mirare, că eram uimiţi mai degrabă de înfăţişarea şi viaţa Golemului, decât de puterea şi înţelepciunea uriaşe de care Maestrul avusese nevoie ca să-i dea viaţă. Admiraţia noastră pentru MaHaRaL era absolută şi aşa de veche, încât eram gata să socotim minunea aceea uriaşă ca o întâmplare născută cât se poate de firesc din ştiinţa şi puritatea lui.

În vreme ce copiii se zbânţuiau în jurul Golemului într-o sarabandă plină de veselie, Maestrul a coborât de pe cariola pe care se suise. S-a îndreptat spre treptele noii sinagogi a lui Maisel. Eram cu toţii adunaţi acolo, discipolii de la klaus şi rabinii de la sinagogă. Ne-am aşezat cu veneraţie într-un şir, iar el a trecut prin faţa noastră.

Atunci, unul dintre discipolii tineri de la klaus a arătat spre Golem şi a întrebat cu îngrijorare:

— Şi el?

Teama de pe chipul lui dezvăluia cuvintele pe care nu le rostea. MaHaRaL-ul l-a auzit şi, fără să se întoarcă, a răspuns doar atât:

— Golemul o să m-aştepte. Dumnezeu însă nu-i mereu răbdător.

Într-adevăr, Golemul părea să aştepte.

Dacă în urmă cu o clipă se legăna în mijlocul liotei de copii, de cum se îndepărtase MaHaRaL-ul, încremenise. În picioare, nemişcat, nepăsător la vacarmul din jur. De parc-ar fi dormit. Sau parcă n-ar fi fost niciodată însufleţit.

Totuşi porţile sinagogii n-au avut timp să se închidă. O zarvă uriaşă a izbucnit, fără ca noi să înţelegem la început se petrecea. În cele din urmă, oamenii din piaţă au început să arate cu mâna spre biserica Sfântului Duh, care se înălţa ca o santinelă dincolo de zidul ce înconjura oraşul evreiesc. Mai multe voci strigară:

— Tocsinul! Tocsinul!

Aşa era. Bătăile clopotelor străpungeau aerul şi ne îngheţau sângele în vine. La Praga, tocsinul nu bătea decât ca să anunţe ciuma, incendiile şi războiul.

Pentru prima dată de ore întregi, ne-am luat ochii de la Golem. Într-un prim reflex de spaimă, ne-am uitat după fum pe acoperişuri şi deasupra zidurilor.

Nu flăcări am descoperit, ci nişte feţe uluite. Vreo douăzeci de bărbaţi, printre ei şi preoţi în sutană, se adunaseră pe palierul de lemn, aflat sub acoperişul bisericii pentru a uşura reparaţiile. Arătau cu degetele spre Golem şi, în ciuda depărtării, puteam să le vedem ochii uimiţi.

Am înţeles: dacă de obicei străzile noastre erau de o linişte şi un calm prudente, strigătele, cântecele, bucuria noastră stârniseră îngrijorare în oraşul creştin.

Cuprinşi de veselie, eram cât pe ce să luăm în râs frica provocată de Golem când, pe lângă bătăile clopotelor, am auzit un zgomot de cu totul alt soi. Pe-acesta-l cunoşteam bine: era vuietul mulţimii, care venea mereu înaintea izbucnirilor de furie împotriva noastră.

Cineva a strigat:

— Porţile, porţile...

Înţelept, burgmaistrul Maisel poruncise, în dimineaţa acelei zile neobişnuite şi chiar înainte ca MaHaRaL-ul să anunţe hotărârea de a crea Golemul, ca porţile oraşului nostru să rămână închise. Dar, pe timp de pace cu creştinii, străzile noastre nu erau niciodată închise. Manevra le sporise curiozitatea.

Când ne-am apropiat de zidul împrejmuitor, am descoperit o mulțime de oameni agățați de hornurile mai apropiate, înghesuiți la lucarne, prin toate locurile de unde puteau vedea casele și piețele noastre. Ba chiar se ridicaseră scări, pe care băiețandrii se puteau cățăra pe pietrele acoperite cu mușchi ale zidului aflat în capătul unei ulițe ce dădea spre piața primăriei noastre. De acolo, le strigau celor rămași jos ce vedeau. Unii îl maimuțăreau pe Golem, legănându-se pe zidăria îngustă. Râdeau, făceau semn cu pumnul spre noi și, din când în când, aruncau cu pietricele.

Iar noi, pradă veseliei, nu băgaserăm de seamă privirile și teama lor.

Ah, cititorule, poți înțelege lesne elucubrațiile nebunești care le treceau prin minte celor care ne surprinseseră dansând în jurul Golemului! Deja înclinați să ne socoată stăpânii unei magii drăcești, aplecând urechea la zvonurile cele mai cumplite care ne condamnau dinainte, descopereau acum cu propriii lor ochi uluitoarea realitate.

Ca la un semn, bătăile clopotului au încetat. De pe străzile din preajma bisericii am auzit înălțându-se un vuiet impresionant. Un urlet de mânie înflăcărată care ne îngheța sângele-n vine. În clipa următoare, niște lovituri surde ne-au vestit că încercau să spargă porțile.

Fericirea, veselia și oboseala ne-au părăsit. O veche teamă amestecată cu furie ne-a încordat umerii și ne-a încleștat pumnii. Femeile s-au repezit să-și adune copiii și să-i bage în case.

Eva încerca să le oprească:

— Ce faceți? De ce fugiți? Golemul e acum aici! Ați uitat cu toții de ce l-am rugat pe bunicul meu, rabinul, să-l creeze?

Avea dreptate.

Uimiți, copleșiți de minunea MaHaRaL-ului, ne purtaserăm ca niște copii la un spectacol. Să-l vedem sculptându-l și insuflându-i un fel de viață fusese ca un dar pe care ni-l făcea Cel Veșnic prin mijlocirea lui. Și, da, uitaserăm adevăratul motiv al existenței lui: să ne apere.

Auzeam acum limpede loviturile de berbece în poarta Paryzka, poarta principală care dădea spre centrul Pragăi. Ca și ceilalți, mi-am dat seama deodată de nebunia care ne cuprinsese.

Cu inima strânsă de ruşine, am înţeles severitatea de pe chipul MaHaRaL-ului. Să frământe huma Golemului dându-i înfăţişare omenească, să-l facă să se mişte, oricât de minunat ar fi fost, însemnau numai jumătate din lucrare.

„Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit."

Mi s-a părut că aud vocea MaHaRaL-ului şoptindu-mi la ureche aceste cuvinte pe care le cunoşteam atât de bine.

Da, nimic nu era încă împlinit. Înverşunarea în ură şi violenţă a creştinilor ne amintea asta. Îndoiala şi groaza se abăteau iar asupra noastră.

Golemul stătea şi acum în picioare, ca adormit. Pe fruntea lui, cele patru litere ale cuvântului EMET păreau terne, pe jumătate acoperite de nămolul scurs. Faţa lui fără gură şi pietrele ce-i slujeau de ochi n-aveau nimic să ne dea încredere. Încremenit astfel, Golemul era numai un morman caraghios de mâl în formă de om. Umezeala se prelingea de pe trupul lui. O băltoacă urât mirositoare de formase în jurul blocurilor strâmbe care-i slujeau de picioare. Şi, cum umbra serii se apropia repede, huma era atât de întunecată, încât părea că vrea să se retragă şi să dispară curând în noapte.

Nesiguranţa ne gâtuia. Acel colos inform care se scurgea, acel mâl din Vltava putea oare să ne apere şi să ne salveze de ură?

Ca pentru a ne răspunde, tocsinul a început să bată din nou. Vibraţiile clopotelor dezlănţuite ne toceau nervii. Ţipetele ce se auzeau de dincolo de ziduri erau acum însoţite de nechezături de cai şi de un clinchet de metal.

Burgmaistrul Maisel a venit cu zece oameni care purtau felinare. Umbra rece a serii se lăsase peste noi fără să ne dăm seama.

S-a auzit un ţipăt în mulţime. Mi-a luat o clipă până să înţeleg că se trezise nebunul de Zalman. Ne certa cu vorbele lui de om ieşit din minţi:

— Golemul n-o să vă apere! E numai o iluzie de nămol împuţit. MaHaRaL-ul e Maestrul minciunilor. Ruşine lui, că atrage Răul peste capetele noastre! Creştinii au să vă spintece fiindcă vă ţineţi de vrăji! Trebuie să deschidem porţile şi să-i lăsăm să împingă mormanul ăsta de mâl scârbos înapoi în fluviu, altfel mâine n-o să mai avem fii şi fiice...

Abia-şi terminase Zalman cuvântarea, că Maisel a trimis oamenii să-l înşface. A continuat să răcnească în timp ce ei îl îndepărtau din piaţă.

Dar, ca întotdeauna, vorbele lui Zalman, oricât de nebuneşti ar fi fost, lăsau o urmă în minţile şi în inimile celor mai slabi. Un murmur nedesluşit se răspândea ici şi colo. În felul lui, Zalman rostise cu voce tare un adevăr: dacă Golemul nu izbutea să ne apere, puţini dintre noi aveau să mai vadă zorii zilei de mâine.

Blestemele lui Zalman nu l-au clintit pe MaHaRaL. Mă întrebam dacă le auzise. În mijlocul fricii şi-al tulburării care puseseră stăpânire pe noi, el păstra un calm care dădea înfăţişării sale ceva ireal.

Stătea atât de aproape de Golem c-ar fi putut să-l atingă. Mâna i-a ieşit din mâneca largă a mantiei. Degetele lui s-au întins şi-au atins monstruoasele degete de humă. O mişcare uşoară, aproape tandră. A durat un timp, apoi pleoapele MaHaRaL-ului i-au ascuns privirea. A ridicat mâna. Buzele şi barba îi tremurau de fervoarea rugăciunii. Nimeni nu ghicea cuvintele. Mantia care-l acoperea tremura de încordarea trupului său bătrân. Lumea abia dacă îndrăznea să se uite la el. O rugăciune s-a ivit pe buzele fiecăruia, un haos şi o suprapunere stranie de rugăciuni, în timp ce în jurul nostru vacarmul creştea.

Şi, deodată, s-a petrecut iarăşi o minune sub ochii noştri. Pielea atât de palidă de pe mâna MaHaRaL-ului a început să strălucească. O strălucire puternică precum cea a stelelor, aşa cum le vedem în nopţile foarte reci. O lumină orbitoare care părea să izvorască chiar din palma Maestrului. Ea s-a răspândit pe huma umedă a Golemului, spre care se îndreptau razele felinarelor.

De la înălţimea la care se afla, capul de pământ s-a înclinat, iar cele patru litere ale vieţii lui, pe care cu puţin timp în urmă abia le desluşeam, au început să lucească. Mâna MaHaRaL-ului s-a ridicat iarăşi, ca şi cum ar fi vrut să primească în palmă acea faţă fără gură şi fără cuvânt.

Pietrele albastre ale ochilor au răspuns la strălucirea care le lumina. O tresărire a Golemului ne-a clătinat pe toţi. El s-a ridicat şi şi-a întors faţa, de parc-ar fi fost orbit.

Revenise la viaţă.

În penumbră, adierea călduță ne-a adus pe buze un suflu ciudat. Un aer oarecum grețos, ca acela pe care-l puteai respira în căldura verii pe malurile Vltavei.

Vocea MaHaRaL-ului n-a avut nevoie să fie puternică spre a se face ascultată.

— Vino, spuse el. Vino, Golemule, și împlinește lucrul pentru care trăiești!

Au fost numai câteva cuvinte. Ceva mai mult decât tăcerea.

Dar ține seama, cititorule. În toată viața mea de dinainte și de după, niciodată nu s-a repetat clipa aceea și niciodată n-am primit o lecție mai minunată.

Cuvintele acestea ale MaHaRaL-ului nu erau nimic. Niște sunete simple și obișnuite. Totuși, cu fiecare silabă pe care-o rostise, am văzut țâșnind din gura lui acel suflu fără seamăn și fabulos, acea putere a Cuvântului prin care Dumnezeu a scos odată lumea din neant și a aruncat viețile noastre în univers.

Dar îndată, fără să renunțe deloc la simplitate și ținând în continuare mâna ridicată, cu palma spre cer, MaHaRaL-ul s-a depărtat de Golem. S-a îndreptat atât de brusc spre poarta Paryzka, încât în urma lui s-a iscat o învălmășeală.

Purtătorii de felinare alergau înaintea lui ca să-i lumineze drumul. Mișcarea mulțimii s-a preschimbat într-un fel de val care se umfla în fața Golemului. Pământul tremura sub pașii lui colosali.

Poarta Paryzka se decupa în întuneric, înroșită de torțe. De o parte și de alta avea două mici turnuri de pază pe care pândarii le părăsiseră de mult, alungați de pietrele aruncate de dincolo. Ucigașii răcneau, ritmând avântul boilor care împingeau berbecele. Canaturile încă rezistau, cu toate că fiecare lovitură provoca mici fisuri și chiar spărturi mai importante. Bârna, legată cu funii, tresălta, trosnea, dar rezista.

Să fi fost pândari nevăzuți pe acoperișurile vecine? Sau poate felul cum Golemul izbea pământul ne-a anunțat apropierea? Strigătele de dincolo de poartă s-au mai potolit.

Burgmaistrul Maisel s-a întors către MaHaRaL și i-a cerut să se oprească. Golemul a făcut la fel. Acum, când ocupa toată lățimea unei străzi, înălțimea lui părea și mai gigantescă. Fața lui fără gură ajungea lesne la înălțimea primelor etaje.

Maisel a spus cu o voce puternică:

— Creştinii nu ştiu puterea Golemului. Se cuvine să urc în turn, ca să-i previn că încă pot să aleagă pacea fără...

N-a apucat să-şi termine vorba. Ţipătul lui Zalman l-a întrerupt.

Fluturând un topor deasupra capului, nebunul s-a repezit spre funiile care legau bârna de poartă. Până să reacţioneze cineva, a lovit în ele cu toată puterea. Fire de cânepă zburau în jurul lui. Funiile nu erau încă tăiate de tot când, de cealaltă parte, o nouă lovitură a berbecelui a aruncat bârna de la locul ei. Aceasta l-a izbit pe Zalman în piept şi l-a doborât la pământ, strivindu-l ca pe-o frunză.

Lumina torţelor purtate de creştini s-a ivit în întredeschiderea porţii. S-a auzit un strigăt de victorie. Câţiva dintre-ai noştri s-au repezit la bârnă s-o pună la loc. Au fost culcaţi la pământ de porţi, care-au cedat sub încă o lovitură a berbecelui şi s-au deschis deodată ca nişte obloane.

Uluiala ne-a împietrit şi pe unii, şi pe ceilalţi.

Mulţimea creştinilor era impresionantă. În spatele celor patru perechi de boi înhămaţi la un trunchi de copac ca la o osie, se înghesuia o mare de oameni purtând lănci, securi, unii călare pe cai cu valtrapuri ca de război. Săbiile luceau de roşeaţa torţelor; ghioage ghintuite, măciuci, chiar coase fluturau ca nişte păsări aducătoare de nenorocire.

Uimirea atacatorilor era pe potriva alei noastre. Ei, care, pentru prima oară, ridicau capetele ca să descopere faţa Golemului.

Şi mult răgaz pentru asta n-au avut.

MaHaRaL-ul a întins iarăşi mâna spre masa aceea de lut care ne domina pe toţi. L-am auzit repetând:

— Du-te, împlineşte lucrul pentru care trăieşti!

Iar Golemul a înaintat cu pasul lui încet.

Până să ajungă la poartă, o ploaie de săgeţi a vâjâit în lumina torţelor. Cu un zgomot de grindină, ele se înfigeau în mâlul trunchiului şi al şoldurilor lui. Unele rămâneau acolo şi se legănau odată cu mişcările Golemului, altele alunecau ca nişte rămurele pe nămolul umed. A venit apoi rândul lăncilor cu vârf de fier să zboare înspre el. Acestea se înfigeau mai adânc în trupul Golemului, dar cozile lor grele abia dacă-i încetineau înaintarea.

A înclinat capul, iar privirea-i de piatră părea să se mire de mărăcinișul acela de cozi de lemn care-i acoperea trunchiul. A ridicat mâna dreaptă. Lăncile și săgețile au fost măturate, rupându-se cu zgomot de trestii uscate și răspândindu-se peste tot.

Acest gest, cred eu, i-a făcut pe ucigași să-și dea seama că erau învinși. Auzeam caii nechezând în frâiele prea strânse, iar urletele au căpătat deodată pecetea spaimei.

Golemul a pornit mai departe și înainta spre boii lăsați în grija berbecelui. A apucat trunchiul gros care spărsese poarta și, cu un elan greu de închipuit, a împins puternic atelajul în mulțime, semănând groază și durere. Trunchiul berbecelui a spart fațada unei case, iar trosnetul ne-a făcut să ne dăm înapoi. Boii, prinși în căpestre, mugeau ca la tăiere. Cu toată greutatea pumnului și cu un gest ce părea aproape blând, Golemul a doborât animalul cel mai apropiat de el.

Mulțimea era cuprinsă de groază. Golemul se învârtea în loc, ca și cum haosul din jur l-ar fi descumpănit. Torțe aruncate de la etajele caselor plouau pe spinarea lui. Se stingeau cu o sfârâitură moale de îndată ce-l atingeau. Securile îl loveau în coapse, smulgând mici bucăți de humă. Nepăsător ca un zid, Golemul a oprit galopul unui călăreț care-l ataca. Pumnul lui de lut a ridicat omul și calul și, așa cum aruncă un copil o jucărie stricată, l-a zvârlit departe.

Noaptea Pragăi era acum numai un urlet de groază. Măcelul ar fi putut fi și mai mare, dacă MaHaRaL-ul n-ar fi ridicat palma.

N-a rostit niciun cuvânt, buzele lui au rămas închise. Golemul a înțepenit. Trupul lui se decupa ca un întuneric mai gros pe cerul sclipind de stele.

S-a întors, a pornit înapoi cu pasul lui greu, nepăsător la gemetele răniților, și, credincios ca un animal bine dresat, a intrat pe poarta Paryzka, pe care oamenii s-au repezit s-o închidă cu lanțuri în urma lui.

Propria noastră uluială în fața puterii lui era atât de mare, încât nimeni nu s-a gândit să scoată un strigăt de victorie.

PACEA ȘI SECRETUL

1

Prima noapte sub paza Golemului a fost stranie. Cu toate că eram istoviți, ne era greu să adormim.

Pentru prima oară le ținuserăm piept atacatorilor.

O victorie care ne putea aduce pacea. O pace la care nu cutezaserăm nicicând să sperăm, dobândită prin puterea noastră. Prin forța noastră. O pace pe care le-o puteam impune dușmanilor, la rândul nostru, așa cum, vreme de secole, ei ne impuseseră umorile și capriciile lor ucigașe.

Totuși, eram atât de puțin obișnuiți să fim învingători, încât lupta câștigată datorită forței Golemului părea umbrită de temeri și îndoieli.

Oare victoria noastră era numai un efect al surprizei? Învinșii aveau să se întărească și să caute răzbunare într-un război al cărui final va fi exterminarea noastră?

Ce-avea să facă Împăratul? Băgaserăm de seamă cu toții că garda lui Rudolf nu se pusese între porțile noastre și atacatori, cum ar fi trebuit. Era un semn că Împăratul nu se mai sinchisea de soarta noastră? Fără îndoială, fusese informat până acum de minunea săvârșită de MaHaRaL. Cum va reacționa față de noua noastră putere? Se va ridica împotriva ei? Va trebui să folosim forța Golemului împotriva lui?

Într-o singură noapte și într-o singură bătălie, am descoperit lucrul acesta ciudat. Înainte de nașterea Golemului, frica noastră era una singură: trebuia să trăim și să supraviețuim. De acum, forța născută din propria noastră voință ne făcea stăpâni pe fiecare pas din destinul nostru. Și ținea de răspunderea noastră, nu numai de voia lui Dumnezeu, să alegem cum și încotro să-l îndreptăm.

Golemul însuși avea să se dovedească o minune și o grijă.

Știi bine, cititorule: o minune nu poate să fie decât de neînțeles. Și când ea înseamnă o forță de neînvins, cum am putea, fie și puțin, fie și în taină, să nu simțim față de ea și teamă, pe lângă venerație?

De aceea, în toiul nopții, nereușind să adorm, m-am sculat. Am părăsit camera din casa lui Iosif și am luat-o spre piața primăriei.

Praga era cuprinsă de liniștea unei nopți geroase. Orice urmă a vacarmului dispăruse. Frigul era aprig. O promoroacă întărită scârțâia sub cizme și răspândea o lucire egală și fără umbră. Cerul era atât de senin, încât stelele luminau la fel ca o lună plină. M-am gândit la Tycho Brahe. La câteva leghe depărtare, în noul lui observator de la Benatek, omul cu mustăți lungi și nas fals stătea, fără îndoială, înfofolit în haina lui de blană, cu ochii țintă la mașinării. Îl invidiam.

Ajuns în piață, am încremenit de uimire. Golemul era acolo. Culcat, părea uriaș, mai mare ca oricând. Promoroaca îl acoperea în întregime cu o scânteiere blândă și albă. În jurul lui, nemișcați în hainele care nu-i apărau cine știe ce de șfichiuirea frigului, se adunaseră deja mai bine de o sută de oameni care veniseră, ca și mine, să-l contemple.

M-am apropiat și-am recunoscut printre ei silueta Evei. A venit lângă mine. Și-a strecurat mâinile învelite în mănuși groase de lână sub brațul meu. Fără să scoatem o vorbă, ne uitam la Golem.

El părea iarăși fără viață. Ceva în abandonul masei lui, în postură, în lipsa de mișcare a pieptului nu te lăsa să crezi că doarme ca un om. Era, cu desăvârșire, un *lucru*. Un lucru nemaivăzut și de neînțeles care îmbrăca stângaci înfățișarea noastră, dar fără a avea în comun cu noi nimic altceva decât acele încercări de brațe, picioare, trunchi și cap. Nu te ducea cu gândul nici măcar la o păpușă monstruoasă, ci mai degrabă la rădăcinile acelea ciudate pe care le scoți câteodată din pământ.

Și totuși, în noaptea aceea luminoasă, mâlul trupului său părea să se fi schimbat oarecum. Lutul era mai neted. Cocoloașele de nămol, bucățile de alge, rămășițele modelării, tăieturile lăsate de securi și lănci dispăruseră.

Poate era numai efectul promoroacei care-l acoperea?

Umezeala care nu încetase să iasă la suprafața trupului său se cristalizase în somptuoase flori de gheață. O mulțime scânteietoare în care se reflecta focul rece al astrelor. O carne de pământ pe care niciunul dintre noi nu îndrăznea încă s-o atingă. Nici măcar Eva.

Ea și-a ridicat fața spre mine. Ochii îi luceau aproape la fel ca suprafața Golemului. Când răsufla, scotea aburi groși. Îmi șopti, ca și cum s-ar fi temut să nu-l trezească:

— Înainte mi se părea așa urât... Iar acum e așa frumos!

Mă privi așteptând un răspuns. Cum eu tăceam, adăugă:

— David, îl simt. Îl simt pe Golem. Simt că e viu.

Am încruntat din sprâncene fără să pricep prea bine ce voia să zică.

Dar Eva însăși era, în clipa aceea, atât de frumoasă, încât n-am mai întrebat-o nimic.

Apoi, admirând-o astfel, văzând frumusețea aceea care emana din ea, stând lângă Golem în noaptea geroasă, m-a izbit un lucru limpede: iată de ce rupsese ea promisiunea dintre tatăl ei și Iacob. De ce nu voise să se mărite cu Isaia. De ce fugise din Praga și de ce murise Bachrach.

Eva fusese calea aleasă de Atotputernic pentru a-l aduce pe Golem din limburile increatului până la înțelepciunea pură a MaHaRaL-ului.

Toate clipele vieții, din primul ceas de după naștere, inteligența ei răzvrătită, turbarea dibukului care se înverșunase s-o chinuiască și s-o abată de la destinul acesta, până la iubirea care mă purta spre ea și, în toată povestea asta, făcuse din mine o unealtă simplă și ușoară... totul îmi dezvăluia deodată acest adevăr.

Golemul ajunsese la noi ca rod al destinului Evei, nepoata celui care, el singur, putea primi puritatea Cuvântului divin, MaHaRaL-ul.

2

Într-adevăr, îngrijorarea noastră s-a dovedit fără rost şi, poate, rodul unei prea lungi obişnuinţe cu veştile proaste. Apariţia Golemului era atât de uimitoare, încât nimeni nu s-a gândit la forţa lui... nici la puterea uluitoare a MaHaRaL-ului.

Abia se crăpase de ziuă când trei căpitani din garda imperială au pus să se sune din corn în faţa porţii Paryzka, cerând să li se deschidă. Îndată ce ordinul a fost executat, au desfăşurat oşteni pe două şiruri lungi şi au anunţat sosirea foarte apropiată a Împăratului însuşi.

Abia am avut vreme să le dăm de ştire MaHaRaL-ului şi burgmaisterului Maisel, să luăm pe noi hainele cele bune şi să ne grăbim spre piaţă, că am auzit alaiul de călăreţi care-l însoţeau pe Rudolf. Pentru prima oară în domnia lui, intra în oraşul evreiesc.

Cele mai mari nume de la curte se înghesuiau în spatele lui, încât curând îmbulzeala caleştilor pe uliţele înguste a devenit de nedescâlcit.

Douăzeci de servitori s-au repezit să tragă scăriţa caleştii imperiale. Şambelanul a deschis uşa. Ne-am plecat, atenţi să surprindem, pe chipul lui, starea de spirit a suveranului.

Cei mai mulţi dintre noi nu-l văzuseră niciodată în carne şi oase. Mare ne-a fost mirarea să descoperim un om atât de scund şi de gras, care părea cioplit într-un cub. Impresia asta venea din faptul că, fiind deja de la natură solid, scund şi rotofei, înzestrat cu o bărbie ieşită în afară peste o minunată dantelă de Bruges, purta sub o blană de lup o vestă ciudată de catifea stacojie, cu pernuţe cusute cu fir de aur şi argint, pe care tresălta însemnul magnific al lânii de aur – un harnaşament întreg care-l făcea să pară şi mai gras.

Cât despre fața lui, era foarte roșie, atât barba, cât și pielea, nasul lung și ascuțit, ridurile adânci în jurul ochilor mici, vioi și întunecați.

Un murmur de aprobare s-a auzit printre noi când el și-a ridicat uriașa tocă pentru a-l saluta pe MaHaRaL, în ebraică și cu un respect care ne-a impresionat.

Cu o voce puternică, burgmaistrul Maisel a rostit câteva cuvinte întru lauda sa. Abia a apucat să se încline într-o nouă reverență, că au izbucnit strigăte de „Vivat" în cinstea Împăratului. Păreau atât de firești și de entuziaste, că le-am reluat cu toții, făcând să vibreze pereții caselor.

Însă Rudolf era nerăbdător. Cu un gest care ne-a uimit și pe care niciunul dintre noi n-ar fi îndrăznit să-l facă, el l-a apucat pe MaHaRaL de cot și i-a cerut să-i arate minunea care, a anunțat el cu glas tare, îl ținuse încă și mai treaz decât speranța de-a vedea locuitori pe lună, care era totuși pricina obișnuită a insomniilor sale.

Șambelanul și toate capetele luminate de la curte s-au înghesuit în urma lor. Astfel, într-un grup compact, au ajuns în piața primăriei, la bună distanță de Golem.

Grimasa Împăratului a fost îmbucurătoare la vedere, la fel ca exclamațiile de dezgust ivite dinspre nobili. Într-adevăr, Golemul stătea și acum chircit ca și astă-noapte. Sub căldura primelor raze de soare, își pierduse învelișul de promoroacă. Mâlul lui părea la fel de vâscos și neplăcut la vedere ca malurile Vltavei când scad apele și abia i se deslușea capul, tras și parcă topit în moliciunea umedă a brațelor.

Rudolf s-a apropiat precaut. Însoțit de șambelan și de câțiva străjeri purtând lănci cu vârful în jos, l-a înconjurat pe Golem la o distanță bună. Ceilalți curteni au rămas deoparte. Ochii lor zeflemitori ne priveau și, totodată, pândeau masa bizară a monstrului.

Odată încheiat turul, Rudolf s-a apropiat de MaHaRaL. Cu dezamăgire în glas, i-a spus:

— E tare urât și nu se mișcă.

Cum îi era obiceiul, Maestrul n-a lăsat să i se citească nimic pe față. S-a apropiat de Golem. Acolo, având grijă să întoarcă spatele Împăratului și curții, cu un gest al mâinii pe care i-l cunoșteam de acum, a atins huma Golemului.

De astă dată n-am mai văzut lumini extraordinare ca în ajun, înainte de luptă. Dar Golemul s-a trezit.

Cu o suplețe greu de închipuit, s-a întins și s-a sculat în picioare, uriaș și fioros.

Rudolf a rămas fără glas. Gura i s-a căscat deasupra bărbiei late. Ochilor nu le venea să creadă ce vedeau.

Mici țipete de frică au răsunat în mulțimea curtenilor.

Într-adevăr, chiar și noi am rămas uimiți când Golemul s-a însuflețit. A făcut câțiva pași stângaci. Mâna ridicată a MaHaRaL-ului s-a rotit. Condus parcă de un fir nevăzut, Golemul s-a învârtit la rându-i. S-a întors cu fața spre Împărat și curteni. Ei îi descopereau, înmărmuriți, cele patru litere de pe frunte, pietrele ochilor și lipsa gurii.

Masa aceea colosală, membrele uriașe și diforme, chipul lui fără nimic omenesc stârneau groază. Împăratul a făcut trei pași înapoi, iar alaiul său de două ori mai mulți.

Rudolf l-a întrebat pe MaHaRaL:

— Sunteți sigur că vi se supune întru totul?

— Din mila Domnului, Golemul n-are altă voință decât a mea.

Ca să-i dovedească, MaHaRaL-ul a lăsat mâna în jos și i-a poruncit cu blândețe:

— Mergi și salută pe împăratul nostru, care ne iubește și ne ocrotește.

Golemul a pornit îndată înspre Rudolf. Văzându-l cum se apropie, Împăratul și nobilii erau cuprinși de spaimă. Începură să se dea înapoi, în vreme ce Golemul înainta. Au izbucnit țipete. Gărzile suveranului au ridicat lăncile, dar se retrăgeau și mai repede.

Râsete nu îndestul de înăbușite s-au înălțat dinspre ai noștri. Șambelanul le-a auzit și ne-a aruncat o privire aprigă. Cu o mișcare elegantă, el a reușit să încetinească retragerea lui Rudolf.

I-a şoptit ceva la ureche. Împăratul şi-a muşcat buzele şi s-a oprit. Golemul a făcut întocmai. Trupul lui se legăna. A îndoit piciorul drept. Genunchiul de lut a atins pământul, iar el şi-a înclinat ceremonios capul uriaş.

Gura căscată încă a lui Rudolf a rămas într-o tăcere subjugată. Expresia de pe chipul lui era la fel de împietrită ca cea de pe chipul Golemului. Silueta înaltă a Maestrului nu se clintise. Acum îşi ţinea mâinile împreunate în faţa sa.

Cum Golemul rămânea înclinat, pieptul mare al lui Rudolf a eliberat un suspin. Împăratul îşi revenise, un soi de rictus amuzat îi întindea colţurile gurii. Cu o voce răsunătoare, strigă către Golem, de parcă puterea vocii sale puţin ascuţite avea să străpungă grosimea humei:

— E bine, Golemule! Şi eu te salut. Acum poţi să te ridici!

Îşi însoţise cuvintele cu acel gest prin care atât de des le făcea semn vizitatorilor să iasă.

Nu s-a întâmplat nimic. Golemul a rămas în postura lui respectuoasă.

Rudolf a repetat gestul, cu mai multă energie. Apoi a răcnit:

— Hai, ridică-te!

O liniştе stingheritoare sublinia neputinţa cuvintelor sale.

Rudolf s-a apropiat. Reuşind să descifreze cele patru litere de pe fruntea Golemului, strigă:

— EMET! EMET! Hai, în picioare! Ridică-te, aşa vreau eu!

Gesticula. Furia dădea mişcărilor sale o energie pe care Maestrul a socotit de cuviinţă s-o potolească. S-a apropiat de el şi, pe un ton molcom, i-a spus:

— Asta nu se poate, Majestate. Golemul este numai voinţa celui prin care a venit în lumea oamenilor.

Rudolf n-a răspuns imediat. Se uita la capul plecat al Golemului, încercând să priceapă ce însemnau cuvintele acelea. Apoi s-a întors mirat către MaHaRaL.

— Şi a nimănui altcuiva?

— A nimănui, Majestate. Decât a Celui Veşnic Însuşi.

— E în puterea dumneavoastră, rabi, şi numai a dumneavoastră?

Da, sire.

— Și dacă-i porunciți să se ducă să-mi năruie castelul, o va face?

— N-o va face, căci de ce-aș arăta eu o asemenea dorință?

— Când ai puterea să calci lumea în picioare, ai și dorința să te folosești de puterea aceasta.

— E după firea omului, Majestate. Poți dori puterea ca să fii stăpân. Sau să fii stăpân și să te folosești de putere ca să păstrezi pacea.

Rudolf a lăsat să treacă un moment, pentru ca aceste vorbe să-și croiască drum în mintea lui. Apoi a aprobat zâmbind.

— Bine spus.

— Aici, continuă MaHaRaL-ul, noi iubim numai puterea păcii, Majestate. Cea care ne apără împotriva acelora care-au căpătat gustul de-a ne omorî.

Rostise cuvintele destul de tare ca să le audă toată lumea.

— Și eu iubesc pacea, spuse Rudolf. Dar ajunge să te gândești la turci, ca să iubești războiul.

Rudolf zâmbea, ceea ce-i scotea bărbia în afară. Apoi o umbră de viclenie străbătu focul întunecat al ochilor săi. Întrebă:

— Ce s-ar întâmpla dacă Golemul și-ar pierde literele de pe frunte?

— Huma Golemului s-a născut din Cuvânt; s-ar întoarce în tăcere, răspunse Maestrul fără ocolișuri.

Și, fără să aștepte răspuns, a făcut o mișcare ușoară cu palma dreaptă. Golemul și-a ridicat capul, apoi trupul întreg.

MaHaRaL-ul a lăsat să se scurgă câteva clipe, cercetând gândurile care se arătau pe fețele șambelanului și-ale curtenilor. Apoi întrebă:

— Dar cine-ar fi în stare să-i smulgă Cuvântul care-l ține în picioare?

Când vizita Împăratului tocmai se încheia, în încurcătura caleștilor și semnele de nerăbdare ale curtenilor, o voce îmi strigă numele:

— David Gans!

M-am întors şi-am recunoscut chipul de neuitat al lui Tycho Brahe. Plecarea din Danemarca îl îmbătrânise, dar, spre marea mea bucurie, m-a strâns la pieptul său mare cu un entuziasm pe potriva alui meu.

— Ah, exclamă el, dacă nu i-aş fi văzut cu ochii mei pe MaHaRaL-ul tău şi pe Golem, n-aş fi putut crede!

Părea mai puţin impresionat decât alţii. Îi ştiam însă mândria. Tycho era dintre oamenii aceia care n-ar fi vrut pentru nimic în lume să lase să se vadă că admiră o operă ce nu izvorâse din mintea lui.

Sprâncenele i se încruntaseră. Tonul său era acum mustrător:

— Sunt luni bune de când cercetez cerul din castelul de la Benatek. Nu-i decât la o oră de Praga. De ce n-ai venit să mă vezi? Aş fi avut nevoie de traducerile tale.

Am şovăit dacă să-i destăinui adevărul. Dar la ce bun? Acum, că Golemul era aici, preferam plăcerea de a-i anunţa, pe curând, vizita mea.

— Benatek nu-i la fel de frumos ca Uraniborgul de pe Venusia, însă fac treabă bună acolo.

S-a strâmbat înspre caleaşca lui Rudolf, care se îndepărta, şi m-a apucat de braţ, strângându-mă lângă el şi vorbindu-mi în şoaptă:

— Nebunul ăsta bătrân face tot ce-i cer. El e Golemul meu. Trebuie să profit cât are vistieria plină. N-o să mai ţină mult.

Apoi, făcându-mă să tresar, l-a chemat pe un tânăr care-l aştepta lângă trăsură. Un tânăr slab, cu o mină bolnăvicioasă, dar cu privirea sclipind de inteligenţă. Purta haină neagră şi fără înfloriturі, cum văzusem atât de des în ţările din nord. A lui nu era nouă era şi deja destul de roasă.

— Vino să ţi-l prezint pe Kepler! strigă Tycho. E o minte rară şi bine educată, care nu se gândeşte decât la matematici. Kepler face calcule pentru mine. Cu ce i-am dat eu, are de lucru pe douăzeci de ani.

Kepler m-a salutat cu răceala aceea pe care, pe urmă, i-am cunoscut-o mereu. Oameni mai deosebiţi ca el şi Tycho nu se

găseau pe lume. N-avea nici gust pentru spectacol, nici pentru extravaganță. Și se prea poate să nu fi avut nici toleranța și chiar interesul prietenesc al lui Tycho față de evrei.

Mai târziu mi-am dat seama că se înțelegeau totuși în destule privințe. Împărtășeau o pasiune exclusivă pentru cunoaștere și pentru știința stelelor, precum și ambiția nemăsurată de a fi cei mai mari savanți. Și, în felul lor invidios și tainic, se admirau unul pe celălalt.

Salutul lui Kepler era țeapăn și fără vreun zâmbet. Spre mirarea mea, nu vădea nicio curiozitate deosebită pentru Golem sau MaHaRaL. Tycho a fost cel care, înainte să plece, aplecat peste geamul trăsurii, m-a întrebat bătând ușor cu vârful arătătorului în nasul său de piele:

— Firește că tu nu știi secretul MaHaRaL-ului tău, David Gans?

— E un secret pe care-l cunoașteți, domnule Brahe, am răspuns râzând. De vreme ce știți tot atâtea cât mine despre Cabală.

Hohotul de râs al lui Tycho n-a mișcat câtuși de puțin încruntarea lui Kepler. Apoi Tycho, coborând vocea, a adăugat:

— Dacă pot să-ți dau vreun sfat, acela e să ai grijă să păzești secretul. Nebunul ăsta bătrân de Rudolf nu se gândește decât la cum să vi-l smulgă. Iar mâine sau poimâine, toată Europa se va năpusti aici să vă admire Golemul. Și ei tot numai la un lucru se gândesc: să vă fure secretul. N-o să mai aveți o clipă de răgaz.

3

Tycho avea dreptate. Ne-au dovedit-o lunile şi chiar întreg anul care-au urmat.

Încă din primele zile de viaţă ale Golemului, MaHaRaL-ul a anunţat o regulă simplă: Golemul veghea în inima oraşului nostru; n-avea rost să-l însufleţească în fiece zi, de vreme ce nu ne pândea nicio primejdie. Era o măsură înţeleaptă. Dar, vai, a devenit cu neputinţă de aplicat.

Abia a trecut un Sabat, că s-au şi ivit curioşii. Înfruntând gerul, ploaia, drumurile periculoase şi osteneala, primii au sosit din oraşele apropiate. Apoi, ca şi cum vestea despre naşterea Golemului ar fi călătorit odată cu norii, cohorte întregi de copii ai Sionului, elevi la ieşivele din Polonia şi Germania, voiau să admire cu pioşenie opera MaHaRaL-ului.

Ceea ce descopereau îi arunca într-o uriaşă dezamăgire. În piaţa primăriei, Golemul nu era decât un morman imens de humă ternă care impresiona numai prin urâţenie.

Toţi voiau să-l vadă pe Golem mişcându-se.

Burgmaistrul Maisel s-a făcut mesagerul lor înţelegător şi a încercat să mijlocească pe lângă MaHaRaL, susţinând că era o bună politică pentru noi. Răspunsul Maestrului a căzut ca un tăiş. Ceea ce făcuse pentru curiozitatea Împăratului nu putea repeta pentru orişicine.

— Credeţi voi că Golemul e asemenea acelor maimuţe pe care le arată măscăricii prin pieţe? Ruşine vouă dacă vă trece prin minte una ca asta. Golemul este Cuvântul şi puterea Sfântului Nume.

Iar apoi s-a închis mai multe zile în klaus, refuzând să mai stea de vorbă cu cineva, nici măcar cu noi, discipolii săi.

Totuși, curioșii continuau să sosească în valuri, iar printre ei se găseau tot mai mulți creștini. Aceștia își arătau zgomotos dezamăgirea și începuse să umble zvonul că Golemul era numai o înșelătorie.

Burgmaistrul Maisel s-a speriat și a cerut să fie primit de MaHaRaL. Când i-a spus despre îngrijorarea lui, Maestrul i-a răspuns:

— N-au decât să creadă ce vor. Ce ne pasă nouă?

— Mai mult decât pare, rabi. Se vorbește iarăși că evreii sunt niște mincinoși și niște șarlatani. Curând, cei care nu ne pot suferi vor reaprinde vechea ură. Vor vrea să-și dovedească acuzațiile și se va ajunge iar la violențe. Vom câștiga, căci Golemul e invincibil. Dar, prin atitudinea noastră, vom fi lăsat să se strice pacea și să curgă sânge, când noi i-am promis împăratului că Golemul are să fie o unealtă a dreptății.

Argumentul l-a înduplecat pe MaHaRaL.

A doua zi dimineața, în ciuda neplăcerii pe care-o simțea, în lumina zorilor, pe când mergeam la sinagogă pentru prima rugăciune, l-am găsit stând în picioare în fața Golemului. MaHaRaL-ul avea gura și ochii închiși. Ai fi zis că doarme. Totuși, prudența ne-a făcut să nu ne apropiem. La zece pași, aerul din piață devenea înțepător și greu de respirat.

Ceva mai târziu, Maestrul a anunțat că, de acum înainte, în afară de zilele de Sabat, când orașul era închis pentru toți străinii care nu erau evrei, Golemul avea să stea în picioare, umblând pe străzi de la răsăritul până la apusul soarelui, iar pe timpul nopții va sta ca adormit.

Maisel întrebă:

— Putem să-i dăm porunci?

— Dumnezeu dă porunci, răspunse supărat MaHaRaL-ul. Noi să ne rugăm ca să știm a le împlini.

Astfel s-a obișnuit lumea să vadă Golemul în picioare, nemișcat, ici sau colo, apoi umblând fără țintă de pe o stradă pe alta, riscând să răstoarne vreo căruță, să doboare un catâr ori să știrbească vreun colț de casă.

Pentru copii, a devenit o joacă să alerge înaintea lui, vestindu-i trecerea. Ne-am obișnuit cu țipetele și râsetele lor: „Golem! Golem! Atenție, Golem! Golem!"

Cum prevăzuse burgmaistrul, zvonurile despre minciună încetaseră. Curioșii veneau în număr tot mai mare.

Praga se transformase într-un spectacol uimitor. Oaspeții veneau de pe cele mai îndepărtate coaste din sudul Italiei, Franței și Angliei, ori chiar de pe țărmurile mării rusești. Printre ei se găseau savanți în toate științele, bărbați și femei de toate credințele.

Toți aveau aceeași dorință: să vadă Golemul agitându-se, dormind, trezindu-se. Urâțenia lui îi impresiona, dar nu se puteau împiedica să-l și îndrăgească puțin.

Unii chiar îndrăzneau să-l atingă. Alții își făceau titlu de glorie din a răzui, ici și colo pe trupul lui, puțin lut ca amintire. Ca să-i țină departe pe neciopliții aceștia, burgmaistrul Maisel a pus străjeri care să păzească picioarele Golemului când el stătea nemișcat.

Dacă toți curioșii aveau aceeași tresărire de spaimă, aceeași teamă față de puterea lui și o curiozitate nesfârșită pentru enigma lui, Golemul stârnea, pe deasupra, tot soiul de reacții. Unele femei leșinau numai simțindu-i mirosul, copiii făceau glume batjocoritoare pe seama lui. Unii plângeau de frică și nu reușeau să-l privească. Alții au fost goniți, fiindcă se uitau la el ca la un fel de animal bizar și nu se puteau abține să-l numească demon și să arunce cu pietre în el.

Celor mai mulți le părea rău că nu avea gură să vorbească și toți visau să-i poruncească. Dușmanii cei mai încrâncenați ai evreilor căutau să întărâte mulțimile, spunându-le că Golemul era numai o iluzie nesănătoasă care, curând, avea să ducă lumea spre un nou haos.

Ici și colo oamenii începuseră să țină cuvântări despre asta, uneori chiar și pe străzile noastre. Dovezile contrare, pacea, realitatea cât se poate de masivă a Golemului nu-i dezarmau.

Spre sfârșitul primăverii, au izbucnit noi plângeri împotriva Golemului. Ele nu veneau dinspre străini, ci din rândul

locuitorilor noştri şi s-au făcut auzite în consiliu. Nu mai suportau plimbările neîncetate ale Golemului, urmat de liotele de ştrengari. Umbletul Golemului se dovedea adesea primejdios şi fără rost. De mai multe ori, femei şi copii fuseseră cât pe ce să fie striviţi de greutatea lui. Ici şi colo distrusese nişte pereţi, răsturnase nişte tarabe. Adevărul era că acum Golemul îngreuna viaţa comunităţii, fără să se arate folositor.

Încă o dată, Maisel, care dintotdeauna se dovedise un om cu multe resurse, a găsit soluţia.

— Ar fi necuviincios ca Golemul să ia parte la muncile grele ale oraşului? l-a întrebat el respectuos pe MaHaRaL.

Maestrul s-a arătat mai întâi înmărmurit de întrebare. A rostit, ca şi cum nu şi-ar fi crezut urechilor:

— Vreţi să faceţi din Golem o unealtă?

Burgmaistrul Maisel i-a spus despre nemulţumirile care se auzeau împotriva Golemului.

MaHaRaL-ul şi-a lăsat pleoapele în jos pe jumătate şi întâi n-a răspuns. Apoi vorbele i s-au ivit pe buze:

— Golemul le dăruieşte o pace pe care n-au cunoscut-o nicicând şi lor asta li se pare nefolositor?

— Trebuie să-i înţelegem, rabi. Fireşte că-i sunt recunoscători Golemului fiindcă le-a adus pacea şi siguranţa. Însă trebuie să înveţe să trăiască nu numai cu pacea, ci şi cu el.

— Să facem din el o unealtă înseamnă să-l facem sclav. Să mă ferească Dumnezeu să aud ce-or să mai vrea pe urmă!

— Dacă Golemul ne-ar ajuta să construim un nou chei de lemn pe Vltava, un port care să apere bărcile de comerţ, n-ar lucra oare pentru pace şi nu ne-ar înlesni siguranţa traiului la fel de bine ca prin luptă? Împăratul ne-ar fi recunoscător pentru negoţul care se va face datorită noului port. Praga ar fi şi mai bogată, la fel şi el. Vistieria lui e goală. Se zice că nu mai reuşeşte să plătească lucrările începute, nici slujbele pe care le-a împărţit cu o mână prea darnică. I-am oferi o dijmă care pe noi nu ne-ar costa mult, dar pe el l-ar scoate din încurcătură. Cu alte cuvinte, ne-ar fi îndatorat şi s-ar arăta recunoscător.

MaHaRaL-ul i-a spus scrâşnit:

— Deschide ochii, Maisel: un împărat nu-i niciodată dator evreilor, cu atât mai puțin recunoscător. Iar a-l face pe Golem sclavul vostru înseamnă întrucâtva să-l facem asemenea nouă. Cine poate ști unde va duce asta?

Văzând înfățișarea burgmaistrului pe când ieșea din klaus, am crezut că MaHaRaL-ul îi dăduse răspunsul și că acesta era negativ.

Însă a doua zi, spre marea noastră mirare, Maestrul a anunțat că Golemul va ajuta de acum la lucrările ordonate de Maisel.

Astfel am putut vedea un spectacol neasemuit: Golemul, stând în picioare în mâlul fluviului, luptând cu valurile neputincioase împotriva forței sale. De unul singur, pe pământul acela mlăștinos dintre orașul evreiesc și apă, a început să construiască diguri magnifice împotriva temutelor revărsări ale Vltavei, pontoane și dane de încărcare unde căruțele cele mai grele puteau ajunge fără să se înnămolească.

De multă vreme visa Praga la asemenea înzestrări, fără să îndrăznească niciodată să treacă la treabă, de teamă că n-o va putea duce la capăt.

Bineînțeles, în fiece zi din vara aceea strălucitoare, puzderia de curioși se înșira pe malurile fluviului ca să vadă noua minune: Golemul, uriaș în mijlocul valurilor, trăgând trunchiurile de copaci, cioplind, construind cu o ușurință și o pricepere ce nu puteau ține decât de o inteligență divină.

Viața lui era mai uimitoare ca oricând. Nu te puteai împiedica să-l admiri. Urâțenia și aparenta stângăcie se preschimbau într-o putere ce subjuga. Iar când se întorcea și vedeai strălucind cele patru litere de pe fruntea lui, te străbătea un fior, ca și cum tăcerea chipului său fără gură ți-ar fi vorbit cu o voce cumplită.

Multă vreme m-am întrebat de ce MaHaRaL-ul îngăduise până la urmă ca Golemul să devină unealta noastră. Burgmaistrului Maisel îi spusese foarte drept: „Să facem din el o unealtă înseamnă să-l facem sclav. Să mă ferească Dumnezeu să aud ce-or să mai vrea pe urmă!"

Ca întotdeauna, Maestrul presimțise de la bun început primejdia și văzuse drumul care avea să ne ducă drept spre nenorocire.

Astăzi, ierte-mi-se gândul acesta care nu micșorează cu nimic gloria orbitoare a amintirii sale, cred că atunci a săvârșit, poate, singura greșeală din viața sa.

Căci fără greșeala aceasta, cititorule, ai vedea și tu, cu ochii tăi, în secolul acesta, minunea care a fost Golemul. Nu s-ar fi întâmplat ce avea să se întâmple și ce-mi rămâne, vai, să-ți povestesc. Multe păci ar fi înlocuit războaiele, iar memoria noastră n-ar fi ceea ce este acum.

Atunci, de ce?

Poate din pricina celei mai nobile slăbiciuni: ca să câștige puțină liniște pentru studiile sale și tăcere pentru klausul nostru.

Căci ulițele orașului nostru deveniseră insuportabile. Oamenii le străbăteau neîncetat, zgomotoși și fără respect, ca să se apropie mai mult de Golem. Faptul că-l trimisese să lucreze pe malul fluviului ne-a redat, înainte de toate, liniștea. Mulțimea se înghesuia departe de klaus. Mica sinagogă la care Maestrul ținea atât de mult își regăsise prospețimea și pacea. Studiul putea în sfârșit să se desfășoare ca de obicei, în timp ce viața Pragăi, în jurul zidurilor noastre, era în continuare dată peste cap.

Valul de vizitatori devenise o binefacere pentru hanuri, care se înmulțiseră ca brândușele primăvara. Golemul îi îmbogățea pe toți, evrei și creștini deopotrivă. Până și cei pe care-i lovise în lupta din prima lui zi de viață găseau în amintirile lor urâte un mijloc de a potoli curiozitatea străinilor. Povesteau grozava lor înfrângere cu o mulțime de amănunte care, cu timpul, se înfrumusețau.

Unii își făcuseră niște gherete din lemn în preajma bisericii Sfântului Duh sau a porții Paryzka. Vindeau bilete în schimbul cărora puteai să le asculți poveștile.

Înainte de sfârșitul verii acestui an 5360 de la facerea lumii de către Dumnezeu, sau 1600 al erei creștine, meșterii lemnari au început să vândă figuri sculptate care-l înfățișau pe Golem la lucru, în bătălii sau în fluviu. Cum și-au găsit foarte

repede cumpărători, au început să le facă de felurite mărimi, unele îmbrăcate în argint și în aur. Apoi au vândut o sculptură a Golemului alături de o oală pecetluită plină cu nămol din Vltava. Trebuia să înmoi în ea efigia de lemn ca să obții o înfățișare mai apropiată de realitate...

Curând s-au adăugat alte neplăceri. Am descoperit că unii indivizi se dădeau drept evrei ca să intre în orașul nostru, nu din curiozitate, ci dintr-o pricină mai nelegiuită.

Oamenii burgmaistrului l-au surprins mai întâi pe un tânăr ungur care se rătăcise între bolțile din geniza, sub sinagoga veche. A mărturisit că umbla după suluri care să conțină „secretul facerii Golemului".

Uluiți, devenind deodată mai vigilenți, am descoperit că spionii roiau cu zecile în jurul nostru. Toți cu aceeași obsesie, căutând să fure sau să corupă. Unii veneau pur și simplu de la castelul din Praga, trimiși de Împăratul însuși. Alții erau în solda suveranilor din nord sau chiar a Bisericii papale.

A trebuit să se organizeze ronduri și o supraveghere atentă a locurilor noastre sfinte. În cele din urmă, și klausul, care abia-și regăsise liniștea, a fost păzit zi și noapte de câțiva oameni înarmați.

Vei înțelege, cititorule, că am socotit momentul acela cel mai potrivit ca să cedez dorinței, pe care-o înfrânasem atâta vreme, de a merge să admir noul observator al seniorului Brahe. Am plecat departe de hărmălaie.

De pe culmea unei movile împresurate de mesteceni, corpul principal al castelului de la Benatek domina o câmpie atât de des inundată, încât cuiva îi venise ideea să facă din ea un fel de Veneție a Boemiei. Vedeai aici canale și construcții asemănătoare cu cele din orașul dogilor. Astfel, pe marginea unei piețe San Marco în miniatură și sub o campanilă roz, Tycho ceruse să se adauge treisprezece săli pe un singur nivel. Împăratul dusese lupte aprige ca să-l convingă pe vistiernicul său să plătească toate cheltuielile. Se mai zicea că la curte lumea cârtea împotriva noului Mathematicus, care pusese mâna pe cel mai extravagant

castel din regatul Boemiei. Rudolf ignorase protestele, iar lucrările fuseseră comandate. Cele treisprezece săli prelungeau în chip bizar clădirea de origine, fiecare înzestrată cu mecanisme de greutate şi contragreutate care deschideau acoperişurile şi ridicau domurile.

Tycho trăia acolo fără familie, dar înconjurat, în afara lui Kepler, de vreo cincisprezece ajutoare şi de tot atâţia servitori.

M-a primit îndată ce i-am fost anunţat. Asta m-a măgulit oarecum, amintindu-mi că pe Venusia mă lăsase să aştept patru zile. Aici m-a întâmpinat cu braţele deschise şi, fără să mai aştepte, mi-a cerut cu lăcomie ştiri despre Golem. Ca toată lumea, se dusese şi el să-l vadă la treabă în Vltava şi se întorsese fermecat.

Mustaţa lui roşcată a tresărit ironic când i-am povestit despre nebunia care domnea în Praga şi că, aşa cum prezisese el, străzile noastre începeau să se umple de spioni care căutau natura materială a unui secret pe care n-aveau cum să-l descopere.

El mi-a povestit că Împăratul Rudolf îi ceruse o lunetă cu lupe care apropie, ca s-o instaleze pe balconul castelului. Umbla vorba că petrecea multe ceasuri acolo, privindu-l pe Golem. Ajunsese la concluzia că noi îi ascunseserăm secretul naşterii lui. Golemul nu se născuse din mâl prin lucrarea MaHaRaL-ului. Era unul dintre acei locuitori de pe Lună pe care el îi văzuse deja în observaţiile sale nocturne. Secretul Maestrului fusese de a şti cum să-l transporte prin eter!

Râzând foarte tare, Tycho m-a poftit în palat, susţinând că Rudolf se ţicnea pe zi ce trece.

— Pe deasupra, nu mă plăteşte. Încă n-am văzut un florin din cei trei mii pe care mi i-a promis ca să vin aici. Dar ce contează, de vreme ce, pare-se, în ţara asta nimeni nu se aşteaptă să fie plătit dacă munceşte pentru dorinţa prea gloriosului şi augustului nostru Împărat?

Mi-am dat seama că nici aici, ca şi pe Venusia, nimic nu îngrădise ambiţia lui Tycho. Subteranele castelului fuseseră transformate la fel de radical ca şi volumul lui. Am regăsit, reconstituite aproape identic, vastul *herbarium* cu mii de plante

şi magnifica bibliotecă de manuscrise vechi. Globul cu diametru de cinci picioare, pe care erau gravate zodiacul, ecuatorul şi tropicele, trona în mijlocul ei, întocmai ca în Danemarca. De douăzeci de ani, prinţul astronomilor însemnase aici cu precizie, în longitudine, latitudine şi înălţime cerească, vreo mie de stele descoperite în timpul observaţiilor sale. Nu trecea nicio zi fără să noteze evoluţia mişcărilor lor.

Pândindu-mi surprinderea, Tycho îmi şopti:

— Am adus tot, în secret, noaptea, pe timp de iarnă, cu cinci corăbii. Nebunia lui Rudolf are ceva bun. Când regele Danemarcei i se plânge, el se face că n-aude. E convins că-s numai tertipuri ale unor invidioşi care vor să-mi fure calculele. Nu pricepe o iotă din ce fac eu, dar am devenit pentru el la fel de preţios ca aurul. Glorie aceluia care ştie atât de bine să facă pe prostul când trebuie!

Într-o criptă din apropiere, tocmai se terminau de construit nişte clepsidre a căror precizie Tycho mi-o lăuda. Ele ar fi trebuit să-i permită să nu varieze nici măcar cu o secundă în calculele prin care măsura orbita planetelor. Alături, am descoperit un laborator de chimie care semăna mult cu o grotă de alchimist şi unde încerca să topească noi materiale.

— Pentru maşinăriile mele, şopti Tycho. Iar aici se găsesc metale necunoscute în nord.

Pe o planşetă erau aşezate diferite forme de nasuri, de culori şi grosimi variate. Tycho mi-a ghicit privirea şi a râs fără să scoată o vorbă.

Tot ca pe Venusia, o fabrică de hârtie se găsea alături de tipografia unde, a doua zi după observare, se tipăreau tabele într-un fel de almanah nesfârşit. Luasem deja parte la munca aceasta în timpul şederii mele în nord şi m-am arătat interesat de ultimele pagini, care se uscau pe rafturi lângă presă. Răspândeau parfumul acela de cerneală care întotdeauna mi s-a părut a fi mirosul însuşi al ştiinţei.

Tycho m-a prins de cot.

— Aici poate să fie împărăţia ta, dacă vrei, David Gans. Şi dacă te înţelegi cât de cât cu micul Kepler, ai putea să te ocupi

de matematică împreună cu dânsul. N-ai să-ți pierzi nici timpul, nici plăcerea.

Am murmurat o mulțumire prudentă, care nu însemna nici da, nici nu, încercând să nu arăt cât eram de ispitit. Iar când am vrut să-mi trag cotul, Tycho m-a strâns și mai tare. Nasul lui fals lucea, puțin strâmb.

— Aici e locul tău, David Gans. Nu uita că poporul tău a văzut bine înaintea tuturor. Cei care scriau Tora voastră credeau că Ptolemeu se înșală punând Pământul în centrul Universului. Dar țineau atât de mult la Aristotel, că n-au îndrăznit să-l contrazică. Rămâi aici și recuperează timpul pierdut. Scrie despre Copernic, scrie despre mine și-ai să le faci dreptate alor tăi!

Am pătruns în sfârșit în interiorul domurilor, unde niște scripeți comandau trape concepute cu extremă precizie pentru a nu lăsa să se întrevadă decât anumite zone de pe cer. În fiecare dintre aceste treisprezece noi camere de observație se găsea câte una dintre acele mașini care mă fascinaseră pe Venusia: un semicerc azimutal, un cerc paralactic, armilare zodiacale, rigle ptolemeice, splendizi sextanți de cupru. În cea mai mare, un cvadrant mural cu raza de șase picioare îi permitea să măsoare poziția Soarelui cum nu mai făcuse nimeni vreodată. În centrul acestei mașinării, imaginate în întregime de el, Tycho se reprezentase în mărime naturală și acoperit cu acea uriașă mantie îmblănită pe care-o purta în nopțile de lucru. Folosirea cvadrantului necesita atenția a trei asistenți pricepuți.

Revenirea în acel mediu de știință și ingeniozitate mi-a dat o bucurie fără margini. Astfel chiar în seara aceea, am acceptat să rămân la Benatek pentru a lua parte la o observare a lui Mercur.

A doua zi dimineața, când abia îmi mai țineam ochii deschiși, tânărul Kepler, care mi se păruse așa ursuz când îl întâlnisem prima oară, mi-a vorbit cu o amabilitate nesperată.

— Tycho mi-a arătat lucrările pe care le-ați făcut pentru el pe Venusia. Sunt mai bune decât îmi închipuisem.

Kepler vorbea latinește și o făcea într-un fel ciudat, aproape fără să deschidă gura. Sprâncenele lui drepte, cu peri negri și

deşi, nu se mişcau niciodată. Ochii vedeau prost, căci fusese lovit de vărsat când încă nu împlinise cinci ani. Toate acestea dădeau chipului său o expresie neschimbată de mare tristeţe, şi nu de severitate, cum crezusem eu la început. În dimineaţa aceea mi-am dat seama că voia să fie amabil cu mine.

Ah! cititorule, poţi să mă crezi când îţi spun că n-am fost întotdeauna slab în faţa măgulirilor. Însă n-am putut niciodată să rămân indiferent când ele veneau din partea celor pe care-i admiram. De la acei vulturi care zburau mult mai sus decât gâsca mea, de la acei oameni care au fost pe cerul ştiinţei la fel de strălucitori ca stelele pe care le cercetau.

— Tycho e foarte înzestrat în ce priveşte observaţiile, dar nu gândeşte întotdeauna cu libertatea de spirit de care ar fi nevoie. Complică lucrurile acolo unde perfecţiunea divină rămâne simplă... Îmi cere să calculez traiectoria precisă a lui Marte. Aş avea nevoie de ajutor pentru calcule şi mi-ar plăcea ca acesta să vină de la dumneavoastră.

Am primit cu o bucurie de copil, fascinat de lumina unor aştri îndepărtaţi, în vreme ce, din nou, nenorocirea şi durerea se iveau chiar în preajma mea.

4

Cu mare bucurie, am lucrat astfel alături de Tycho și de Kepler până-n toamnă. Mă obișnuisem să mă întorc la Praga numai pentru Sabat și pentru sărbătorile noastre. În aceste zile, orașul evreiesc era închis pentru străini, iar tumultul se mai potolea.

Cu două nopți înainte de Yom Kippur, norii acoperiseră cerul de la Benatek. După ce-am așteptat zadarnic să se însenineze ca să notez câteva date, am hotărât să mă întorc chiar atunci la Praga, ca să mă pregătesc pentru preasfânta zi a Iertării.

O ceață groasă se lăsase peste Vltava și ascundea lumina zorilor când mă apropiam de Praga. Numai zgomotul fluviului și pașii mei se auzeau. Somnul încă ținea animalele în curți și țarcuri. Era una dintre acele clipe când mergi cu înflăcărare, imaginându-te un soi de pândar al lumii.

Pe mal, ceața se făcea așa deasă, că lumina zilei abia dacă răzbătea prin ea. Urmam lumina mai palidă a drumului de pământ, cu pas prudent. Deodată, a răsunat un râs, scurt și limpede, în nesfârșirea aceea ternă.

M-am oprit ca să ascult. N-am mai auzit nimic altceva decât mișcarea greoaie a fluviului, câteva foșnete ale lișițelor și rațelor.

Am pornit din nou, convins că fusese numai o iluzie. Totuși, mergeam mai ușor, cercetând liniștea din jur. Nici douăzeci de pași nu făcusem, când râsul a izbucnit iar. Mai tare. Și mai aproape, în întunericul din fața mea. Și destul de clar ca să recunosc râsul unei femei. Unul dintre râsetele acelea care-ți încântă urechile și-ți alină inima.

Mi-am închipuit lesne pricina. Temându-mă de stinghereala întâlnirii cu niște amorezi, am părăsit făgașul drumului, ca să merg mai discret prin iarba de pe margine.

N-am apucat să înaintez mult și izbucnirea aceea de veselie m-a făcut să tresar din nou. De astă dată desluşeam mai clar de unde venea. Se auzea din dreapta, chiar de pe mal. Și o însoțeau niște zgomote care nu erau cele naturale ale fluviului.

N-am mai rezistat mult curiozității. Am scrutat ceața din jur. Nu se vedeau decât formele unduitoare ale pâlcurilor de arini presărate pe țărm.

Înaintând, drumul se lărgea și devenea mai bun. Am recunoscut calea care fusese croită pentru căruțele ce mergeau spre portul construit cu ajutorul Golemului. În dreapta au apărut stâlpii groși ai pontoanelor. Eram mult mai aproape de oraș decât crezusem și totul îmi era cunoscut aici.

Râsul a țâșnit la cincisprezece sau douăzeci de pași în fața mea. Cu atâta putere, că m-a oprit în loc.

I-am văzut.

O umbră s-a mișcat, atât de înaltă și de lată, încât am luat-o drept un pâlc izolat de copaci. S-a dat puțin într-o parte, apoi a părut să dea înapoi, înainte de a-și micșora pe jumătate înălțimea. Am perceput atunci blândețea unei voci femeiești. Inima-mi bătea să-mi sară din piept, în timp ce o formă se contura în pâcla groasă.

Golemul.

M-am apropiat cu mare băgare de seamă, parcă gâtuit. O grămadă de butoaie noi și de scânduri geluite mi-a oferit adăpost. În fața Golemului am văzut-o pe Eva.

Înfofolită într-o mantie groasă din care nu-i ieșea decât capul, stătea așezată pe unul dintre pontoanele noi. Golemul stătea în picioare în fața ei. Fața lui mare era aplecată spre Eva ca o stâncă suspendată. Și-a întins mâna uriașă. Eva și-a pus mâna peste ea. Minusculă pată albă pe mormanul de humă.

Un murmur încet, de neînțeles, a ajuns până la mine. Eva vorbea. Ca răspuns, Golemul își legăna capul parcă spre a arăta că înțelege. Prin ceață, distingeam lucirea palidă a literelor de

pe fruntea lui și mi s-a părut că surprind o sclipire în ochii lui de piatră. Dar lucrul cel mai ciudat era impresia că, pe fața aceea fără gură și abruptă ca o faleză, citeam un fel de emoție.

Era cu neputință, firește. O iluzie. Un efect al ceții care mă făcea să mă încred într-o tresărire, ca atunci când ghicești niște gânduri sub pielea unui chip banal.

Eva nu mai vorbea. S-a lăsat o clipă de tăcere, umplută numai de vâltoarea apei ce se izbea de trupul Golemului. El și-a strâns mâna într-un pumn care avea aproape înălțimea unui om și-ar fi putut strivi mai mulți dintr-o lovitură. A venit foarte aproape de ea. Încet. Atunci, cu o tandrețe care-mi sfâșia inima, ea și-a plecat capul pe huma acelui pumn monstruos.

Și azi mă mir că n-am țipat. Cu mintea încinsă, cu furia și rușinea cuprinzându-mi lăuntrul, am închis ochii, nevrând să văd.

O mișcare m-a făcut să-i redeschid. Golemul își ridicase trunchiul. Pumnul lui se depărtase de Eva și se pierduse pe jumătate în ceață. Brațul lui uriaș a lunecat cu vioiciune pe deasupra apei, până când mâna s-a oprit pe suprafața ei ca o umbelă diformă. Apoi, cu delicatețea unei frunze suflate de briză, a atins suprafața fluviului și s-a cufundat fără să-i tulbure curgerea.

A ținut-o așa o clipă. Eva se uita nemișcată spre apă. Poate-i vorbea, dar eu nu auzeam.

Am tresărit când mâna Golemului s-a ridicat. De data asta a tăiat apa într-o țâșnire curgătoare, înainte să se așeze, vioaie și agilă, lângă Eva. Scândurile pontonului vibrau, ceața se învolburase ca fumul. Golemul și-a desfăcut degetele uriașe. În palma lui de lut au apărut pești care se zbăteau ca să se întoarcă în apă, broaște care săreau, șerpi ondulându-se printre crabi cu carapace roșie care-și înălțau cleștii în gol.

Râsul Evei a răsunat din nou.

A prins o broască între palme, a suflat o sărutare spre trupul ei plin de umflături, iar pe urmă a așezat-o înapoi în mâna Golemului. Broasca a făcut câteva salturi, ajungându-i până aproape de umăr, apoi a sărit în fluviu.

Auzeam iar șoaptele Evei. Golemul părea s-o asculte cât se poate de atent. Cele patru litere de pe fruntea lui se vedeau din nou foarte bine.

EMET! Adevăr!

Mi se părea că ele răspândesc un nimb de lumină în ceață. Inima-mi bătea tare și un fel de furie îmi mușca gâtlejul. Care putea fi adevărul care-mi ardea privirea în clipa aceea?

M-a apucat amețeala. M-am ridicat cu gândul să fug. Ghetele au scârțâit pe pietriș.

Cel mai uimitor a fost că Golemul m-a auzit înaintea Evei. Într-un vârtej de apă, s-a ridicat cu toată înălțimea. M-a cuprins frica și-am fluturat prostește pumnii spre el. Eva m-a recunoscut și m-a strigat:

— David!

Golemul se depărta deja. Din câțiva pași, a dispărut în ceața groasă care acoperea Vltava.

Eva s-a uitat o clipă spre mijlocul fluviului. Umbra Golemului a apărut, apoi s-a pierdut iar. Plescăituri de apă, un trosnet de lemn rupt, zarva rațelor... Mi-am dat seama că-mi ciulisem urechile de parcă mă temeam că voi auzi o plângere. Uitasem oare că Golemul nu avea nici gură, nici gâtlej, nici plămâni, nici creier?

Eva s-a întors către mine.

— David, de ce te temi de el?

Tristețea din vocea ei m-a înmărmurit. A pornit pe puntea care lega pontonul de mal. Chiar înainte să-i văd chipul, știam că pe el voi găsi lacrimi.

Furia nu-mi trecuse. O mânie pe care nu o mai cunoscusem, care-mi devora mintea și pieptul. Când a ajuns lângă mine, în loc s-o întâmpin cu brațele deschise, am răcnit prosteşte la ea:

— Cum îndrăznești? Cum îndrăznești să te porți cu el de parc-ar fi un om?

Surpriza a lăsat-o fără cuvinte pentru câteva clipe. M-a privit ca și cum nu mi-ar fi înțeles bine cuvintele, apoi a dat din cap.

— Nu mă port cu el ca și cu un om, David. El e Golemul.

Am țipat iar.

— Dar îi vorbești. Râzi cu el. Îl... îl mângâi!

S-a uitat iarăși tăcută în ochii mei, pe urmă a zâmbit.

— Da.

— Nu poți să faci asta! Golemul nu te poate auzi. N-are urechi. Nu te poate înțelege.

— Ba ai văzut prea bine că poate. Aude. Mă înțelege.

— Nu, e cu neputință. N-are limbă. MaHaRaL-ul l-a vrut fără vorbire și fără gură. Golemul este Golem.

— Golemul este Golem, și este viu, David. Are nevoie de noi așa cum avem și noi nevoie de el.

— Te înșeli. El nu-i om. Nu trebuie să te porți cu el precum cu un om. El e o creatură a omului.

Eva s-a întors spre fluviu și a scrutat ceața. Nu se vedea nicio mișcare, iar țipetele mele amuțiseră păsările trezite odată cu zorii. M-a privit din nou și a făcut cei câțiva pași care ne despărțeau. Și-a șters lacrimile cu vârful degetelor. Un surâs ironic, aproape răutăcios, i-a subțiat buzele.

— Vasăzică și tu ești ca ei? Golemul te înfricoșează fiindcă te dezvăluie ție însuți. Preferi să crezi că e un lucru?

— Nu-i un lucru. E Golemul. E născut din Cuvânt, dar nu are Cuvânt. Numai cel înzestrat cu vorbire poate auzi Cuvântul și poate deveni o făptură a lui Dumnezeu. El este Golemul. Niște mâl în formă de om, căruia Maestrul i-a insuflat atâta viață câtă îi trebuie pentru a-i împlini voința: să ne apere de ucigași.

— Vorbești ca tata. E o prostie. O prostie cumplită, care arată cât de închise-s inimile voastre.

Am dat neînduplecat din cap.

— Cum îndrăznești să vorbești așa despre MaHaRaL?

— Voi credeți că știți totul și nu știți nimic! Golemul e deosebit de noi, dar e viu. Îi vorbesc și el mă aude. Și eu îl aud, chiar dacă n-are gură. Simt viața care curge prin huma lui. Mă înțelege și, câteodată, îl înțeleg și eu. Așa e, iar tu știi. Ai avut dovada în fața ochilor.

Cuvintele Evei erau niște săgeți ascuțite. Avea dreptate, și totuși adevărul acesta îmi sfâșia inima. Eva mă cerceta ca și

cum gândurile mele ar fi fost la fel de vizibile pe fruntea mea cu literele de pe fruntea Golemului.

Șopti:

— De ce nu poți să-l iubești ca pe un om?

— Fiindcă nu e om. Tora spune: Dumnezeu l-a făcut pe om *asemenea* Lui. În acest *asemenea* e o deosebire la fel de mare ca între apă și munte. Golem este *asemenea* omului: între el și noi, deosebirea e nesfârșită. Să nu respecți deosebirea aceasta ar fi o blasfemie.

Încercasem să-i răspund cu calm. Însă vorbele mele erau vanitoase și pline de ipocrizie. Ca răspuns, Eva a dat glas furiei:

— Blasfemie e ce facem noi din el! Tu nu știi și nu vezi nimic. Îți treci vremea cercetând stelele împreună cu danezul ăla fără nas, dar viața care se scurge aici, sub ochii tăi, n-o vezi! Răul pe care i-l facem sub ochii tăi nu-l vezi!

Ca ecou la plângerile ei, s-au auzit niște zgomote din mijlocul fluviului. Pe măsură ce se lumina, ceața părea să devină mai strălucitoare. Eva își continuă mustrările:

— Golemul e lipsit de gură și nu-i putem auzi strigătele. Dar eu știu că strigă. Ne cheamă și ne cere ajutorul. Durerea lui e mare. Umilința lui e groaznică. Oamenii se poartă cu el ca și cum ar fi numai un morman de mâl. Mai multă prețuire au pentru o pasăre de curte decât pentru el.

— Eva, Golemul este Golem! Huma lui nu adăpostește nici cel mai mărunt sentiment!

Abia dacă m-a învrednicit cu o privire și n-a socotit de cuviință să-mi răspundă. Lacrimile îi reveniseră în ochi. Zâmbetul ei era de o tristețe nesfârșită.

— Ți-aduci aminte cât ne-am bucurat să-l vedem, la început? Cum ni se părea frumos și urât totodată? Cât era de straniu și minunat sub promoroacă?

Își strânse mantia groasă în jurul trupului. Cu ochii închiși, șopti:

— Când Bachrach era soțul meu, n-avea nevoie să spună ceva ca eu să-i simt dragostea. La fel, când inima ta se

îndreaptă spre mine, eu știu. De ce m-aș înșela când simt duioșia Golemului?

— Eva...

M-a întrerupt cu un gest.

— Tata spune că-s nebună. Pesemne că și bunicul crede la fel. Și totuși, el a pus pe fruntea Golemului cuvântul EMET, Adevăr. Adevărul nostru față în față cu adevărul celorlalți. Mă gândeam că tu ai să-nțelegi, David Gans. Da, dacă era cineva care putea înțelege, da, tu erai acela. Dar m-am înșelat.

— Eva!

Ea se depărta deja înspre oraș. Ceața acoperea și chemarea mea, și silueta ei.

Zâmbești, cititorule. Mi-ai recunoscut tulburarea mai bine decât am ghicit-o eu în ziua aceea.

Ai dreptate. Am avut nevoie de o zi și o noapte până să încetez a ocoli adevărul scris pe fruntea Golemului. A fost răgazul trebuincios pentru ca gelozia să mi se potolească, iar Preaînaltul să-mi deschidă ochii de om slab. Eva rostise adevărul: nu vedeam viața ce se desfășura sub privirea mea.

După rugăciunea de dimineață, nu m-am putut abține să mă întorc pe malul fluviului. Voiam să-l văd pe Golem. Și speram s-o regăsesc pe Eva.

Ea nu era acolo. Lucrările reîncepuseră pe șantierele burgmaistrului Maisel. Golemul umbla prin valurile fluviului ca și cum nimic nu l-ar fi putut doborî. Înfigea niște trunchiuri uriașe pe care i le aduceau cu barjele și care aveau să fie pilonii unui nou pod peste Vltava. Treaba era pe jumătate terminată. Lemnarii băteau deja scândurile tablierului pe malul nostru. Burgmaistrul îi promisese lui Rudolf că de Crăciun va putea trece fluviul în caleașcă. Rămâneau mai puțin de două luni pentru încheierea lucrului și niciodată, în Europa întreagă, nu se construise atât de repede un pod.

De unde mă aflam eu, nu era nevoie să ciulesc urechea ca să aud măscările pe care i le azvârleau barcagiii și muncitorii. Iar niște străini închiriaseră bărci ca să se apropie de el. Mai mult

amuzați de înfățișarea dizgrațioasă a Golemului decât impresionați de puterea lui, îi aruncau și ei cuvinte zeflemitoare. Foarte veseli, îl zădărau pe Golem cum faci cu un animal prea domesticit, ca să se mai răzvrătească. Făceau glume până și pe seama puterii lui, cu ușurința celor care nu se mai tem de ea.

Eva avea dreptate: se pierduse respectul pe care i-l datoram Golemului.

Dar era asta o scuză ca să-l tratăm drept ceea ce nu era? Recunoșteam; el nu era nici lucru, nici unealtă. Însă nici om!

Înțelepciunea MaHaRaL-ului îl crease, îmi repetam. Cuvântul divin însufleţise existența Golemului fiindcă însufleţea știința și puritatea Maestrului. Golemul era de acum voința sa și arma care păstra pacea. O putere, o forță, dar nimic care să aibă sentimente omenești. Era cu neputință!

Eva se înșela. Moartea lui Bachrach, dibukul, plecarea lui Isaia la Safed, toate încercările acestea o răvășiseră și o duceau departe de ceea ce era adevărat și drept.

Vai, cu cât treceau orele, cu atât tulburarea mea sporea! M-am întors să caut puțină liniște și înțelepciune în klaus. Sperând, de fapt, că MaHaRaL-ul mă va învrednici cu o privire sau cu un cuvânt care să mă scoată din haosul care mă învăluia.

Am rămas acolo până seara. Studiam fără a găsi răspunsuri la întrebările care mă chinuiau. Maestrul nostru nu se arăta, închis în camera lui și fără să vină nici măcar pentru rugăciuni.

Întunericul se lăsase deja, iar eu rămăsesem singur, citind la flacăra subțire a unei lumânări. Cum se întâmplă uneori când multe fraze ți-au trecut deja pe sub ochi, câteva cuvinte m-au izbit deodată ca o palmă pe obraz.

Erau din scurtul sul pe care foarte piosul și foarte înțeleptul rabi Abraham ibn Ezra, binecuvântat fie-i numele, îl scrisese în Spania cu patru secole în urmă. Întrebau astfel:

„Cum poți nădăjdui să fiu desăvârșit... când sunt plin de contradicții?"

Erau cuvinte simple. Dar, pentru prima oară în ziua aceea, am simțit puțină liniște. Am murmurat fraza aceasta cu voce

tare de mai multe ori. Îmi exprima atât de bine durerea, regretul şi adevărul.

Spunea ceea ce-ar fi trebuit să-i spun Evei şi ceea ce ea, poate, îmi destăinuise, iar eu nu voisem s-ascult.

Un foşnet din spatele meu, în umbra sălii, m-a făcut să tresar.

Barba şi părul lung al MaHaRaL-ului au pătruns în lumina slabă a lumânării. Cu privirea şi cu arătătorul, mi-a făcut un semn pe care noi, discipolii, îl cunoşteam bine şi ştiam ce înseamnă. Fără vreun salut, fără întrebări.

Mi-a întins o fâşie de hârtie groasă, pe care i-am recunoscut scrisul. Am citit cu lăcomie.

„În cartea lui Enoh se spune: Arhanghelul Metatron, arhanghel al Prezenţei şi cel mai înalt pe scara Sefiroţilor, l-a chemat pe rabi Ismael: Vino, îţi voi arăta unde sunt spiritele Drepţilor care au fost creaţi şi au devenit. Vino şi vezi. Iar apoi slujeşte-te de ochii tăi ca să cunoşti spiritele Drepţilor care n-au fost creaţi încă."

Am ridicat fruntea. MaHaRaL-ul mă privea în continuare.

Buzele sale nu s-au deschis. N-ar fi avut rost.

De sub pleoapele pe jumătate închise, lumina ochilor săi îmi spunea mai mult decât cuvintele: „N-o lăsa pe nepoata mea să creadă că eşti orb."

Din zorii zilei următoare, ajunul Yom Kippurului, după tradiţie, mesele cele mari de sărbătoare au fost acoperite cu feţele cele mai frumoase, cu mâncărurile cele mai alese şi cu lumânările cele mai strălucitoare. Înainte de postul Iertării, trebuia să mâncăm *lişma*, în splendoare.

Cum poţi să-ţi închipui, cititorule, nu mi-era foame, nici n-aveam chef de petrecere. Oriunde vedeam întinzându-se luxul şi belşugul, mă gândeam că i le datoram Golemului. Păcii şi siguranţei venite odată cu el. Însă nicăieri el nu era primit şi sărbătorit, nicăieri nu i se mulţumea.

După îndelungile rugăciuni de dimineaţă şi înainte de amiază, prea nerăbdător ca să aştept ora mesei, am deschis uşa casei

lui Isaac, în speranța c-o voi găsi pe Eva. Isaac m-a văzut de cum am intrat. Și-a desfăcut brațele.

Îmbrățișarea noastră a avut căldura entuziastă a regăsirii. De luni întregi nu ne mai văzuserăm. Vârsta începea să apese greu pe chipul și pe șalele lui.

De cum ne-am desprins, a dat din cap cu jumătate de zâmbet pe buzele rotunde și a șoptit:

— Ai, ai, David! Yom Kippurul!

Nu era nevoie să spună mai mult. Știam unde i se îndreaptă gândurile. Douăzeci și șase de ani trecuseră din ziua când el și Iacob îmi destăinuiseră secretul promisiunii lor. Douăzeci și șase de ani în care se întâmplaseră atâtea. Și într-un fel cu totul deosebit față de ce speraseră ei.

Ca răspuns, i-am șoptit la rându-mi acel avertisment al MaHaRaL-ului, care devenise între noi un fel de cod:

— *Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit...* Iar ceea ce este, am adăugat, s-a împlinit până la urmă în chipul cel mai frumos, prietene Isaac.

A încuviințat, bătându-mă pe umăr.

— Ai dreptate, David. Cel Veșnic a fost bun cu noi. De o mie de ori să-i mulțumim.

Mă privi puțin pieziș și mă întrebă:

— Ai venit pentru Eva?

Am dat din cap că da, roșind.

— Nu roși. Trăgeam nădejde c-ai să vii să-i bagi mințile-n cap. Spune de față cu toată lumea c-ar trebui să-l iubim pe Golem ca pe un om. Că el îi vorbește și ea îl aude. Că-i simte inima și că el e nefericit... Aiureli din astea care-o fac să pară nebună.

Isaac a scuturat din capul lui mare. Rușinea m-a înțepenit: auzeam din gura lui Isaac cuvintele pe care eu însumi i le aruncasem Evei. I-am răspuns cam aspru:

— Eva nu-i nebună. N-a fost niciodată și nici n-o să fie.

Râsul lui Isaac m-a rănit.

— Poate, dar asta nu se vede. Ce spune ea n-are nicio noimă. Întâi dibukul și acum asta. Spune-mi, David, cine-o să-l iubească pe Golem?

— Nu râde. Dumnezeu ţi-a dăruit-o pe Eva ca să ni-l trimită pe Golem. El a venit prin ea.

Isaac a făcut ochii mari.

— Ce tot spui?

— Adevărul. Fiica ta l-a împins pe Maestru să se folosească de puterea înţelepciunii sale. Cine altcineva decât ea l-a convins să folosească suflul Cuvântului?

Privirea lui Isaac s-a înăsprit.

— O iubeşti într-atât încât s-o urmezi în nebunia ei, David?

Neînţelegerea şi dezamăgirea îi încordau obrajii rotunzi. Am zâmbit ca să alung tot ce putea fi insultător în tonul lui.

— Unde-i? am întrebat încet.

Isaac şovăia. Am crezut că n-are să-mi răspundă, dar a făcut-o evitându-mi privirea.

— Trebuie să fie la ţarc.

— Ce ţarc?

— Ţarcul Golemului. În faţa portului nou. În zilele de Sabat şi de sărbătoare, numai acolo stă.

Am aflat pe urmă că „ţarcul" acesta Golemul şi-l construise singur, ca să se apere de pietrele pe care copiii le aruncau în el, în joacă, atunci când „dormea".

Era o îngrăditură de trunchiuri de copac puse în picioare, care formau un cerc foarte larg. Era de două ori mai înaltă decât un stat de om şi nu avea poartă. Golemul păşea peste ea ca să intre şi să iasă. Când stătea acolo, ea îl ferea cu totul de privirea oamenilor.

Eva era acolo. Singură, aşezată pe o bancă de bârne şi învelită în mantie. Cu privirea pierdută înspre fluviu. Totul părea trist. Cum era sărbătoare, lucrările la pod fuseseră oprite, iar bărcile erau puţine în faţa oraşului evreiesc.

Când m-am aşezat lângă ea, Eva a părut să nu bage de seamă prezenţa mea. Am lăsat să treacă un timp până să deschid gura.

— Eva...

M-a oprit imediat cu un semn. O mișcare poruncitoare care mi-o amintea pe cea a MaHaRaL-ului.

În spatele nostru, strigătele și muzica sărbătorii se amestecau cu rostogolirile regulate ale Vltavei.

În cele din urmă, Eva a vorbit, pe un ton dezinvolt care m-a surprins.

— Știi unde suntem? Unde m-ai urcat în barcă, pe vremea ciumei. Când am plecat la Cracovia... Și unde ți-am dat o sărutare fiindcă nu iubeam pe nimeni mai mult ca pe tine, David Gans.

A lăsat câteva clipe de tăcere, iar eu am crezut că inima avea să-mi sară din piept.

Apoi a urmat pe un ton egal:

— Totul s-a schimbat mult de atunci. Dar nu-i ciudat că Golemul a venit să-și construiască aici țarcul de liniște?

Zâmbea privind în continuare spre fluviu. Am încleștat pumnii.

— Eva, îți cer iertare. Nu voiam să văd și nu voiam să aud.

Pe fruntea ei s-a ivit o mică încrețitură.

— Ziua Iertării e mâine. Cel Veșnic are să te-audă.

Ironia din vocea ei mi-a trimis un fior de gheață pe ceafă. A tăcut iarăși, așteptând poate să tăgăduiesc. În cele din urmă m-a lămurit:

— Vin aici de fiecare dată când Golemul se închide în țarc. Altfel copiii găsesc un mijloc de-a se cățăra pe trunchiuri. Nu se pot abține să arunce cu pietre în el, ca să vadă dacă se trezește. Golemul le găsește înfipte în el când se trezește și asta îl necăjește cumplit.

— Pot să stau cu tine. Sau poți să te duci să te odihnești, iar eu stau să-l păzesc.

Am simțit-o tremurând sub pelerină. În clipa aceea, aș fi dat mult, poate chiar toate ceasurile de fericire petrecute scrutând splendoarea cerului, ca s-o pot lua în brațe și alina.

În grabă, ca și cum m-aș fi temut că în curând nu va mai vrea să mă asculte, i-am mai spus:

— Bunicul tău nu crede că eşti nebună. Dimpotrivă. Şi nici eu. Ştim că eşti dreaptă în ce faci. Ai încredere în mine: am să spun şi-am să dovedesc asta. De cum o să treacă Yom Kippurul, o să merg în sinagogi şi prin pieţe ca să cer ca Golemul să fie primit şi respectat cum se cuvine. Curând se vor sfârşi umilinţele pe care le îndură.

Pentru prima oară şi-a întors faţa către mine.

Un chip blând şi fără ranchiună. Frumosul ei chip. Am ştiut însă chiar atunci că nu se mai putea repara ceea ce eu rupsesem. A spus încet:

— E prea târziu, David.

5

„E prea târziu, David."

Cât de cumplit răsună cuvintele acestea în amintirea mea!

Și cât de mult m-a dus în rătăcire mândria, ori vanitatea inimii, când Eva le-a rostit. În acest *prea târziu*, n-am fost în stare să înțeleg decât minunile pierdute din pricina orbirii mele. Încrederea, afecțiunea ei.

Poate chiar iubirea ei, dacă pot îndrăzni să spun acest cuvânt.

Da, mă gândeam la ea, la mine, la noi. Cu siguranță nu la Golem.

Credeam că nu mai sunt orb, dar eram.

Restul zilei, noaptea și a doua zi, de Yom Kippur, m-am rugat, am postit și am nădăjduit la iertarea Atotputernicului. Am făcut-o cu o înflăcărare, cu un abandon de sine pe care le credeam la înălțimea păcatelor mele.

O iertare care n-a venit. Nici pentru mine, nici pentru noi, locuitorii mândri ai părții evreiești din Praga.

Abia se revărsau zorii acelei a unsprezecea zi din luna Tișri, când niște urlete de groază au sfâșiat tăcerea. Într-o clipă am fost în picioare. M-am îmbrăcat în pripă. Strigătele au sporit. Pline de spaimă și de durere, întărite de un vacarm surd, niște vaiete care zguduiau zidurile caselor.

Am coborât treptele câte patru deodată. Gazda mea, Iosif, și vecinii erau deja în stradă. Ne uitam năuciți unii la alții, strângând buzele și încreținд pleoapele, ca și cum asta ne-ar fi putut apăra de groaza strigătelor care nu se opreau și păreau să umple străzile.

Cineva a venit țipând:

— În port! În portul nou, e Golemul!

Inima mi s-a oprit. Mi-a luat câteva clipe până s-o iau la fugă în urma celorlalți.

Oh, ce lucru înfiorător am descoperit!

Îngrăditura Golemului era stricată pe jumătate. Trunchiurile, azvârlite până-n casele din vecinătate, spărseseră fațadele, năruind pereții, lăsând să se vadă încăperile din care atârnau paturi și ustensile de bucătărie.

Dedesubt, sub dărâmături, se auzeau gemetele și strigătele de ajutor ale celor care fuseseră prinși. În grădini era și mai rău.

Oamenii se adunau în jurul trunchiurilor smulse de Golem. Din loc în loc, ele se îngrămădeau într-o dezordine monstruoasă din care ieșeau, ici și colo, membre și chipuri de copii. Băieți de nici zece ani. Vreo doisprezece, pe care Golemul, în furia lui, îi strivise înainte să poată fugi de el.

Neputincioși să ridice lemnul care afunda în mâl trupurile frânte ale fiilor lor, mamele și tații urlau de parc-ar fi fost tăiați în bucăți.

Însă nenorocirea nu se încheiase încă.

În mijlocul fluviului, Golemul, cu niște apucături ca de nebun, smulgea pilonii podului în construcție. Îi arunca în apă cu o putere cumplită. Învârtindu-se ca niște rămurele, ei sfărâmau barjele și bărcile, măcelărindu-i pe barcagiii și pe muncitorii care nu săreau la timp în apă. Cei care nu știau să înoate erau înghițiți de valuri. Nimeni nu îndrăznea să le sară în ajutor, de teamă să nu fie prinși în furia Golemului.

Cineva a răcnit:

— MaHaRaL-ul! Chemați-l pe MaHaRaL, pentru numele lui Dumnezeu!

Am alergat în toate părțile ca să dau de Eva. Pretutindeni numai sânge, trupuri sfârtecate, moarte și durere. Pe ea n-o vedeam nicăieri. Am început și eu să plâng. Mă gândeam că-i moartă sub grămezile masacrului.

MaHaRaL-ul a venit în fugă, în mijlocul plânsetelor și-al strigătelor. Dintr-o privire, a cântărit dimensiunea dezastrului. A făcut un gest brusc, pentru a cere liniște.

Pe urmă lucrurile s-au petrecut foarte simplu. Ultimele gemete s-au stins. MaHaRaL-ul a întins încet mâinile, cu palmele deschise spre cer. Buzele i se mişcau fără ca vreun sunet să iasă printre ele. De câteva clipe, Golemul stătea în picioare, nemişcat, în mijlocul fluviului.

Poate c-a fost o iluzie, dar se părea că totul devenea mai palid, mai alb în jurul nostru. Nepăsătoare, rândunelele se învârteau pe deasupra malului. Una dintre ele, într-un zbor scurt şi hotărât, a venit să se aşeze în palma dreaptă a MaHaRaL-ului.

În aceeaşi clipă, Golemul s-a mişcat. Cu un gest vioi, i-a scos din valuri pe oamenii care se mai zbăteau. I-a adus pe mal. Apoi s-a apropiat de noi.

Un murmur de panică s-a răspândit prin mulţime, care s-a dat înapoi în grabă. Dar Golemul s-a oprit chiar în faţa MaHaRaL-ului. A îngenuncheat şi şi-a plecat faţa fără gură. Uşor, mâinile lui s-au aşezat pe pământ, cu palmele în sus.

Am tresărit cu toţii când rândunica a bătut din aripi şi, părăsind mâna MaHaRaL-ului, s-a înălţat ca să vină în palma uriaşă a Golemului.

Toţi păndeau micile salturi ale rândunicii, care în cele din urmă şi-a strâns aripile şi s-a ghemuit între degetele de lut de parc-ar fi fost în cuibul ei.

MaHaRaL-ul şi-a băgat la loc mâinile lungi sub mânecile caftanului şi s-a întors către noi.

Aproape în aceeaşi clipă, cineva a strigat:

— Moarte! Moarte Golemului!

MaHaRaL-ul nici n-a clipit. O altă voce s-a alăturat primei. Apoi încă una. Răcnetele se dezlănţuiseră.

— Moarte Golemului! Moarte celui ce ne-a ucis fiii!

Îl urmăream cu privirea pe Golem. Rămânea neclintit. Rândunica, în mâna lui, îşi ascunsese ciocul sub pene.

Vocea MaHaRaL-ului n-a avut nevoie să fie puternică pentru a cere linişte. Întrebă:

— Aceasta-i hotărârea voastră?

Strigăte de „da" au ţâşnit fără nicio şovăială.

Burgmaistrul Maisel se strecurase până-n primul rând, în faţa MaHaRaL-ului. Deschisese gura, poate ca să protesteze, când

mulțimea s-a dat deoparte ca să facă loc unui bărbat care aducea trupul unui copil mort. De fapt, era numai o masă sângerândă și diformă pe care reușise s-o scoată dintre trunchiurile ucigașe.

Omul a pus cadavrul la picioarele MaHaRaL-ului.

— E fiul meu, spuse. Mai sunt încă zece sub dărâmături. Nu făceau decât s-arunce cu pietre și să râdă. Lucrul care-a făcut asta nu mai poate umbla printre noi, rabi. Trebuie să-l nimicești.

Privirea MaHaRaL-ului a alunecat peste chipurile oamenilor.

— L-ați vrut pe Golem ca să vă apere de ucigași și Golemul s-a născut. Ne-a adus pacea și siguranța zilelor. Ați vrut să faceți din Golem sclavul vostru și să câștigați de pe urma lui. Ați vrut să-i folosiți puterea ca și cum ar fi fost numai o jucărie, iar nu un dar al Atotputernicului. Când veți învăța că puterea dată omului nu se reduce la sclavie? Copiii voștri îl luau în râs pe Golem fiindcă voi ați uitat că și noi am fost sclavi și umiliți sub pumnul lui Faraon.

Tăcu, o tăcere grea, apoi adaugă sec:

— Țineți minte: mâna Golemului s-a abătut asupra noastră, dar inimile noastre l-au făcut să strângă pumnul.

Apoi, fără a lăsa nimănui timp să protesteze, s-a întors cu fața către Golem. Îndată uriașul trup de lut și-a plecat capul spre el. Maestrul a întins mâna. Cu un gest simplu, a smuls prima dintre literele încrustate pe fruntea Golemului.

Când s-a dat deoparte, fiecare a putut citi cuvântul care rămânea în humă: MET. Ceea ce în ebraică înseamnă „Moarte".

Totul a durat cât o suflare. Am auzit foșnetul de aripi al rândunicii care-și lua zborul, apoi un șuierat.

Huma Golemului s-a împrăștiat pe mal. Din forma lui nu mai rămăsese nimic de văzut.

Un morman de mâl asemănător celui adunat în fața MaHaRaL-ului cu luni în urmă. Nimic altceva.

Un lut umed, nămol urât mirositor scos din fluviu.

Cu chipul indescifrabil, abia vizibil sub barba lui albă, MaHaRaL-ul a străbătut mulțimea fără nicio vorbă sau semn în plus. Dar, dându-ne deoparte ca să-l lăsăm să treacă, am simțit, ca o arsură în piept, mânia lui nemărginită.

Femeile au început din nou să plângă. Sleiți de emoție, toți își întorceau privirile dinspre huma Golemului. Își făceau de treabă oblojindu-i pe răniți și ocupându-se de morți.

Șambelanul lui Rudolf a apărut după-amiază. Din castelul său, împăratul urmărise drama prin luneta dăruită de Tycho.

Burgmasitrul Maisel și-a plecat capul când a trebuit să confirme că Golemul nu mai exista.

— Adică nici podul n-o să se mai facă? întrebă șambelanul ridicând o sprânceană.

Burgmaistrul a oftat amar:

— Cine știe ce-are să fie mâine?

Când trăsura șambelanului a ieșit cu zgomot pe poarta Paryzka, înconjurată de garda în galop, iar poarta s-a închis în urma ei, pentru toți a fost ca și cum cuvintele MaHaRaL-ului ar fi răsunat încă o dată. Golemul nu mai era. Și nici pacea care venise cu el.

N-avea să treacă mult până ce vechea frică avea să renască și aveam să auzim strigătele de bucurie ale dușmanilor.

Eu, până la apus, am rătăcit printre dărâmături.

Întorceam pietrele, împingeam trunchiurile, dădeam pământul la o parte. Dar n-am găsit-o pe Eva. Isaac mi s-a alăturat și-am căutat-o împreună.

El umblase prin toată casa, întrebase servitoarele și vecinii. Se dusese chiar și la klaus și la sinagogi. Nimeni n-o văzuse pe Eva. Nici când se dezlănțuise Golemul nu fusese văzută. Între timp, aflaserăm că, fiindcă ea nu era acolo ca de obicei, să-i păzească țarcul, copiii putuseră să arunce cu pietre în Golem când el se reînsufleța.

Isaac s-a uitat la mâinile noastre murdare, la unghiile zdrelite, la hainele rupte, apoi a dat din cap.

— N-o s-o găsim dedesubt.

Am citit pe chipul lui aceeași ușurare îngrijorată pe care-o simțeam și eu. Eva era cu siguranță vie. Dar unde? Măcar aveam s-o mai vedem?

Când ne pregăteam să plecăm de pe mal, unde deja cenușiul crepusculului învăluia totul, Isaac m-a apucat cu asprime de braț.

— David!

În faţa noastră, o femeie în doliu umplea o găleată cu mâlul Golemului. Am recunoscut-o chiar înainte să se ridice.

Şi alţii o văzuseră şi se uitau la ea uimiţi.

Eva s-a îndepărtat ducând găleata cu mâl. Am urmat-o, fără să îndrăznim să-i vorbim sau s-o strigăm. Ea a apucat-o pe uliţele oraşului, fără să-i bage în seamă pe cei care întorceau capetele după ea. Fără să se clatine sub greutatea găleţii cu mâl, a ajuns în sfârşit la sinagogă, chiar acolo unde Isaac şi Iacob pecetluiseră nefericita lor promisiune.

Hotărâtă, s-a suit până în pod, unde în zilele calde de vară se lăsau la uscat ierburile pentru tămâiere, şi a vărsat mâlul pe pardoseală.

A ieşit şi s-a întors la muntele de humă al Golemului, fără să se uite la nimeni, cu pasul nervos şi iute. Când a umplut din nou găleata, am înţeles că avea să care toată huma Golemului în sinagogă, ca s-o privegheze cum se face cu un mort, aşa cum, în tot oraşul, erau privegheaţi cei ucişi de Golem.

Ştiam că nimic n-o putea împiedica, nici cantitatea de mâl, nici furia, nici resentimentele locuitorilor din oraşul evreiesc.

La al treilea drum, n-am mai rezistat. Am fugit să caut o găleată şi, la rându-mi, m-am apucat să car mâlul Golemului. Isaac, după ce a şovăit un timp, ni s-a alăturat. Şi încă un om, apoi altul.

La lăsarea nopţii s-au aprins făclii. Până dimineaţa, asta s-a putut vedea: poporul din Praga cărând mâlul Golemului, ca să-i ofere cânturile şi cinstirea de doliu. Femei care, cu câteva ceasuri înainte, urlaseră împotriva lui aduceau pânze mari şi albe cu care să acopere mâlul, precum un giulgiu. În jur erau sfeşnice. S-au împrăştiat miresme şi s-a cântat Psalmul morţilor, despre „Cel ce stă sub ocrotirea Celui Preaînalt...".

Eva a fost prima care şi-a sfâşiat hainele rostind kadişul. Curând am făcut cu toţii la fel. Pentru prima oară, Golemul devenea viu în inimile noastre.

6

Iată, cititorule, că povestea mea aproape s-a sfârşit.

Nu-mi mai rămâne să-ţi povestesc decât o minune a Golemului şi, ca să spun adevărul, pentru mine este cea mai cumplită.

A doua zi după moartea Golemului, am descoperit cu mirare că mâlul lui, în pod, rămânea moale şi umed ca atunci când îl aduseserăm de pe malul Vltavei. Ca atunci când rândunica zburase, iar forma lui se năruise.

De la o săptămână la alta, rămânea la fel de umed şi de moale. Ca viu.

Lucrul acesta nu s-a schimbat în lunile următoare, nici cu primăvara şi căldura ei, nici cu vara şi vântul arzător ce sufla adesea peste Praga.

Pe Eva o vedeam venind aproape în fiecare zi la sinagogă şi rugându-se, cu mâna pe mâlul moale. Nu era singura: fiecare îşi făcuse o datorie, în fiece ajun de Sabat, să urce şi să atingă cu palma mâlul acela minunat.

Toamna următoare, cu două luni înainte de Yom Kippur, Eva i-a anunţat pe Isaac şi pe MaHaRaL că se hotărâse să pornească la drum spre Safed, ca să i se alăture lui Isaia. Cerându-le binecuvântarea pentru lunga călătorie, a spus:

— Rămân promisa lui, dacă mă vrea. Cel puţin trebuie să afle de ce m-am depărtat de el.

A plecat cu primul convoi de negoţ care mergea spre sud.

Două săptămâni mai târziu, când am urcat scara podului unde odihnea mâlul Golemului şi am pus mâna pe el, degetele noastre au dat peste un pământ tare şi uscat ca granitul. Umezeala şi supleţea aceea atât de delicată dispăruseră într-o noapte.

Țin minte c-am țipat. Înțelesesem deja ceea ce mesagerii aveau să ne confirme peste o lună.

În ajunul zilei când mâlul Golemului se preschimbase în piatră, convoiul cu care călătorea Eva intrase în Salonic. În timpul nopții, un atac al turcilor făcuse prăpăd în oraș. Îi decapitaseră cu săbiile pe toți oamenii peste care dăduseră.

Am fost încredințat că Eva n-avusese timp să se trezească și că moartea aceea, pe lângă altele, era o formă de milă.

Și astăzi, cititorule, dacă ajungi în acea veche sinagogă din Praga, cere să vizitezi podul. O să ți se arate masa aceea de care totul se sfarmă și care a fost Golemul.

Epilog

Vechiul meu prieten, rabinul Adin Steinsaltz, unul dintre cei mai subtili comentatori ai Talmudului, mi-a spus:

— De fapt, nu chiar cu aceste cuvinte își încheie David Gans povestea despre Golem. Uită-te pe fila asta. Am găsit-o într-unul dintre exemplarele originale ale singurei cărți publicate de David în timpul vieții, *Zemah David.*

Eram la Ierusalim. Venisem să-i înapoiez lui Steisaltz caietul gros în care o mână anonimă copiase povestea spusă de David Gans și pe care tocmai am citit-o.

Steinsaltz mi-a întins două file de hârtie rugoasă, cu marginile roase. O hârtie dintr-aceea frumoasă, făcută cu țesătură, cum se fabrica în secolul al XVII-lea. Fusese îndoită și răsîndoită, timpul lăsase pe ea urme foarte vizibile, însă nimic nu ștersese rândurile alcătuite dintr-un scris mic și înghesuit. Spații mari separau paragrafele, ca și cum ar fi fost transcrise în momente diferite.

Mâlul Golemului devenit granit dăinuie în timp, și eu la fel. Eu, care nu-s granit, ci numai o suflare care vine și se duce. Trec pe ici, trec pe colo. Lumea mă aude sau nu mă aude. Povestesc. Sunt memoria care povestește...

L-am văzut pe Maestrul nostru murind. De când Golemul devenise mâl de piatră, privirea lui nu se mai îndrepta spre noi. De când Eva nu-i mai încălzea zilele, el devenise rece ca stelele care nu mai au foc. Nu-i mai rămâneau decât cuvintele. Să scrie, să scrie. Imensitatea scrierii sale o găsim în Beer Hagola, Puțul Exilului, *în* Or Hadash, Noua Lumină, *în* Netivot Olam, Cărările Veșnice. *Scria, scria, închis în camera lui. Maestrul*

nostru, MaHaRaL-ul, devenit cu totul un om de cuvinte, așa cum creatura sa, Golemul, era de humă vie.

Mai avea o suflare. M-a chemat lângă patul lui. A întins mâna ca s-o apropii pe a mea. Degetele lui atât de lungi mi-au atins palma. Același gest pe care-l făcuse față de Golem. A spus: „Păzește-ți cuvintele care-ți ies pe gură, David. Ai grijă la puterea lor. Cuvântul răstălmăcit este un miel care scapă de sub privirea păstorului, o nebunie care duce turma întreagă la înec."

Vorbele Maestrului meu, MaHaRaL-ul, pe patul pe care și-a dat ultima suflare: „Golem! Golem! Cel rău primit... Ține minte cuvintele din Exod, *David Gans: «Pe străin să nu-l strâmtorezi, nici să-l apeși, căci și voi ați fost străini în pământul Egiptului.»"*

Vorbele Maestrului meu, MaHaRaL-ul: „Întindeți palmele și alegeți-vă destinul, dar nu vă așteptați ca Dumnezeu să vă cruțe de datoria de a-l împlini."

Iată ce mi s-a întâmplat. Totul, în inima și-n dorința mea, mă împingea spre Eva, fata lui Isaac Cohen. Dar nu m-am apropiat de ea când ar fi trebuit. N-am susținut-o când era mai singură decât un om rătăcit în pustiul Negev.

Am fost orb. N-am înțeles că Eva n-avea să însoțească destinul unui bărbat după tradiție. Ea era liberă și căuta un bărbat care să-i sporească libertatea. Eu am făcut alegerea geloziei, alegerea stelelor, alegerea cuvintelor. N-am făcut niciodată alegerea de-a o iubi pe Eva, fata lui Isaac Cohen, așa cum un bărbat trebuie să iubească o femeie atunci când ea își ia zborul spre destinul ei.

Căci Eva Cohen, nepoata MaHaRaL-ului, și-a împlinit destinul întru totul, după cum a voit Domnul. Nu eu.

Cine-s astăzi eu, David Gans, cel a cărui piatră de mormânt se află și acum în cimitirul din Praga, cu o gâscă gravată deasupra scutului lui David, la câțiva pași de mormântul Maestrului

meu? Sunt ceea ce Preasfântul a vrut să fiu. Sunt rătăcitorul care-şi povesteşte amintirile celor care vor să se desprindă din prezent.

Memoria nu lipseşte. Atâta vreme cât vor exista urechi care să asculte memoria, guri care s-o povestească, mâini care s-o scrie şi s-o dea altor mâini, Răul nu va sufoca lumea cu urletele lui.

Zoharul, Cartea Splendorii *spune: Când un om se culcă să doarmă, sufletul lui îl părăseşte şi se înalţă spre Tării. Dumnezeu i se arată după destinul pe care şi l-a ales şi-i acordă graţia Lui după înţelepciune. Pentru prima treaptă, visul. Pentru cea de-a doua, viziunea. Pentru cea de-a treia, profeţia.*

Mie, care nu dorm, Preasfântul mi-a dat numai cuvintele, cuvintele care povestesc.

Am ridicat ochii din file ca să mă uit în ochii atenţi ai rabinului Steinsaltz.

— Nu înţeleg, am exclamat nervos. Hârtia asta, scrisul ăsta... S-ar zice că Gans a scris rândurile acestea în timpul vieţii, la Praga. Prin 1600 şi ceva...

— Cu siguranţă. De altfel, e scrisul lui. Da, nu e nicio îndoială. Şi hârtia e uşor de datat.

— Dar e imposibil! Vorbeşte... Vorbeşte ca şi cum ar fi deja rătăcitor prin limburi. Cum face când povesteşte despre Golem.

— Ah, prietene...

Steinsaltz s-a oprit ca să-mi zâmbească ironic.

— Prietene, crezi dumneata că ştii atât de bine misterele timpului, încât să fii sigur de un lucru sau de altul?

Am mormăit ceva care se voia un răspuns umil. Însă am rămas cu tulburarea şi întrebările mele. Steinsaltz a dat din cap şi m-a bătut uşor pe umăr.

— Nu-ţi bate capul prea mult cu ciudăţeniile acestea. Ascultă mai bine ce spune dragul de David. El caută purtători de memorie ca să-şi împlinească până la capăt destinul. Nu-i şi al dumitale? Nu eşti un povestitor al memoriei?

Câteva săptămâni mai târziu, mergeam la Moscova pentru un turneu de conferințe. Într-un avion al companiei Aeroflot, am intrat în vorbă cu vecinul meu. Un om în vârstă, îndesat, cu păr și mustață albe, având chipul marcat de timp și experiențe. Destul de aspru ca să-ți poți închipui că nu fuseseră toate plăcute.

După câteva cuvinte, s-a prezentat: Aleksandr Voloșin, colonel.

Când m-am prezentat la rându-mi, a dat din cap cu o mină șireată.

— Mă gândeam eu că dumneavoastră sunteți. O să vă surprind: cât sunt eu de colonel, vă citesc cărțile.

— Sunteți interesat de Scripturi?

— De ce nu? Până și Stalin era pasionat de ele. Pesemne că-i aminteau de micul seminar... Știți că, înainte să ajungă tâlhar la drumul mare, Stalin a învățat la preoți?

Am discutat astfel până la aterizare. Nu m-a mirat când Voloșin m-a anunțat că va veni să mă asculte la o conferință. M-a poftit insistent să iau cina cu el și cu câțiva dintre vechii lui camarazi. Mă invitau la un restaurant bun, iar eu aveam să le povestesc...

Așa e cu amabilitatea și marea cordialitate a rușilor. Era greu să-l refuz. Pe deasupra, eram curios să-i întâlnesc pe oamenii aceia, probabil buni păstrători, cu toții, ai memoriei marxiste și vechi combatanți în campaniile sovietice, dispuși să-mi asculte poveștile.

Peste trei zile, intram într-un restaurant din apropierea Kremlinului. Am avut un șoc descoperindu-i pe Voloșin și pe tovarășii lui încinși în uniforme, cu pieptul acoperit de medalii, ca pe vremuri.

Când am întins mâna ca să-i salut, cineva mi-a pus un pahar de vodcă între degete și am ciocnit cu un sonor *Na zdarovie!*.

Eram pe la mijlocul mesei când, fără să mă gândesc prea mult și ca să însuflețesc o conversație care cam tărăgăna, le-am vorbit despre Golem.

Când am tăcut, un om uscățiv, cu ochelari groși de miop și care se prezentase ca general, a început să râdă.

— Vi se pare prea aiuritor să credeți că Golemul s-a născut numai prin suflul Cuvântului? Fie al lui Dumnezeu, fie al MaHaRaL-ului? l-am întrebat.

— O, nu! Nici vorbă. Cred în Golemul dumneavoastră, cu atât mai mult cu cât am văzut și eu născându-se unul.

— Poftim?

— Ce credeți c-a fost proletariatul în gândirea lui Marx și-a lui Lenin? Nimic altceva decât un nou Golem. Născut din Cuvânt, cum spuneți, la fel ca acela al MaHaRaL-ului dumneavoastră!

— Așa-i, a aprobat zgomotos Voloșin. Și poți să spui că Golemul ăsta a scăpat din mâinile creatorului lui, ca și cel din Praga!

Eram destul de uluit ca să tac. Dar de data asta conversația se urnise din loc. Alt colonel, scund, cu tenul mat și o superbă dantură din aur sub mustața foarte neagră, a spus în timp ce ne umplea paharele:

— Fapt e că Marx, Lenin și MaHaRaL-ul erau toți evrei.

— Și ce?

— Numai evreii cred că se poate crea un om nou cu ajutorul cuvintelor.

Voloșin s-a uitat la mine cu o grimasă care ezita între scuze și complicitate.

— Sașa e și el evreu, știe ce spune.

— Evreu sau nu, spuse cel care se numea Sașa, am văzut statuia MaHaRaL-ului dumneavoastră, la Praga.

Mi-a zâmbit. Lumina lumânărilor așezate pe fața de masă roșie îi mângâia dinții de aur.

— Când? întrebă generalul.

— Păi când vrei? Singura dată când am fost la Praga, desigur!

Sașa m-a servit cu o lingură cu icre de somon. Când voia să-mi vorbească, mă servea cu băutură sau cu mâncare.

— N-o să vă placă. Era în 1968...

— În timpul Primăverii de la Praga?

— Exact.

— Într-unul dintre tancurile sovietice care-au invadat Praga?

— Înăuntru și în fruntea lor, hohoti Voloșin, arătând cu degetul spre mustața lui Sașa. Îl aveți în față pe comandantul diviziei blindate care a ajuns la picioarele statuii lui Venceslas.

Voloșin nu părea deranjat să-și pună camaradul evreu într-o situație stânjenitoare.

Sașa a lăsat să-i lucească dinții de aur și a ridicat din umeri.

— Într-o seară, mă săturasem să aud insultele cu care ne potopeau toată ziua praghezii. M-am dezbrăcat de uniformă și-am ieșit să fac un tur prin ghetou. Voiam să văd vechiul cimitir evreiesc. Auzisem despre el de la bunicul meu.

A tăcut și mi-a turnat vodcă. Pe-a lui a dat-o peste cap. *Na zdarovie!*

Ceilalți tăceau.

— O statuie ciudată, continuă Sașa. Nu frumoasă. Foarte impresionantă. Ca un totem. Iar când treci prin fața ei... Nu știu. Simți ceva.

A vrut să mă servească din nou, dar paharul meu era încă plin.

— Știți că Hitler a vrut s-o distrugă? Dar Eva Braun se temea de un blestem. Era interesată de Cabală ca orice *goi*: pentru putere.

— Știu povestea Operațiunii Golem, i-am zis.

— Despre ce vorbiți? întrebă Voloșin.

Sașa a răspuns înaintea mea.

— Se zice că, după Stalingrad, Hitler voia numaidecât o armă definitivă. Spera la o armă atomică, dar von Braun bătea pasul pe loc. Heydrich a sugerat „Operațiunea Golem": adică să creeze Golemi, cum făcuse MaHaRaL-ul. Niște ființe înzestrate cu o putere indestructibilă, cu care puteau nimici celelalte armate. Pe vremea aceea, naziștii transformaseră deja ghetoul din Praga în „muzeu al unei rase degenerate", cum îl numeau ei. Toate obiectele religioase sau culturale evreiești pe care le furau din Europa erau trimise aici. Heydrich a creat o celulă

specială însărcinată să caute secretul MaHaRaL-ului în grămada adunată acolo. Naziștii au mers chiar până la a-l scoate de la Buchenwald pe ultimul rabin de la sinagoga veche, ca să-l tortureze de moarte, sperând că el cunoștea „formula magică" a nașterii Golemului. Mulți alții au murit din cauza acestei povești cu formula magică. Totuși, povestea Golemului i-a impresionat atât de mult, încât până la urmă n-au îndrăznit să distrugă nimic în Praga. Nici cimitirul, nici statuia MaHaRaL-ului, nici sinagogile. Nici măcar o inscripție. Iar noi, după ei, ne-am ferit la fel de asemenea ticăloșii...

Saşa a tăcut, privindu-şi paharul cu o grimasă. Nici ceilalți nu vorbeau, nu prea erau în largul lor. Când Saşa a ridicat capul, ochii lui aspri de colonel care văzuse mult prea multe erau umezi. N-am fost sigur că era numai efectul vodcii.

— Naziștii nu erau numai niște oameni răi. Erau și cretini, incapabili să înțeleagă până și un rând din Zohar. Nu-i așa?

Am aprobat. Bătrânul colonel mi-a aruncat un zâmbet ciudat, abia dezvelindu-și dinții de aur.

— Dar dumneavoastră de ce nu scrieți povestea asta a Golemului? Ca oamenii de azi să-și facă cât de cât o idee?

Peste câteva ore, întorcându-mă la hotel prin ninsoare, cu venele mult prea îmbibate de vodcă, nu m-am putut abține să-mi repet fraza lui David Gans ori a MaHaRaL-ului, nu mai știam: *Întindeți palmele și alegeți-vă destinul, dar nu vă așteptați ca Dumnezeu să vă cruțe de datoria de a-l împlini.*

Glosar simplificat[1]

Amoraim: în aramaică. Desemnează doctorii Legii, a căror operă se situează între compilarea *Mișnei* (circa 200, era noastră) și redactarea definitivă a *Talmudului* de la Ierusalim și Babilon (secolul al V-lea).

Bima: în ebraică, „tribună". Estradă supraînălțată cuprinzând o masă și un pupitru, unde se obișnuiește a se săvârși lectura Legii și alte ritualuri în cadrul sinagogii.

Cabala: în ebraică, „primire" sau „tradiție". Desemnează un curent mistic apărut în Spania și Franța meridională în secolul al XIII-lea, odată cu Zoharul datorat lui Moșe din Leon și atribuit din pioșenie lui rabi Șimon bar Iohai. Cabala, care a jucat un rol important nu numai în viața comunităților evreiești, ci și în cercurile umaniste, a cunoscut o dezvoltare extraordinară în secolul al XVI-lea, datorată MaHaRaL-ului din Praga și lui Isaac Luria de la Safed.

Cartea înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah: carte a Bibliei, scrisă în jurul anului 200 înaintea erei noastre, numită și Ecleziastul și care-și trage numele de la autorul ei.

Dibuk: în ebraică. Desemnează „atașarea" unui duh rău, sau a unui om rău decedat, de trupul unui om viu. Dibukul reprezintă coabitarea unei ființe umane cu o entitate străină care se exprimă prin gura ei și provoacă suferință și tulburare sufletească.

---

[1] Elaborat pornind de la *Dictionnaire encyclopédique du judaïsme*, colecția „Bouquins", Cerf / Robert Laffont. (N. a.)

Geniza: în ebraică, „depozit". Loc unde sunt depozitate manuscrisele şi cărţile sfinte deteriorate, un fel de cimitir al cărţilor. Potrivit legii evreieşti, scrierile acestea, chiar şi ilizibile, nu pot fi distruse. Rămăşiţele lor trebuie tratate cu respect.

Ghemara: în aramaică, „desăvârşire". Desemnează una dintre părţile Talmudului, şi anume comentariile făcute de *amoraim* la *Mişna*. Există o *Ghemara* pentru Talmudul de la Ierusalim şi alta pentru Talmudul din Babilon.

Ghetto: în italiană, cartier veneţian al „topitoriei pentru maşinile de război ale Serenissimei Republici", care a servit prima oară ca reşedinţă pentru evrei, potrivit unui decret promulgat în 1516: „Evreii vor locui cu toţii adunaţi în casele situate în Ghetto, lângă San Girolamo; şi, ca ei să nu circule toată noaptea, decretăm că, în partea vechiului Ghetto unde se găseşte un mic pod şi la fel de partea cealaltă a podului, se vor ridica două porţi, care vor fi deschise în zori şi închise la miezul nopţii de patru străjeri angajaţi în acest scop şi plătiţi de evreii înşişi la un preţ pe care colegiul nostru îl va socoti potrivit."

Hanuca: în ebraică, „Sărbătoarea Sfinţirii". Sărbătoarea Luminilor care comemorează victoria hasmoneenilor asupra seleucizilor, purificarea Templului din Ierusalim şi recâştigarea libertăţii religioase. Se obişnuieşte să se aprindă, într-un sfeşnic special (*hanuchia*), o lumânare în prima seară, două lumânări în a doua seară şi aşa mai departe, până într-a opta seară.

Havdala: în ebraică, „despărţire". Rugăciune rostită la încheierea Sabatului, marcând trecerea la o zi obişnuită a săptămânii.

Hupa: în ebraică. Dans nupţial simbolizând căminul fondat de proaspeţii căsătoriţi.

Ieşiva: literal, „adunare", „aşezare". Pl. *ieşivot*. Desemna diferitele centre de studii talmudice conduse de un rabin şi în general rezervate bărbaţilor. De-a lungul secolelor, ieşiva a devenit pilonul central al vieţii evreieşti.

Mazel Tov: în ebraică, literal, „Constelație frumoasă!". Interjecție folosită pentru „Felicitări!", „Noroc!".

Melave Malka: „însoțirea reginei (Sabat)". Adunare și masă organizate în numeroase comunități sâmbătă seara, după ce s-a rostit *havdala*.

Midraș: de la verbul ebraic *daraș*, însemnând „a cerceta, a examina în profunzime". Comentariu rabinic al Bibliei, care are ca scop să explicitеze diverse aspecte juridice sau să răspândească o învățătură morală recurgând la diverse genuri literare: povestiri, parabole și legende.

Mișna: în ebraică, „repetare", apoi „studiu". Desemnează la modul general legea orală redactată de Iehuda Hanasi în jurul anului 200 al erei noastre. *Mișna* este punctul de plecare al Talmudului, o succesiune de paragrafe urmate de o discuție introdusă de *Ghemara*. *Mișna* nu conține decât rezultatul final al discuțiilor și polemicilor rabinice.

Roș Hașana: în ebraică, literal, „Capul Anului". Anul Nou al calendarului evreiesc, care începe pe 1 Tișri, lună de toamnă având treizeci de zile.

Sanhedrin: de la grecescul *synedrion*, „(a lua loc la un) Consiliu". Înalte curți de justiție care și-au exercitat puterea în ultima perioadă a celui de-al Doilea Templu și în secolele următoare. Controversele care agitau tribunalele asupra diferitelor puncte din Halaha (legea evreiască) erau supuse Sanhedrinului, care tranșa dezbaterea. Sanhedrinul stabilea, de asemenea, calendarul lunar și anual, funcție importantă în menținerea uniformității religioase între Israel și diaspora. Procedura juridică a Sanhedrinului este descrisă foarte clar în tratatul despre Sanhedrin din *Mișna*. Cele unsprezece capitole ale acestui text sunt consacrate legilor care guvernează înființarea și funcționarea tribunalelor. Sunt studiate aici procesele legate de bani, procesele criminale, fiabilitatea martorilor, crimele capitale, execuția și chiar drepturile regelui și ale marelui preot în ce privește funcția lor de judecători.

Şaharit: în ebraică, de la *şahar*, „zori". Slujba de dimineaţă, cea mai lungă dintre cele trei slujbe zilnice, în timpul căreia portul şalului de rugăciune (talit) şi al filacterelor (tefilin) este, cu câteva excepţii, obligatoriu.

Şema Israel: în ebraică, „Ascultă, Israele". Primele cuvinte ale versetului în care se exprimă şi se afirmă profesiunea de credinţă fundamentală a iudaismului: „Ascultă, Israele, Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn" (*Deuteronomul*, 6:4).

Ştibl: în idiş, „cameră mică". Desemnează o sinagogă care slujeşte în acelaşi timp drept casă de rugăciuni, loc de studiu şi centru comunitar. Un ştibl, având întotdeauna dimensiuni reduse, se distingea prin austeritatea decorului şi sobrietatea mobilierului.

Talmud: în ebraică, „studiu". Compilare a Legii orale evreieşti, redactată la Ierusalim şi Babilon între secolele al II-lea şi al V-lea, era noastră. Există două Talmuduri, Talmudul de la Ierusalim şi cel din Babilon, ultimul fiind singurul care are autoritate pentru toţi evreii. Talmudul cuprinde două părţi, *Mişna* şi *Ghemara*, şi se subdivide în Halaha (jurisprudenţă) şi Hagada (omiletică). Este scris în ebraică şi aramaică.

Tora: în ebraică, „învăţătura". Desemnează primele cinci cărţi ale Bibliei ebraice, de unde denumirea greacă de „Pentateuh". Este cel mai sfânt dintre textele sacre ale iudaismului şi documentul lui întemeietor. Potrivit tradiţiei, a fost dictat lui Moise de către Dumnezeu pe Muntele Sinai.

Tratatul Părinţilor: în ebraică, *Pirke Avot*, „Maximele Părinţilor". Capitol din *Mişna*, operă de etică şi înţelepciune care grupează maximele şi cugetările înţelepţilor despre fundamentele iudaismului.

Yom Kippur: în ebraică, „Ziua Marii Iertări". Are loc la zece zile după Anul Nou evreiesc (*Roş Haşana*). Este ziua cea mai sfântă şi mai solemnă din calendarul religios evreiesc. Se ţine post strict timp de douăzeci şi patru de ore, de la apusul

soarelui până la lăsarea nopții, a doua zi. Rabinii insistă asupra faptului că Yom Kippur îi permite omului să-și ispășească păcatele împotriva lui Dumnezeu, dar nu pe cele săvârșite împotriva aproapelui, decât dacă-i cere iertare celui pe care l-a ofensat.

Zohar: în ebraică, „Cartea Splendorii". Exegeză esoterică a Torei, atribuită la început lui rabi Șimon bar Iohai (secolul al II-lea), dar scrisă de Moșe din Leon între 1270 și 1280. Constituie textul întemeietor al Cabalei.

EDITURA ALLFA

Strada Ficțiunii - Bestseller

Secolul al XVI-lea. Europa e în fierbere. La Praga, în cartierul evreiesc, marele cabalist MaHaRal ține un ritual secret. Prin magia cuvântului, el insuflă viață unui monstru de lut cu puteri nelimitate, menit să-i apere poporul: faimosul Golem. Vestea ajunge până la marii savanți ai vremii, Galileo Galilei și Johannes Kepler, stârnind dispute aprinse. În acest timp, David Gans, un mare astronom, și Eva, femeia pe care o iubește, descoperă că Golemul – teribila făptură fără grai – suferă și se revoltă. Curând, Golemul nu mai poate fi controlat: creatura se ridică împotriva creatorului...

Vocea editorului Golemul este unul dintre „monștrii sacri" ai culturii universale, înrudit cu Frankenstein, cu ucenicul vrăjitor sau cu roboții moderni. Romanul lui Marek Halter ne inițiază în lumea fascinantă a Cabalei și în misterele Renașterii: descoperiri stupefiante, științe magice și războaie religioase.

„Când legenda Golemului e în mâinile unui scriitor atât de talentat ca Marek Halter, ea își regăsește elanul, suspansul, fascinația eternă..."
Le Point

„Lectura acestui roman este la fel de cutremurătoare
ca o plimbare prin cartierul evreiesc din Praga,
păzit și astăzi de statuia marelui rabin.
Complex, spectaculos, magic!"
Paris Match

www.all.ro
ISBN 978-973-724-317-1
9 789737 243171